

**НУБ-ЫН ШИНЭ ХОТЖИЛТЫН
ХӨТӨЛБӨРИЙН ШАЛГУУР
ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮДИЙГ
УЛААНБААТАР ХОТЫН
ХЭМЖЭЭНД ТООЦОХ НЬ**

*Нийслэлийн Засаг Даргын
Хэрэгжүүлэгч Агентлаг*

*ХОТЫН СТАНДАРТ,
ХЯНАЛТЫН ГАЗАР*

Гүйцэтгэгч: "Мэдлэгийн хотхон" НҮТББ, 2023 он

Шинэ хотжилтын хөтөлбөр

Шинэ хотжилтын хөтөлбөр нь хот, олон нийтийг хүртээмжтэй, аюулгүй, уян хатан, байгаль орчинд ээлтэй орчноор хангах “Тогтвортой хөгжил-2030”-ийн 11-р зорилтыг хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх зорилготой.

Шинэ хотжилтын хөтөлбөрийг 2016 оны 10 дугаар сарын 20-ны өдөр Эквадор улсын Кито хотод зохион байгуулагдсан НҮБ-ын тогтвортой хөгжлийн бодлогын хүрээн дэх Орон сууцны асуудлаарх бага хурлын үеэр баталсан юм.

Мөн 2016 оны арван хоёрдугаар сарын 23-нд болсон НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблей чуулганы 68 дугаар хуралдаанаар сайшаан дэмжжээ.

Шинэ хотжилтын хөтөлбөр нь урьд өмнө хотжилтын шинжлэх ухаанд баримталж байсан парадигмуудыг үндсээр нь эргэн харж, шинэ маягийн төлөвлөлт, хөрөнгө оруулалт, удирдлагын шаардлагыг бий болгосон бөгөөд дараахь үндсэн бүрэлдхүүн хэсгүүдийг өөртөө багтаадаг. Үүнд: Хотуудыг хөгжүүлэх үндэсний хэмжээний хөтөлбөр, хотуудын хууль эрх зүйн орчин үндсэн шаардлагууд, төлөвлөлт төсөв, орон нутгийн засаг захиргааны төсөв эдийн засаг, орон нутаг хотжилтын шинэ хөтөлбөртэй дасан зохицох байдал зэрэг орно. Энэ бүхэн нь зөвхөн засгийн газар, орон нутгийн засаг захиргаа төдийгүй олон нийтийн байгууллага, хувийн хэвшил, нийгмийн төрөл бүрийн нийтлэгүүд зэрэг хот нь миний оршин байх гэр хэмээн үздэг хэн бүхэнд хамаардаг байна.

QUITO
DECLARATION
ON
SUSTAINABLE
CITIES AND
HUMAN
SETTLEMENTS
FOR ALL

ШИНЭ ХОТЖИЛТЫН ХӨТӨЛБӨРИЙН ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮД

1. ОУ-ын ядуурлын түвшнээс доогуур амьдралтай хүн амын эзлэх хувь/Хотын хэмжээнд/
2. Хуулиар хүлээн зөвшөөрөгдсөн баримт бичиг бүхий газар эзэмших эрхтэй (а), газар эзэмших эрхээ нас хүйс, газар эзэмшлийн төрлөөс үл хамааран баталгаатай гэж үздэг (б)нийт насанд хүрсэн хүн амын эзлэх хувь
3. Орчны болон агаарын бохирдлоос үүдэлтэй нас баралтын түвшин
4. Эмэгтэйчүүдэд эд хөрөнгийн өв залгамжлал, өмчлөх хууль ёсны эрх байгаа эсэх
5. Аюулгүй зохицуулалттай ундны усны үйлчилгээг ашиглаж буй хүн амын эзлэх хувь;
6. Аюулгүй зохицуулалттай ариун цэврийн үйлчилгээ, тэр дундаа гар савантай усаар угаадаг хүн амын эзлэх хувь
7. Сэргээгдэх эрчим хүчний нийт эцсийн эрчим хүчний хэрэглээнд эзлэх хувь
8. Бодит ДНБ-ий жилийн өсөлтийн хурд (ажил эрхэлж буй хүнд ногдох)
9. Хөдөө аж ахуйн бус хөдөлмөр эрхлэлтийн албан бус ажил эрхлэлтийн эзлэх хувь, хүйсээр
10. Ажилгүйдлийн түвшинг хүйс, нас, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, ангиллаар.
11. Боловсрол, ажил эрхлэлт, сургалтад хамрагдаагүй залуучуудын (15-24 насны) эзлэх хувь
12. Үйлдвэрлэлийн ажил эрхлэлтийн нийт ажил эрхлэлтийн эзлэх хувь
13. Ядуусын хороолол, албан бус суурин эсвэл орон сууцны хүрэлцээ муутай хот суурин газрын хүн амын эзлэх хувь.
14. Нийтийн тээврээр зорчих боломжтой хүн амын нас, хүйс, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнээр ангилсан хувь
15. Газрын хэрэглээний хурдыг хүн амын өсөлтөд харьцуулсан харьцаа.
16. Хот төлөвлөлт, менежментэд иргэний нийгмийн шууд оролцоотой, байнгын, ардчилсан үйл ажиллагаа явуулдаг хотуудын эзлэх хувь.
17. Соёл, байгалийн бүх өвийг хамгаалах, хамгаалах, хамгаалахад нэг хүнд ногдох зардлын нийт зардал (төрийн болон хувийн хэвшлийн) өвийн төрөл, төрийн байгууллагын түвшин, зарлагын төрөл, хувийн санхүүжилтийн төрлөөр
18. Хяналттай байгууламжид цуглуулж, зохицуулж буй хотын хатуу хог хаягдлын эзлэх хувь;
19. Нийтийн эзэмшлийн нээлттэй талбай бүхий хотуудын барилга байгууламжийн дундаж хувийг хүйс, нас, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнээр хуваах ангилал.
20. Танай дүүрэг (а) хүн амын динамик өсөлтийг тооцсон(б) нутаг дэвсгэрийн тэнцвэртэй хөгжлийг хангасан, (в) орон нутгийн санхүүг нэмэгдүүлэх үндэсний хот байгуулалтын бодлого эсвэл бус нутгийн хөгжлийн төлөвлөлгөөтэй юу?
21. Материалын үл мөр, нэг хүнд ногдох материалын үл мөр, ДНБ-д ногдох материалын үл мөр. (Түүхий эдийн олборлолт/нэг хүнд ноогдох ДНБ-д ноогдох байдлаар)
22. Дотоодын түүхий эдийн хэрэглээ, нэг хүнд ногдох дотоодын түүхий хэрэглээ, ДНБ-д ногдох дотоодын материалын хэрэглээ
23. Дахин боловсруулах түвшин, дахин боловсруулсан тонн материал
24. Төрийн байгууллагуудын (үндэсний болон орон нутгийн хууль тогтоох байгууллага, төрийн алба, шүүх эрх мэдлийн байгууллага) албан тушаалыг (хүйс, нас, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс, хүн амын бүлгээр) үндэсний хуваарилалттай харьцуулахад эзлэх хувь
25. 100 хүн амд ногдох тогтмол интернетийн өргөн зурвасын захиалга, хурдаар

26. Тус улсад шинэ бизнес бүртгүүлэхэд хэрэгтэй өдрийн тоо
27. Нэг хүнд ногдох ногоон бүс
28. Хүн амын нягтрал
29. Газар ашиглалтын холимог тогтолцоо
30. Хотуудын нарийн ширхэгт тоосонцрын жилийн дундаж түвшин (жишээ нь: PM2.5 ба PM10)
31. Нэг өрхөд ногдох орон сууц, унааны зардалд зарцуулсан мөнгөний медиан хэмжээ
32. Орон сууцны чөлөөт зах зээлийн медиан үнэ болон өрхийн жилийн дундаж орлогын харьцаа
33. Улс/ хотын түвшинд Жини коэффициент
34. Арьс өнгө, хүйс, хэл, шашин шүтлэг, улс төрийн болон бусад үзэл бодол, үндэсний болон нийгмийн гарал, өмч хөрөнгө, төрөлт болон бусад байдлаас шалтгаалан орон сууц, нийтийн үйлчилгээний хүртээмж, нийгмийн үйлчилгээгээр ялгаварлан гадуурхахыг хориглосон үндэсний хууль тогтоомж байгаа эсэх.
35. Тусгай дугуйн эгнээтэй замын уртын хувь (авто замаас бусад).
36. Тусгай зориулалтын явган хүний замтай замын уртын хувь (авто замаас бусад)
37. ДНБ-г ипотекийн зээлийн өртэй харьцуулах
38. Төлбөрийн боломжгүй орон сууцанд амьдардаг хүмүүсийн хувь
39. Ядуусын хорооллыг сайжруулах хөтөлбөр хэрэгжүүлж буй хотуудын эзлэх хувь
40. Ядуусын хороолол, ядуусын хороололд байгаа нийтийн эзэмшлийн талбайг хамарсан 5 гагичдлын аль нэгийг нь шийдвэрлэхэд зориулж жил бүр төсөв хуваарилдаг хотуудын тоо
41. Орон нутгийн хөгжлийн төлөвлөгөөндөө орон сууцжуулах бодлого, зохицуулалтыг “интиграц” хийсэн хотуудын хувь
42. Орон сууцанд оруулсан нийт хөрөнгө оруулалт (хот суурин газрын албан болон албан бус салбарт) дотоодын нийт бүтээгдэхүүний хувиар.
43. Орон сууц, нийтийн тохижилтод зориулсан засгийн газрын зардлын хувь
44. Нийтийн тээврээр зорчиж буй иргэдийн эзлэх хувь
45. Жижиг, дунд үйлдвэрийн ДНБ-д эзлэх хувь
46. Соёлын болон бүтээлч үйлдвэрлэлийн салбарт хөдөлмөр эрхлэлтийн нийт ажил эрхлэлтийн эзлэх хувь
47. Жилд мэргэжлийн болон техникийн боловсрол эзэмшиж буй хүний тоо
48. Тусгай хамгаалалттай байгалийн газар нутгын эзлэх хувь
49. Үндэсний стратегитай уялдуулан орон нутгийн гамшгийн эрсдэлийг бууруулах стратегийг батлан хэрэгжүүлж буй орон нутгийн засаг захиргаа (LG)-ын хувь.
50. Уур амьсгалын өөрчлөлтийг сааруулах, дасан зохицох арга хэмжээнд зориулагдсан төсөвтэй орон нутгийн засгийн газруудын хувь.
51. Төрөл бүрийн аюулын зураглалтай хотуудын хувь
52. Улсад тань олон төрлийн аюулыг хянах, урьдчилан таамаглах систем бий юу?
53. Аюулаас урьдчилан сэргийлэх олон талт системд хамрагдсан хотын хүн амын тоо / хувь
54. Улсад далайн эргийн болон/эсвэл газрын менежментийн төлөвлөгөө байгаа эсэх
55. Ухаалаг хяналтын систем ашиглан орон сууцны жилийн эцсийн эрчим хүчний хэрэглээн бууралт
56. Замын хөдөлгөөний удирдлагын системд холбогдсон гэрлэн дохио бүхий гудамжны уулзварын хувь

57. Үндсэн хууль, хуульд заасан журмын дагуу орон нутгийн удирдлагууд бүрэн эрхээ хэрэгжүүлж, үүргээ биелүүлж байна үү?
58. Орон нутгийн / дэд / хотын засгийн газрын хүссэн чиглэлд бүрэн хэмжээгээр ашиглаж болох төсвийн эзлэх хувь (санхүүгийн бие даасан байдал)
59. Дотоод орлогын эх үүсвэрээс бүрдүүлсэн орон нутгийн засгийн газрын санхүүгийн эх үүсвэрийн хувь
60. Хуулийн чанар
61. Үндэсний хэмжээнд нийтэлсэн гүйцэтгэлийн стандартын тодорхойлолт.
62. Төлөвлөгөө, дизайныг олон нийтэд нээлттэй(онлайн) бөгөөд ямар ч үед зөвлөгөө авах боломжтой улс орон, бүс нутгийн засаг захиргаа, хотуудын тоо
63. Төлөвлөгөө эсвэл хотын өргөтгөлд “байрлуулсан” шинэ хүн амын тоо, хувь
64. 100 мянган хүнд ногдох хот төлөвлөлтийн ажилтны тоо
65. Шинэ хотын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх үндэсний бүтэц, алба, хороо байгаа эсэх
66. Сүүлийн 5 жилд томоохон өөрчлөлтгүйгээр “шилжүүлэх томъёо” тогтвортой оршин тогтносон, ба энэ нь бууралт 10% -иас дээш гэсэн үг юм.
67. Орон нутгийн засаг захиргааны дор хаяж нэг хотын санхүү эсвэл дэд бүтцийн сан байгаа эсэх
68. Орон нутгийн/дэд үндэсний засгийн газрын санхүүгийн эх үүсвэрийн санхүүгийн зуучлагчдаас бүрдүүлсэн хувь, жишээлбэл, олон талт байгууллага, бүс нутгийн хөгжлийн банк, дэд болон орон нутгийн хөгжлийн сан, эсвэл нэгдсэн санхүүжилтийн механизм
69. Хотоос хот хоорондын хамтын ажиллагааны хөтөлбөрт хамрагдсан хотуудын тоо
70. Байгууллагын чадавхийг хөгжүүлэх хөтөлбөрүүдэд оролцож буй нийтийн ус, ариун цэврийн байгууллагын тоо
71. Хот байгуулалтын бодлого боловсруулах, хэрэгжүүлэх чиглэлээр бэлтгэгдсэн ажилтнуудтай хотууд болон дэд бүсийн засгийн газруудын хувь
72. Нутгийн удирдлагын холбоодын төсвийн хэмжээ
73. Газарт суурилсан орлого, санхүүжилтийн арга хэрэгслийг ашиглах сургалтад хамрагдсан иргэдийн тоо
74. Санхүүгийн төлөвлөлт, менежментэд бэлтгэгдсэн ажилчдын хувь
75. Цахим засаглал болон иргэн төвтэй дижитал засаглалын хэрэгсэл ашигладаг хотуудын хувь
76. Газарзүй орон зайн мэдээллийн систем ашигладаг хотуудын хувь
77. Шинэ хотжилт хөтөлбөрийн хүрээнд чадвар ахиулах семинарт оролцсон улс орнуудын тоон үзүүлэлт

ҮНДСЭН ОЙЛГОЛТЫН ТАЙЛБАР.

Аюулгүй зохицуулалттай ариун цэврийн үйлчилгээ-гараа савантай усаар угаадаг хүн амын эзлэх хувь нь бусад өрхөд ашиглагдаагүй, ялгадсыг нь анхны газар нь аюулгүйгээр устгадаг эсвэл цэвэршүүлсэн үндсэн ариун цэврийн байгууламж ашигладаг хүн амын эзлэх хувь юм. Сайжруулсан ариун цэврийн байгууламжид: ариутгах татуургын систем, бохирын сав эсвэл нүхэн жорлон, агааржуулалттай сайжруулсан нүхэн жорлон, хавтан бүхий нүхэн жорлон, бордооны жорлонд ус зайлуулах эсвэл цутгах зэрэг орно

Аюулгүй зохицуулалттай үндны ус-Химийн болон ялгадасын бохирдлоос хамгаалагдсан үндны усны сайжруулсан эх үүсвэр,

Аюулгүй зохицуулалттай ариун цэврийн үйлчилгээ- Өрхөд ашиглагдаагүй цэвэр ус ашиглан, ялгадсыг нь анхны газар нь аюулгүйгээр устгадаг эсвэл үндсэн ариун цэврийн байгууламжид холбогдсон байх,

Ажиллах хүчнээс гадуурх хүн ам-Сургуульд суралцаж байгаа, гэрийн ажилтай, өндөр настан, өндөр насны тэтгэвэр тогтоолгосон, хөгжлийн бэрхшээлтэй болон ажил хайх итгэл алдарсан зэрэг шалтгаанаар тухайн хугацаанд ажиллах хүчинд хамаарахгүй хөдөлмөрийн насны хүн амыг ойлгоно,

ЖДҮ-250-аас доош ажилтантай аж ахуйн нэгж

Ядуурал-Одоогоор "олон улсын ядуурлын шугам" гэж бий. Энэ хэмжээг Дэлхийн банкнаас тогтоосон бөгөөд өнөөдөр 2011 оны олон улсын валютын ханшаар тооцоход өдөрт 1.90 доллараас бага орлоготой хүн амыг ядуу хэмээн тооцдог,

Ядуусын хороолол-Цэвэр бохир ус эрчим хүчний дэд бүтцэд холбогдоогүй, нийтийн тээврийн үйлчилгээ очих боломжгүй, өдөрт 1,9 ам доллараас бага орлоготой, ямарваа нэгэн засаг захиргааны нэгжид хамаардаггүй хүмүүсийн оршин суух бөөгнөрөл, *Дэлхийн банкны тодорхойлолтоор.*

Ногоон байгууламж-Оршин суугаа газраасаа 400 м зайд алхаж, амрах, зугаалах боломжтой цэцэрлэгт хүрээлэн,

Ногоон бүс-Хувийн болон нийтийн эзэмшлийн ногоон бүс бөгөөд цэцэрлэгт хүрээлэн, хотын ой мод, оршуулгын газар, цөөрөм, нуур, гол горхи, хиймэл усалгаатай хүрээлэн, намгархаг газар гэх мэт ногоон байгууламжууд,

Нийтийн тээврээр зорчих боломжтой хүн ам- Нийтийн тээврийн систем автобусны буудал хүртэл 500 м-ийн зайд болон өндөр хүчин чадалтай систем (жишээлбэл, төмөр зам, метро, гатлага онгоц) хүртэл 1 км алхаж очих боломжтой хүн ам,

Орон зайн мэдээллийн систем- Байрлалд суурилсан өгөгдөл, мэдээллийг байгаль, нийгэм, эдийн засгийн бүхий л салбаруудад ашиглах мэдээллийн сан,

Үндэсний цэцэрлэгт хүрээлэн-Үндэсний засгийн газраас бий болгож, хамгаалах зорилгоор ашигладаг байгалийн цогцолборт газар юм. Ихэнхдээ энэ нь байгалийн, хагас байгалийн эсвэл ногоон болгон хөгжүүлсэн газрын нөөц юм. Хэдийгээр улс үндэстнүүд өөрсдийн үндэсний цэцэрлэгт хүрээлэнг өөр

өөрөөр тодорхойлдог ч “зэрлэг байгалийг” хойч үедээ үлдээх, үндэсний бахархлын бэлгэ тэмдэг болгон хамгаалах нийтлэг санаа байдаг

Эрчим хүчний ухаалаг хяналтын систем- Ухаалаг гэрийн технологи нь цахилгаан хэрэгслийн ашиглалтын цаг хугацаа, зохицуулалтыг хянадаг (гэрийн янз бүрийн хэсэгт температурыг тохируулах гэх мэт).

УДИРТГАЛ.

Нэгдсэн Үндэсний Байгууллагын Ерөнхий Ассамблейн 2016 оны 12 дугаар сарын 23-ны өдрийн RES/71/256 дугаар тогтоолоор “Тогтвортой хөгжлийн зорилтууд”-ын хэрэгжилтийг хот байгуулалтын бодлогоор дэмжих зорилготой “Хотжилтын шинэ хөтөлбөр”-ийг баталж, НҮБ-ын гишүүн улсууд энэхүү хөтөлбөрийг үр дүнтэй, цаг хугацаанд нь хэрэгжүүлэх, ахиц дэвшлийг хянах, үр дүн, хэрэгжилтийн явцыг 4 жил тутамд тайлагнах үүрэг хүлээсэн.

“Хотжилтын шинэ хөтөлбөр”-ийн өмнөх хөтөлбөрүүд болох НАБИТАТ-1, НАБИТАТ-2-ын хэрэгжилтийн тайланг Монгол Улс 1996, 2016 онд НҮБ-ын Хабитат байгууллагад хүргүүлж байсан бөгөөд дээрх хөтөлбөрүүдийн хэрэгжилтийн хүрээнд НҮБ-ын Хабитатаас зохион байгуулсан “Дэлхийн хотуудын чүүлган”, олон улс, бүс нутгийн холбогдох хурал, уулзалт, арга хэмжээнд төрийн болон төрийн бус байгууллагуудын төлөөлөлтэйгөөр идэвхтэй оролцож, “Хот байгуулалтын үндэсний форум”-ыг 2012 оноос эхлэн хоёр жил тутамд зохион байгуулж, олон төсөл, хөтөлбөр, арга хэмжээг амжилттай хэрэгжүүлж ирсэн түүхтэй.

2016-2036 онд хэрэгжих хот байгуулалтын 20 жилийн бодлого болох “Хотжилтын шинэ хөтөлбөр” нь манай улсын хувьд “Тогтвортой хөгжлийн зорилтууд”-ыг хот байгуулалтын бодлогоор дэмжин хэрэгжүүлэхэд гол чиглэл, үзэл баримтлал болж, Монгол Улсын хот байгуулалтын бодлогын баримт бичгүүдэд тухайлбал, “Монгол Улсын хүн амын нутагшилт, суурьшлын хөгжлийн ерөнхий төсөл”, нийслэл “Улаанбаатар хотын 2040 он хүртэлх хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө”-г боловсруулах, “Түрээсийн орон сууц” хөтөлбөр, гэр хорооллын газрыг дахин төлөвлөн барилгажуулах, дахин зохион байгуулах, ногоон байгууламж, нийтийн зориулалттай зам, талбайг нэмэгдүүлэх, гамшгийн эрсдэлийг бууруулах, уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицох зэрэг төсөл, хөтөлбөр, үйл ажиллагааны төлөвлөгөөнд “Хотжилтын шинэ хөтөлбөр”-ийг үндсэн чиглэл болгож байна.

“Хотжилтын шинэ хөтөлбөр”-ийн хэрэгжилтийн явцын 2017-2020 оны үндэсний тайланг боловсруулахад мэдээлэл судалгаа, удирдлага зохион байгуулалтаар хангах үүрэг бүхий ажлын хэсгийг Барилга, хот байгуулалтын сайдын 2022 оны 4 дүгээр сарын 20-ны өдрийн 87 дугаар тушаалаар байгуулан, ажлын хэсэг 2022 оны 04 дүгээр сарын 28-ны өдөр хуралдаж, “Хотжилтын шинэ хөтөлбөр”-ийн үр дүн, 2017-2020 оны хэрэгжилтийн явцын үндэсний тайланг боловсруулж, Нэгдсэн үндэстний байгууллагад хүргүүлсэн байна.

“Тогтвортой хөгжлийн зорилт-2030”-ыг хэрэгжүүлэх зорилгоор “Хот, суурин газрын хүртээмжтэй, аюулгүй, тэсвэрлэх чадвартай, тогтвортой хөгжлийг хангах” Монгол Улсын хот байгуулалт, газрын харилцааны салбарын эрх зүйн орчинг боловсронгуй болгох, “Монгол Улсын хүн амын нутагшилт, суурьшлын хөгжлийн ерөнхий төсөл” болон нийслэл “Улаанбаатар хотын 2040 он хүртэлх хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө”-г боловсруулан УИХ-д өргөн барих, хүн амыг орон сууцаар хангах зорилгоор “Түрээсийн орон сууц”, гэр хорооллын газрыг дахин төлөвлөн

барилгажуулах, гэр хорооллын газрыг дахин зохион байгуулах, ашиглалтын шаардлага хангахгүй нийтийн зориулалттай орон сууцны барилгыг буулган шинээр барих, "Дэд бүтцийн төв", "Шинэ сумын төв", "Сумын төвийн шинэчлэл", ногоон байгууламж, нийтийн зориулалттай зам, талбайг нэмэгдүүлэх, гамшгийн эрсдэлийг бууруулах, уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицох төсөл, хөтөлбөр, арга хэмжээ, мөн шинээр орон сууцны хотхон, хороолол байгуулах зэрэг бүтээн байгуулалтын цар хүрээтэй томоохон ажлуудыг үе шаттайгаар хэрэгжүүлж байгаа юм.

Энэхүү Шинэ хотжилтын шалгуур үзүүлэлтийг тооцох судалгаа нь нийслэл Улаанбаатар хотын хувьд анх удаагаа бүс нутгийн хэмжээнд хийгдэж байгаа бөгөөд өнөөгийн хүрсэн төвшинг нарийвчлан тогтоож, цаашдын бодлого чиглэлд тусгах арга хэмжээнүүдийн төлөвлөлтөнд ихээхэн дэм тус болно хэмээн тооцож байна.

Засгийн газраас иргэдийг орон сууцжуулах асуудалд нэн чухал ач холбогдол өгч, 2020 онд шинээр олгох орон сууцны ипотекийн зээлийн хүүг жилийн 8 хувь байсныг 6 хувь болгож бууруулсан. Тус арга хэмжээний үр дүнд зээлдэгчийн сарын эргэн төлөлтийн хэмжээ, зээлийн шалгуурт тавигддаг өрхийн орлогын доод хэмжээ тус тус 18.3 хувиар буурч, ипотекийн зээлд орлого багатай өрхийн хамрагдах боломж нэмэгдэх, өрхийн орлого өсөх, зээлийн эрсдэл буурах зэрэг эерэг нөхцөл бүрдсэн. 2015 оноос хэрэгжсэн зорилтот бүлгийн иргэдийг орлогод нийцсэн түрээсийн болон түрээслээд өмчлөх хэлбэрийн орон сууцаар хангах хөтөлбөрийн хүрээнд бүрдсэн "Төрийн өмчийн орон сууцны сан"-д байгаа 4007 түрээсийн орон сууцаар зорилтот бүлгийн иргэдийг хангасан.

УИХ-аас 2019 онд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн зарим нэмэлт, өөрчлөлтийг баталж, тухайлбал Үндсэн хуулийн Хорин тавдугаар зүйлийн 25.1.7-д "... Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт тогтвортой байна..." гэж тусгасан. Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлттэй уялдуулан Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгыг 2020 онд баталсанаар Монгол Улсын хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн тогтвортой, залгамж чанарыг хангах, үндэсний хэмжээнд хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтөд баримтлах зарчмыг тодорхойлох, хөгжлийн бодлого боловсруулах, төлөвлөх, үр дүнтэй хэрэгжүүлэх, хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх, мэдээлэх, нэгдсэн, оновчтой тогтолцоог бүрдүүлэх, хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтөд оролцогчдын түншлэлийг зохистой хангах, хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт, түүний удирдлага, зохион байгуулалтыг бэхжүүлэх, Монгол Улсын үрт, дунд, богино хугацааны хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичгүүдийг харилцан уялдаатай, хоорондын нийцлийг ханган боловсруулж батлах шинэ тогтолцоог бүрдүүлэх ач холбогдолтой болсон.

Түүнчлэн, Монгол Улсын Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийн үзэл санаанд нийцүүлэн 2019-2020 онд Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулга болон холбогдох бусад суурь хуулиудыг шинэчлэн баталсан. Мөн Хот байгуулалтын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг 2020 онд УИХ-д өргөн

барьж, хэлэлцэхийг дэмжсэн. “Хотжилтын шинэ хөтөлбөр”-ийн хэрэгжилтийг хангах зорилгоор Хот байгуулалтын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөлд “Тогтвортой хөгжлийн зорилт-2030” болон тус хөтөлбөрийн үндсэн зарчмуудыг тусгажээ.

Газрын харилцааны эрх зүйн зохицуулалтыг Монгол Улсын Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлт, холбогдох бусад хуулиудтай уялдуулах зорилгоор Газрын багц хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл, шинээр Нийгмийн зайлшгүй хэрэгцээнд зориулан газар чөлөөлөх хуулийн төсөл, Орон зайн дэд бүтцийн тухай хуулийн төслийг тус тус боловсруулж байна. Хүн амын өсөлт, шилжилт хөдөлгөөн, нийгэм, эдийн засаг, хэрэглээний өөрчлөлт болон уур амьсгалын өөрчлөлт нь хот, суурин газруудын эрчим хүч, ус, газрын нөөцийн аюулгүй байдлыг улам бүр эрсдэлд оруулж байна. Иймээс байгалийн хязгаарлагдмал нөөц болох ус, эрчим хүч, газрын ашиглалтыг нийгэм, эдийн засгийн хэрэгцээ, шаардлагад нийцүүлэн Хот, тосгоны эрх зүйн байдлын тухай, Орон сууцны тухай, Хот суурины ус хангамж, ариутгах татуургын ашиглалтын тухай хуулиудын шинэчилсэн найруулга, Эрчим хүчний тухай хууль, Сэргээгдэх эрчим хүчний тухай хууль, Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль зэрэг бусад холбогдох хуулиудад нэмэлт, өөрчлөлт оруулахаар ажиллаж байгаа юм.

Манай улсын эдийн засгийн өндөр өсөлтийг цаашид тогтвортой хэмжээнд байлгахад эрчимтэй өсч буй хотын эдийн засаг, түүний дотор үйлчилгээний салбар чухал үүрэгтэй юм. Улсын хэмжээнд 2019 онд ДНБ-ий 39.0 хувийг үйлчилгээний салбар, 39.1 хувийг аж үйлдвэрийн салбар, 11.0 хувийг ХАА-н салбар, 10.9 хувийг бусад салбараас бүрдүүлсэн байна. Сүүлийн арван жилийн хугацаанд эдийн засагт аж үйлдвэрийн салбарын эзлэх хувь нэмэгдсэн хэдий ч нөгөө талдаа аж үйлдвэрийн салбарын нийт үйлдвэрлэлийн хэмжээ нь уул уурхай, олборлох салбарын үйлдвэрлэлээс ихээхэн хамаарах хандлагатай байна.

“Алсын хараа-2050” Монгол Улсын үрт хугацааны хөгжлийн бодлогын баримт бичигт байгаль орчин – нийгэм - эдийн засгийг харилцан үялдаатай, тэнцвэртэй хөгжүүлэх зорилтыг тодорхойлсон. “Монгол Улсын Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрт хүний эрүүл мэнд, хүрээлэн байгаа орчинд сөрөг нөлөөгүй, үр ашигтай, дэвшилтэт технологи нэвтрүүлж, нөөцийг хэмнэх, эргүүлэн ашиглах, хаягдлыг дахин боловсруулан ашиглах ногоон хөгжлийн бодлогыг хэрэгжүүлэх, агаар, ус, хөрсний бохирдлыг бууруулах талаар цогц, томоохон зорилт, арга хэмжээнүүдийг тусган хэрэгжүүлж байна.

Нийслэл Улаанбаатар хотын хувьд “Улаанбаатар хотын 2040 он хүртэлх хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө”-г иргэд олон нийтийн саналыг тусган, ИТХ болон Монгол Улсын Засгийн газраар хэлэлцүүлэн дэмжигдсэн байгаа бөгөөд УИХ-аар баталгаажуулах бэлтгэл ажлыг хангахаар ажиллаж байгаа болно.

Өнөөгийн нөхцөлд өгсөн дүгнэлт.

“Улаанбаатар хотын 2040 он хүртэлх хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө”-г боловсруулах явцад Улаанбаатар хотыг 2020 он хөгжүүлэх ерөнхий төлөвлөгөөний биелэлт, 2030 он хүртэлх хөгжлийн чиг хандлагад үнэлэлт өгсөн байдаг. Энэхүү үнэлгээгээр:

- Байгаль орчин 18%
- Архитектурын орон зай 18%
- Эдийн засаг 45%
- Нийгмийн дэд бүтэц 24%
- Зам тээвэр 34%
- Инженерчлэлийн дэд бүтэц 36%-ийн биелэлттэй байгаа юм.

Үүнээс гадна:

- ✚ Улаанбаатар хотын усны нөөцийн судалгааг нарийвчлан тогтоож, Улаанбаатар хотын хэрэгцээг хангах боломжийг гаргаж, хотын хүн ам, барилгажилтын өсөлтийн хязгаарыг тогтоох,
- ✚ Улаанбаатар хотын нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд газар хөдлөлтийн давтамж, чичирхийллийн үзүүлэлт нэмэгдэж байгаатай холбогдуулан, дахин төлөвлөж хөгжүүлэх нутаг дэвсгэрийг тодруулж нягтлах,
- ✚ Богдхан уулыг тойрсон шинэ төмөр замын төлөвлөлттэй холбогдуулж ачаа тээврийн терминалын байршлыг нягтлах,
- ✚ Улаанбаатар хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг хот орчмын нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд тооцож боловсруулан, нутаг дэвсгэр, хил хязгаарыг тодотгон, шинэ суурьшлын бүсийг төлөвлөх,
- ✚ Нийслэлийн хэмжээнд нийгэм, эдийн засгийн нэгдсэн, нарийвчилсан төлөвлөлтийг ерөнхий төлөвлөгөөний баримт бичгийн хүрээнд боловсруулж, хөгжлийн тэргүүлэх чиглэлүүдийг тодотгох,
- ✚ Хотын төвлөрсөн инженерийн хангамжийн хүчин чадал, хамрах хүрээг нэмэгдүүлснээр барилгажсан нутаг дэвсгэрийг тэлж, гадаад дотоодын хувийн хөрөнгө оруулалт хийх сонирхол, нөхцөл боломжийг сайжруулах,
- ✚ Улаанбаатарын бүс, хот орчмын зам тээврийн дэд бүтцийн хүртээмжийг нэмэгдүүлж, нийтийн болон ачаа тээвэр, ложистикийг хөгжүүлэх,
- ✚ Шинэ хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг хот орчмын нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд шинэ суурьшлын бүс, таталцал нөлөөллийн бүсийн хязгаарыг тооцон нягталж шинэчлэх нийт найман ширхэг зөвлөмжийг өгсөн байдаг.

ШИНЭ ХОТЖИЛТ ХӨТӨЛБӨРИЙН ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮД.

Шалгуур үзүүлэлтүүд																					
1.	<p><u>ОУ-ын ядуурлын түвшнээс доогуур амьдралтай хүн амын эзлэх хувь/Хотын хэмжээнд/</u></p> <p>Тодорхойлолт: "Олон улсын ядуурлын шугамаас доогуур орлоготой хүн амын эзлэх хувь" гэсэн үзүүлэлтийг хувиар тодорхойлно. Одоогоор "олон улсын ядуурлын шугам" гэж бий. Энэ хэмжээг Дэлхийн банкнаас тогтоосон бөгөөд өнөөдөр 2011 оны олон улсын валютын ханшаар тооцоход өдөрт 1.90 доллараас бага орлоготой хүн амыг ядуу хэмээн тооцдог. 1.90 ам. Доллараас доош орлого бол туйлын ядуурал юм.</p> <p>Тооцооллын арга: Улс орон даяар ядуурлыг тогтмол хэмжихийн тулд Дэлхийн банкны олон улсын үзүүлэлтүүд нийтлэг стандартыг ашигладаг. 1980-аад оны үед эрдэм шинжилгээний судалгаануудын (Раваллион, 1991) үр дүнг үндэслэн гол төлөв хөгжиж буй 22 орны ядуурлын шугамыг анх "өдөрт 1 доллар" хэмээн тогтоож байжээ.</p> <p>Үзүүлэлт. <i>Олон улсын ядуурлын шугамаас доогуур орлоготой хүн амын эзлэх хувь. Эх суралж ҮСХ.</i></p> <table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 50%;">Багануур дүүрэг</td> <td>Дүүргийн хэмжээнд статистик мэдээлэл гардаггүй</td> </tr> <tr> <td>Багахангай дүүрэг</td> <td>Дүүргийн хэмжээнд статистик мэдээлэл гардаггүй</td> </tr> <tr> <td>Баянгол дүүрэг</td> <td>Дүүргийн хэмжээнд статистик мэдээлэл гардаггүй</td> </tr> <tr> <td>Баянзүрх дүүрэг</td> <td>Дүүргийн хэмжээнд статистик мэдээлэл гардаггүй</td> </tr> <tr> <td>Налайх</td> <td>Дүүргийн хэмжээнд статистик мэдээлэл гардаггүй</td> </tr> <tr> <td>Сонгинохайрхан дүүрэг</td> <td>Дүүргийн хэмжээнд статистик мэдээлэл гардаггүй</td> </tr> <tr> <td>Сүхбаатар дүүрэг</td> <td>Дүүргийн хэмжээнд статистик мэдээлэл гардаггүй</td> </tr> <tr> <td>Хан-Уул дүүрэг</td> <td>Дүүргийн хэмжээнд статистик мэдээлэл гардаггүй</td> </tr> <tr> <td>Чингэлтэй дүүрэг</td> <td>Дүүргийн хэмжээнд статистик мэдээлэл гардаггүй</td> </tr> <tr> <td>Нийслэл хот</td> <td>41.8 хувь</td> </tr> </table> <p>Зөвлөмж. Ядуурлын үзүүлэлтийг тооцох судалгааг Үндэсний статистикийн хорооноос зохион байгуулан хийдэг бөгөөд ингэхдээ Улаанбаатар хотод нэг код оноодог учир дүүргүүдээр гардаггүй байна. Цаашид ядуурлын үзүүлэлтийг тооцохдоо дүүрэг тус бүрээр гаргаж өгөх хүсэлтийг ҮСХ-нд албан ёсоор тавих.</p> <p>Нэгдсэн мэдээлэл. Монгол Улсын эдийн засаг уул уурхайн салбарт түшиглэн эрчимтэй өсөж байгаа боловч энэхүү өсөлт нь тогтворгүй, бүх хүнд хүртээмжтэй байж чадахгүй байна. Уул уурхайн салбарын сүүлийн үеийн өсөлтийн үр өгөөж ядуус, ялангуяа ур чадвар шаарддаггүй, цалин багатай ажил эрхлэгчдэд хүртэхгүй байна. Манай улсын хүн амын ядуурлын түвшин 2018 онд 28.4 хувь байсан бол 2020 онд 27.8 хувь болж, 0.6 нэгжээр буурч, 903.4 мянган хүн ядуурлын шугамаас доогуур амьдарч байна. Хөдөө, орон нутгийн 3.3 хүн тутмын 1 нь ядуу амьдарч байгаа бол хот, суурин газрын 3.7 хүн тутмын 1 нь ядуурлын шугамаас доогуур амьдарч байна. 2020 оны байдлаар ядуурлын шугамаас доогуур хөдөөд амьдарч буй иргэдийн тоо 0.4 нэгжээр, аймгийн төвд 1.3 нэгжээр тус тус буурч, харин нийслэл Улаанбаатар хотод амьдарч буй ядуурлын шугамаас доогуур иргэдийн эзлэх хувь</p>	Багануур дүүрэг	Дүүргийн хэмжээнд статистик мэдээлэл гардаггүй	Багахангай дүүрэг	Дүүргийн хэмжээнд статистик мэдээлэл гардаггүй	Баянгол дүүрэг	Дүүргийн хэмжээнд статистик мэдээлэл гардаггүй	Баянзүрх дүүрэг	Дүүргийн хэмжээнд статистик мэдээлэл гардаггүй	Налайх	Дүүргийн хэмжээнд статистик мэдээлэл гардаггүй	Сонгинохайрхан дүүрэг	Дүүргийн хэмжээнд статистик мэдээлэл гардаггүй	Сүхбаатар дүүрэг	Дүүргийн хэмжээнд статистик мэдээлэл гардаггүй	Хан-Уул дүүрэг	Дүүргийн хэмжээнд статистик мэдээлэл гардаггүй	Чингэлтэй дүүрэг	Дүүргийн хэмжээнд статистик мэдээлэл гардаггүй	Нийслэл хот	41.8 хувь
Багануур дүүрэг	Дүүргийн хэмжээнд статистик мэдээлэл гардаггүй																				
Багахангай дүүрэг	Дүүргийн хэмжээнд статистик мэдээлэл гардаггүй																				
Баянгол дүүрэг	Дүүргийн хэмжээнд статистик мэдээлэл гардаггүй																				
Баянзүрх дүүрэг	Дүүргийн хэмжээнд статистик мэдээлэл гардаггүй																				
Налайх	Дүүргийн хэмжээнд статистик мэдээлэл гардаггүй																				
Сонгинохайрхан дүүрэг	Дүүргийн хэмжээнд статистик мэдээлэл гардаггүй																				
Сүхбаатар дүүрэг	Дүүргийн хэмжээнд статистик мэдээлэл гардаггүй																				
Хан-Уул дүүрэг	Дүүргийн хэмжээнд статистик мэдээлэл гардаггүй																				
Чингэлтэй дүүрэг	Дүүргийн хэмжээнд статистик мэдээлэл гардаггүй																				
Нийслэл хот	41.8 хувь																				

эсрэгээрээ өссөн байна. 2018 онд нийслэл Улаанбаатар хотын нийт хүн амын 41.8 хувь нь ядуурлын шугамаас доогуур амьдарч байсан бол 2020 онд 43.5 хувь болж, 1.7 нэгжээр өссөн үзүүлэлттэй байна. Монгол Улсын ҮСХ, ДБ- ны хамтарсан 2018 оны “Ядуурлын дүр төрх” тайланд хүн амын 15 хувь нь ядуурлын шугамаас бага зэрэг дээгүүр амьдарч, гэнэтийн хямралт үйл явдлын нөлөөгөөр ядууралд өртөх эрсдэлтэй байгаа талаар дурджээ.

Нийслэл Улаанбаатар хотын гэр хорооллын нийт хүн амын 38 хувь нь ядуу байгаа бөгөөд өрхийн тэргүүн нь ажилгүй, боловсролын түвшин багатай, нийгмийн халамж тэтгэмжээр амьдардаг, албан бус салбарт ажилладаг гэр хорооллын өрхүүд хамгийн ядуу байна. 2020 оны байдлаар хамгийн бага орлоготой өрхүүдийн сарын дундаж мөнгөн орлогын 55.9 хувийг тэтгэвэр, тэтгэмжийн орлого эзэлж, ядуу иргэд зөвхөн Засгийн газраас олгож буй тэтгэмжийн орлогоос ихээхэн хамааралтай, өөр орлогын эх үүсвэргүй байгаа юм.

ЯДУУРЛЫН ҮНДСЭН ҮЗҮҮЛЭЛТ, хот, хөдөө

Статистик үзүүлэлт	Суурьшил	2010	2011	2012	2014	2016	2018	2020	
Ядуурлын хамралтын хүрээ	Улсын дундаж	38.8	33.7	27.4	21.6	29.6	28.4	27.8	
Ядуурлын хамралтын хүрээ	Хот	33.2	28.7	23.3	18.8	27.1	27.2	26.5	
Ядуурлын хамралтын хүрээ	Хөдөө	49	43.2	35.4	26.4	34.9	30.8	30.5	
Ядуурлын гүнзгийрэлт	Улсын дундаж	11.5	9.2	7.1	5.2	7.7	7.2	7.4	
Ядуурлын гүнзгийрэлт	Хот	9.4	7.7	6.2	4.9	7.2	7.2	7.3	
Ядуурлын гүнзгийрэлт	Хөдөө	15.2	11.8	8.8	5.8	8.8	7.2	7.5	
Ядуурлын мэдрэмж	Улсын дундаж	4.6	3.5	2.7	1.9	2.9	2.7	2.8	
Ядуурлын мэдрэмж	Хот	3.7	3	2.4	1.9	2.8	2.8	2.9	
Ядуурлын мэдрэмж	Хөдөө	6.4	4.5	3.2	2	3.2	2.4	2.7	

Эх сурвалж: Монгол Улсын Статистикийн эмхэтгэл 2020

Нийслэл Улаанбаатар хотын гэр хорооллын нийт хүн амын 38 хувь нь ядуу байгаа бөгөөд өрхийн тэргүүн нь ажилгүй, боловсролын түвшин багатай, нийгмийн халамж тэтгэмжээр амьдардаг, албан бус салбарт ажилладаг гэр хорооллын өрхүүд хамгийн ядуу байна. 2020 оны байдлаар хамгийн бага орлоготой өрхүүдийн сарын дундаж мөнгөн орлогын 55.9 хувийг тэтгэвэр, тэтгэмжийн орлого эзэлж, ядуу иргэд зөвхөн Засгийн газраас олгож буй тэтгэмжийн орлогоос ихээхэн хамааралтай, өөр орлогын эх үүсвэргүй байгаа юм.

2.

Хуулиар хүлээн зөвшөөрөгдсөн баримт бичиг бүхий газар эзэмших эрхтэй (а), газар эзэмших эрхээ нас хүйс, газар эзэмшлийн төрлөөс үл хамааран баталгаатай гэж үздэг (б) нийт насанд хүрсэн хүн амын эзлэх хувь

Тодорхойлолт.

Уг үзүүлэлт нь зорилт 1.4-ийн холбогдох хэсгийг (эрэгтэйчүүд болон эмэгтэйчүүд газар, байгалийн баялаг болон бусад өмчийн бүх хэлбэрийг өмчлөх, хянах өв залгамжлах боломжоор хангах) хэмждэг.

Тооцооллын аргачлал.

Энэхүү үзүүлэлт нь хуулиар хүлээн зөвшөөрөгдсөн газрын гэрчилгээтэй, эрхээ баталгаатай хамгаалсан гэдэгт итгэлтэй, насанд хүрсэн хүн амын нийт хүн амд эзлэх хувиар илэрхийлэгднэ.

Үзүүлэлт.			
<i>Газар, үл хөдлөх өмчлөх эрхийн гэрчилгээтэй</i>		<i>Нийт</i>	<i>Эмэгтэй</i>
Бага-Нуур дүүрэг	29648	15298	51.6%
Багахангай дүүрэг	2471	1243	50.3%
Баянгол дүүрэг	330590	173610	52.5%
Баянзүрх дүүрэг	365992	186560	51.0%
Налайх	23327	11745	50.3%
Сонгинохайрхан дүүрэг	243480	121892	50.6%
Сүхбаатар дүүрэг	164713	85862	52.1%
Хан-Уул дүүрэг	232307	117315	50.5%
Чингэлтэй дүүрэг	121593	62704	52.3%
Нийслэл хот	1514121	777229	51.3%
Эх сурвалж. УБЕГ			
3.	<p><u>Орчны болон агаарын бохирдлоос үүдэлтэй нас баралтын түвшин</u></p> <p>Тодорхойлолт.</p> <p>Ахуйн болон агаарын бохирдлын нийлмэл нөлөөлөлтэй холбоотой эрт нас баралтыг дараах байдлаар илэрхийлж болно.</p> <p>Нас баралтын тоо, нас баралтын түвшин. Нас баралтын түвшинг нийт хүн амын тоонд хуваах замаар тооцдог. Эпидемиологийн судалгаагаар агаарын бохирдол нь ноцтой өвчлөлүүдийг үүсгэдэг холбоотой болохыг харуулдаг.</p> <p>Энэхүү тооцоонд дараахь зүйлийг багтаасан болно.</p> <ul style="list-style-type: none"> - бага насны хүүхдийн амьсгалын замын цочмог халдвар (тооцоолсон нас 5 нас хүртэл); - насанд хүрэгсдэд (25-аас дээш насны) тархины судасны өвчин (цус харвалт); - насанд хүрэгчдэд (ойролцоогоор 25-аас дээш насны) зүрхний ишемийн өвчин (CHD); - Насанд хүрэгчдэд (25-аас дээш насны) уушигны архаг бөглөрөлт өвчин (COPD); түүнчлэн - Насанд хүрэгчдийн уушгины хорт хавдар (25-аас дээш насны). <p>Тооцооллын аргачлал.</p> <p>Өвчин тусах (эсвэл харьцангуй) эрсдэлийн талаарх мэдээллийг нэгтгэх замаар нас баралтыг тооцдог. Энэ нь "хүн амын хамаарагдах хэсэг" (PAF) -ийг тооцоолох боломжийг олгодог бөгөөд тухайн бүс нутагт ажиглагдсан тоосонцорын жилийн дундаж агууламж, хорт бодис, түлшний бохирдолд өртөх магадлалтай хүн амд өвчний эзлэх хувь юм.</p> <p>Үзүүлэлт.</p> <p>Эмнэлгийн тусламж үйлчилгээний нэр төрлийг нэмэгдүүлэх зорилтын хүрээнд 2020 онд СБНЭ, Амгалан амаржих газарт нярайн эмгэгийн тасаг, СБЭМТөв, БГЭМТөвд сэргээн засах эмчилгээний тасаг, СБНЭ, БЗНЭ, Налайх ЭМТөвд хавдрын хөнгөвчлөх эмчилгээний тасаг, СХЭМТөв, Амгалан амаржих газарт нян судлалын лабораторийг тус тус шинээр байгуулсан. Нийслэл хотын хэмжээнд 10000 хүн ам ногдох их эмч 52.4, сувилагч 47.4, эмнэлгийн мэргэжилтэн 213.6 байна. Нэг эмчид ногдох хүний тоо 191 байгаа бөгөөд улсын дундаж 259 байдаг. Үүнээс гадна 3017 эрүүл мэндийн байгууллага үйл ажиллагаа явуулж байгаагаас өрхийн эрүүл мэндийн төв 130, тосгоны эрүүл</p>		

мэндийн төв 5, хувийн хэвшлийн эрүүл мэндийн байгууллага 2811 бий. Үүнээс Улаанбаатар хотод Тусгай мэргэжлийн төв 3, Төрөлжсөн мэргэжлийн эмнэлэг 12, Дүүргийн нэгдсэн эмнэлэг 4, эрүүл мэндийн төв 9, Амаржих газар 3, Тосгоны эрүүл мэндийн төв 4, Өрхийн ЭМТ 130, Бусад эмнэлэг 4, Бусад салбарын эрүүл мэндийн байгууллага 17, Хувийн ортой эмнэлэг 106, Сувилал 68, Клиникийн 1053 эмнэлэг тус тус эмнэлгийн тусламж үйлчилгээ үзүүлж байгаа.

2022 оны эхний 10 сарын байдлаар ЭМЯ-ны харьяа төв эмнэлэг, НЭМГ-ын харьяа болон мэдээ ирүүлдэг эмнэлгүүдэд 7493 нас баралтын тохиолдол бүртгэгдсэн нь өнгөрсөн оны мөн үеэс 871 тохиолдлоор буурсан байна. Нийт нас баралтын 47.8 хувь нь НЭМГ-ын харьяа улс болон хувийн эмнэлэгт, 52.2 хувь нь ЭМЯ-ны харьяа төв эмнэлгүүдэд бүртгэгджээ.

НЭМГ-ын харьяа улс, хувийн хэвшил болон бусад эмнэлэгт нийт 3585 нас баралтын тохиолдол бүртгэгдсэний 57.3 хувь нь эрэгтэй, 42.7 хувь нь эмэгтэйчүүд байна. Нас баралтыг шалтгаанаар авч үзэхэд хорт хавдрын нас баралт 32.5, сүрьеэгийн нас баралт 0.7, осол гэмтэл, гадны шалтгаант нас баралт 3.3 хувийг тус тус эзэлж байна. Коронавирусын халдварын нас баралтын 21 тохиолдол бүртгэгдсэн байна.

Амьсгалын эрхтний өвчлөл Улаанбаатар хотын нийт хүн амын 7 хувьд хүрч байна.

Монгол улсад "Амьсгалын эрхтний өвчин" өвчнөөр өвчилсөн тохиолдлын тоо

Бүс	Аймаг /хот/	2000	2005	2010	2015	2018	2019	2020	2021
Улаанбаатар	Улаанбаатар	45.880	65.963	108.301	204.799	224.822	285.636	136.022	108.483

Эх сурвалж. <https://1313.mn/mn/>

АШУУИС-ийн Нийгмийн эрүүл мэндийн сургууль 2016 онд агаарын бохирдлын хүний эрүүл мэндэд үзүүлэх нөлөөллийн талаар судалгааг олон улсын байгууллагуудтай хамтран хийсэн байдаг. Энэхүү судалгааны эхний шат нь нь 2009 онд Канадын багтай хамтран хийсэн судлагаа бөгөөд насанд хүрсэн нийт хүн амын дундах нийт нас баралтын 8.2 хувь нь агаарын бохирдлоос болж байна гэсэн үр дүн гарсан. Түүний дараа Байгаль орчны яам, Калифорнийн Их сургуулийн судлаачдын дэмжлэгтэйгээр судалгаа хийсэн. Энэ судалгааны үр дүнгээр насанд хүрсэн нийт хүн амын дундах нийт нас баралтын 20.2 хувь нь агаарын бохирдлоос үүдэлтэй гэсэн дүгнэлт гарч, өссөн байжээ. Насанд хүрэгчдийн хувьд зүрх судас, уушгины эмгэгээр жилд 1,400 (0.09 хувь) орчим хүн нас барж байна гэсэн мэдээлэл байгаа.

Харин ЭМЯ, болон Нийслэлийн эрүүл мэндийн газрын статистик мэдээлэлд агаарын бохирдлоос үүдэстэй нас баралт гэсэн үзүүлэлт байхгүй байна.

Нийслэлийн хэмжээнд эмнэлгийн нас баралтын 2532 тохиолдол бүртгэгдсэний 25.1 хувь нь НЭМГ-ын харьяа ор бүхий эмнэлэгт, 1.8 хувь нь НЭМГ-т мэдээ өгдөг бусад эмнэлэгт, 2.3 хувь нь хувийн эмнэлэгт, 74.6 хувь нь ЭМЯ-ны харьяа эмнэлгүүдэд бүртгэгджээ. Хоног болоогүй 482 нас баралтын 64.5 хувь нь ЭМЯ-ны харьяа ор бүхий эмнэлгүүдэд, 35.2 хувь нь НЭМГ-ын харьяа ор бүхий эмнэлэгт, 5.8 хувь нь НЭМГ-т мэдээ өгдөг бусад эмнэлэг, хувийн эмнэлгүүдэд бүртгэгдсэн байна. НЭМГ-ын харьяа болон НЭМГ-т мэдээ өгдөг бусад эмнэлгүүдэд нийт 638 эмнэлгийн нас баралт бүртгэгдсэний 170 буюу 26.6 хувь нь хоног болоогүй нас баралт, үүнээс 103 буюу 60.6 хувь нь 8-24 цагийн дотор нас барсан.

Зөвлөмж. Нийт нас баралтын эзлэх хувьд агаарын бохирдлоос үүдэлтэй статистик мэдээллийг гаргахын тулд эрүүл мэндийн мэргэшсэн байгууллагын зөвлөмжөөр нэмэлт судалгааг явуулах шаардлагатай

4.

Эмэгтэйчүүдэд эд хөрөнгийн өв залгамжлал, өмчлөх хууль ёсны эрх байгаа эсэх

Тодорхойлолт.

Уг үзүүлэлт нь эмэгтэйчүүдийн газар өмчлөх болон/эсвэл эзэмших тэгш эрхийг баталгаажуулах сайн туршлагыг тусгасан үндэсний бодлогын одоо байгаа бүх зорилт, заалтуудын төсөл, хууль эрх зүйн зохицуулалт, хэрэгжүүлэх хууль тогтоомжийг нэгтгэдэг. Энэ нь эмэгтэйчүүдийн газар эзэмших эрхийг хөхүүлэн дэмжих хууль эрх зүйн шинэчлэлийг батлахад голлон анхаарч, эдийн засгийн нөөц баялгийг эзэмших, газар өмчлөх, хянах эрхийг эмэгтэйчүүдийн тэгш эрхийг хангах хууль эрх зүй, бодлогын тогтолцооны шинэчлэлийг хянадаг de jure буюу үйл явцын үзүүлэлт юм. Энэ нь хот, хөдөөгийн газрыг хамардаг

Тооцооллын аргачлал.

- А: Газрын хамтарсан бүртгэл хуулиар заавал байдаг уу эсвэл эдийн засгийн хөшүүргээр дэмжигдсэн байдаг уу?
- В: Хууль эрх зүй, бодлогын хүрээнд газрын гүйлгээнд эхнэр, нөхөр хоёрын зөвшөөрөл шаардлагатай юу?
- С: Хууль эрх зүй, бодлогын тогтолцоо нь эмэгтэйчүүд, охидын өв залгамжлалын тэгш эрхийг дэмждэг үү?
- D: Хууль эрх зүй, бодлогын хүрээнд эмэгтэйчүүдийн газар эзэмших эрх, хяналтыг нэмэгдүүлэхийн тулд санхүүгийн эх үүсвэрийг хуваарилах талаар тусгасан уу?
- E: Газар эзэмших ёсыг хүлээн зөвшөөрдөг хууль эрх зүйн тогтолцоонд хууль эрх зүй, бодлогын тогтолцоо нь эмэгтэйчүүдийн газрын эрхийг тодорхой хамгаалдаг уу?
- F: Газар зохион байгуулалт, захиргааны байгууллагуудад эмэгтэйчүүдийн оролцоог хууль эрх зүй, бодлогын хүрээнд заасан байдаг уу?

Эдгээр итгэмжлэгдсэн төлөөлөгч нар хамтдаа үндэсний хууль эрх зүйн орчинд тусгагдсан сайн туршлагад үндэслэн энэ үзүүлэлтийн дагуу ахиц дэвшлийг хянах болно. Эдгээр итгэмжлэгдсэн төлөөлөгч нь газрын эрхийн аюулгүй байдлыг хангахын тулд эмэгтэйчүүдэд тулгардаг гол бэрхшээл, жендэрийн гажуудлыг шийдвэрлэхэд туслах болно.

1. Үндэсний засгийн газрууд мэдээлэл цуглуулах үүрэгтэй үндэсний байгууллага, хуулийн шинжээчийг тодорхойлох ёстой, ихэвчлэн Газрын яам эсвэл газрын асуудал хариуцсан үндэсний агентлагууд эсвэл Хууль зүйн яам.

2. Үзүүлэлтэд эрх зүйн үнэлгээ хийх үндэсний эрх зүйн шинжээчийг тодруулах. Үндэсний шинжээч нь тухайн улсынхаа өмчийн эрхийн асуудлаар мэдлэгтэй, хууль эрх зүйн чиглэлээр сайн судалгаа хийх чадвартай байх ёстой.

3. Хууль эрх зүйн үндэсний шинжээч хоёр жил тутам судалгаа явуулж, хууль эрх зүйн болон бодлогын тогтолцоонд тохирох лавлагаа бүхий итгэмжлэгдсэн төлөөлөгч тус бүрийн эрх зүйн болон бодлогын тогтолцоог тодорхойлох шаардлагатай. Судалгаа нь гурван хэлбэрийг агуулна.

Маягт 1 “Бодлого, эрх зүйн хэрэгслийн хяналтын хуудас”. Энэ маягт нь итгэмжлэгдсэн төлөөлөгч бүрийн холбогдох бодлого, хууль эрх зүйн хэрэгслийн хяналтын хуудсыг агуулсан болно.

Маягт 2 “5.а.2 үзүүлэлтээр тайлагнах бодлого, эрх зүйн хэрэгслийн жагсаалт”. Энэ маягт нь итгэмжлэгдсэн төлөөлөгчийг агуулсан хэрэгслийн дэлгэрэнгүй мэдээлэл, холбогдох заалтуудыг иш татсан газар юм.

Маягт 3 “Заагч дээрх асуулга.” Энэ маягт нь итгэмжлэгдсэн төлөөлөгч бүрийн үнэлгээний үр дүнг

нэгтгэн харуулав.

4. Үнэлгээ, тооцооллын үр дүнг хариуцагч байгууллага шалгаж баталгаажуулна. Үүнийг ил тод, иргэний нийгэм, төрийн байгууллагуудын хөндлөнгийн оролцоонд нээлттэй явуулахыг зөвлөж байна.

Эмэгтэйчүүдийн газар эзэмших эрх тэгш байдлыг хангах тухай хууль эрх зүйн орчны үр ашгийг хэмжихэд тус дөхөм үзүүлэхийн тулд газар өмчлөлийн талаарх статистик мэдээллийг хүйсээр нь ангилсан байх ёстой.

Үзүүлэлт.

Монгол Улс нь эмэгтэйчүүдийг алагчилах бүх хэлбэрийг устгах тухай олон улсын конвенцид 1979 онд элсэн орсон бөгөөд эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийн тэгш эрхийн зарчмыг үндэсний ҮНДСЭН ХУУЛИНДАА тусгаж, энэ зарчмыг хууль болон бусад зохистой аргаар хэрэгжүүлэхийг хангадаг. Үүнээс гадна ЖЕНДЭРИЙН ЭРХ ТЭГШ БАЙДЛЫГ ХАНГАХ ТУХАЙ хуулийг 2011 оны 2 дугаар сарын 2-ны өдөр батлан улс төр, эрх зүй, эдийн засаг, нийгэм, соёлын ба гэр бүлийн харилцаанд жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах нөхцөл бүрдүүлэх эрх зүйн үндсийг тодорхойлж, хэрэгжүүлэхтэй холбогдсон харилцааг зохицуулж байна.

•А: Газрын хамтарсан бүртгэл хуулиар заавал байх шаардлагагүй байдаг бөгөөд Газрын тухай хуулиар Монгол Улсын иргэн бүр нийслэл, аймаг, суманд амьдарч байгаа эсэхээс хамааран тодорхой хэмжээний газрыг үнэ төлбөргүй өмчлөх эрхтэй. Харин хамтарсан бүртгэл хийх эсэхийг хувь хүн өөрөө шийдэх эрхтэй.

•В: Хууль эрх зүй, бодлогын хүрээнд газрын гүйлгээнд хэрэв хамтарсан бүртгэл хийлгэсэн бол эхнэр, нөхөр хоёрын зөвшөөрөл шаардлагатай. Харин дан ганц хувь хүний нэр дээр өмчлөлтэй бол хамтын зөвшөөрөл шаардлагагүй.

•С: Хууль эрх зүй, бодлогын тогтолцоо нь эмэгтэйчүүд, охид өв залгамжлалын тэгш эрхийг бүрэн хамгаалдаг болно.

•D: Хууль эрх зүй, бодлогын хүрээнд эмэгтэйчүүдийн газар эзэмших эрх, хяналтыг нэмэгдүүлэхийн тулд санхүүгийн эх үүсвэрийг тусгайлан төсөвлөөгүй боловч жендэрийн мэдрэмжтэй хөгжлийн бодлого боловсруулах, хэрэгжүүлэхэд хүний ба санхүүгийн нөөцийг бүрдүүлэх арга хэмжээ авах үүргийг УИХ, Засгийн газар хүлээдэг.

•E: Газар эзэмших ёсыг хүлээн зөвшөөрдөг хууль эрх зүйн тогтолцоонд хууль эрх зүй, бодлогын тогтолцоо нь эмэгтэйчүүдийн газрын эрхийг бүрэн хамгаалдаг.

•F: Жендерийн тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн 5.1.1-д эрэгтэй, эмэгтэй хүн бүр улс төр, эдийн засаг, нийгэм, соёл, гэр бүлийн ба бусад харилцаанд тэгш эрхтэй байх, нийгмийн амьдралд адил оролцох, хөгжлийн үр шим, нийгмийн баялгаас тэнцүү ашиг хүртэх боломж, нөхцөлийг хангаар заасан бөгөөд эмэгтэйчүүд хуулийн хүрээнд газар зохион байгуулах, хяналт тавихад оролцох бүрэн эрхтэй.

Газар өмчлөх эрхийн гэрчилгээтэй иргэд

Дүүрэг	Нийт газар эзэмшигч	Эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувь
Багануур дүүрэг	23826	52.08%
Багахангай дүүрэг	5701	56.2%
Баянгол дүүрэг	26059	49.2%
Баянзүрх дүүрэг	99449	48.1%
Налайх	11333	50.5%
Сонгинохайрхан дүүрэг	141555	49.09%
Сүхбаатар дүүрэг	34853	49,2%
Хан-Уул дүүрэг	41879	49.4%

Чингэлтэй дүүрэг	68861	49.7%
Нийслэл хот	462512	49.3%

5.

Аюулгүй зохицуулалттай ундны усны үйлчилгээг ашиглаж буй хүн амын эзлэх хувь:

Тодорхойлолт.

Химийн болон ялгадасын бохирдлоос хамгаалагдсан ундны усны сайжруулсан эх үүсвэрийг ашиглаж байгаа хүн амын хувь.

Тооцооллын аргачлал.

Одоогийн байдлаар өрхийн судалгаа, тооллого нь дээр дурдсан ундны усны үндсэн эх үүсвэрүүдийн талаар мэдээлэл өгч, эх үүсвэр нь байранд байгаа эсэхийг харуулдаг. Эдгээр мэдээллийн эх сурвалжууд нь ундны усыг ялгадас, химийн бохирдолтой эсэхийг шууд шалгах замаар өрхийн түвшинд усны хүртээмж, усны чанар улам бүр нэмэгдэж байгаа талаарх мэдээлэлтэй байдаг. Эдгээр өгөгдлийг захиргааны тайлан эсвэл зохицуулах байгууллагаас ундны усны чанарын стандарт (ялгадас, химийн) олдоц, нийцлийн талаарх мэдээлэлтэй нэгтгэнэ.

ДЭМБ/ЮНИСЕФ-ын Усны хангамж, ариун цэвэр, эрүүл ахуйн хяналтын хамтарсан хөтөлбөр (JMP) нь өрхийн судалгаа, тооллогын хэд хэдэн мэдээллийн цэгүүдэд регрессийн шугамыг тохируулах замаар улс орон бүрийн үндсэн үйлчилгээний хүртээмжийг хот, хөдөөд тус тусад нь тооцдог. Энэхүү аргачлалыг МХЗ-ын мониторингийн "сайжруулсан" усны эх үүсвэрийн ашиглалтын талаар мэдээлэхэд ашигласан. JMP нь илүү их мэдээлэл байгаа тул статистикийн тооцооллын өөр аргуудыг ашиглахыг үнэлж байна.

Үзүүлэлт.

Химийн болон ялгадасын бохирдлоос хамгаалагдсан ундны усны сайжруулсан эх үүсвэрийг ашиглаж байгаа хүн амын хувь.

Бага-Нуур дүүрэг	99,2
Багахангай дүүрэг	99,3
Баянгол дүүрэг	99,7
Баянзүрх дүүрэг	98,4
Налайх	97
Сонгинохайрхан дүүрэг	97,4
Сүхбаатар дүүрэг	97,5
Хан-Уул дүүрэг	95,8
Чингэлтэй дүүрэг	98,6
Нийслэл хот	99.5

Нийслэл Улаанбаатар хотын хувьд хүн амын 99.5 хувь нь шаардлага хангасан ус хангамжийн үйлчилгээ хүртэж байгаа бөгөөд улсын хэмжээнд 1-д эрэмбэлэгдэж байна. Хотын хэмжээнд нийт хүн амын 36.8 хувь нь төвлөрсөн ус хангамжийн системд холбогдож, үлдсэн хувь нь ундны усаа төвлөрсөн системд холбогдсон болон холбогдоогүй ус түгээх байр, 15 хүртэлх хувь нь хамгаалагдсан худаг болон зөөврийн үйлчилгээгээр хангагдсан байна. Харин 2018 оны "Нийгмийн үзүүлэлтийн түүвэр судалгаа"-гаар Монгол Улсын нийт өрхийн 38 хувь нь сайжруулсан, хүртээмжтэй, аюулгүй, найдвартай ундны усаар хангагдсан бол улсын хэмжээнд нийт өрхийн 31 хувь нь ариун цэврийн байгууламжийн суурь үйлчилгээгээр хангагдаагүй гэж гарсан байдаг.

Зураг .Баянхошуу дэд төвийн 1000м3 хүчин чадалтай усан сан ашиглалтад орлоо

Ус хангамж, 2018 оны эхний хагас жил жилийн байдлаар

Ус хангамжийн төрөл	Улаанбаатар
Ус түгээх цэгийн тоо	696
Ус түгээх машины тоо	74
Зөөврийн ус хэрэглэдэг өрхийн тоо	210079

6.

Аюулгүй зохицуулалттай ариун цэврийн үйлчилгээ, тэр дундаа гар савантай усаар угаадаг хүн амын эзлэх хувь

Тодорхойлолт.

Аюулгүй зохицуулалттай ариун цэврийн үйлчилгээ, тэр дундаа гараа савантай усаар угаадаг хүн амын эзлэх хувь нь бусад өрхөд ашиглагдаагүй, ялгадсыг нь анхны газар нь аюулгүйгээр устгадаг эсвэл цэвэршүүлсэн үндсэн ариун цэврийн байгууламж ашигладаг хүн амын эзлэх хувь юм. Сайжруулсан ариун цэврийн байгууламжид: ариутгах татуургын систем, бохирын сав эсвэл нүхэн жорлон, агааржуулалттай сайжруулсан нүхэн жорлон, хавтан бүхий нүхэн жорлон, бордооны жорлонд ус зайлуулах эсвэл цутгах зэрэг орно.

Тооцооллын аргачлал.

Тооцоолох арга: Өрхийн судалгаа, тооллого нь дээр дурдсан үндсэн ариун цэврийн байгууламжуудын ашиглалт, гэрт гар угаах материал байгаа эсэх талаар мэдээлэл өгдөг.

Аюулгүй зохион байгуулалттай ариун цэврийн үйлчилгээг ашиглаж буй хүн амын хувийг тооцоолохдоо янз бүрийн төрлийн үндсэн ариун цэврийн байгууламжийг ашигладаг хүн амын хувийн жингийн талаарх мэдээллийг газар дээр нь аюулгүй устгасан эсвэл талбайн гадуур цэвэршүүлсэн ялгадастай хог хаягдлын эзлэх хувийн тооцоог нэгтгэн гаргадаг.

JMP нь өрхийн судалгаа, тооллогын хэд хэдэн өгөгдлийн цэгүүдэд регрессийн загварыг тохируулах замаар улс орон бүрийн үндсэн ариун цэврийн байгууламжийн ашиглалтыг хот, хөдөөд тус тусад нь тооцдог. Энэхүү аргыг MDG-ын мониторингийн зорилгоор “сайжруулсан ариун цэврийн байгууламж”-ийн ашиглалтын талаар мэдээлэхэд ашигласан. JMP нь илүү их мэдээлэл байгаа тул статистикийн тооцооллын өөр аргуудыг ашиглахыг үнэлж байна.

JMP 2017 оны шинэчлэл болон SDG-ын суурь үзүүлэлтүүдийн тайланд газар дээр нь аюулгүй зайлуулж эсвэл талбайн гадуур цэвэршүүлсэн ахуйн бохир усны эзлэх хувийн тооцоог өөр өөр төрлийн ариун цэврийн байгууламжийн ашиглалтын талаарх мэдээлэлтэй хэрхэн хослуулсан талаар JMP дэлхийн мэдээллийн санд дэлгэрэнгүй тайлбарласан болно.

Үзүүлэлт.

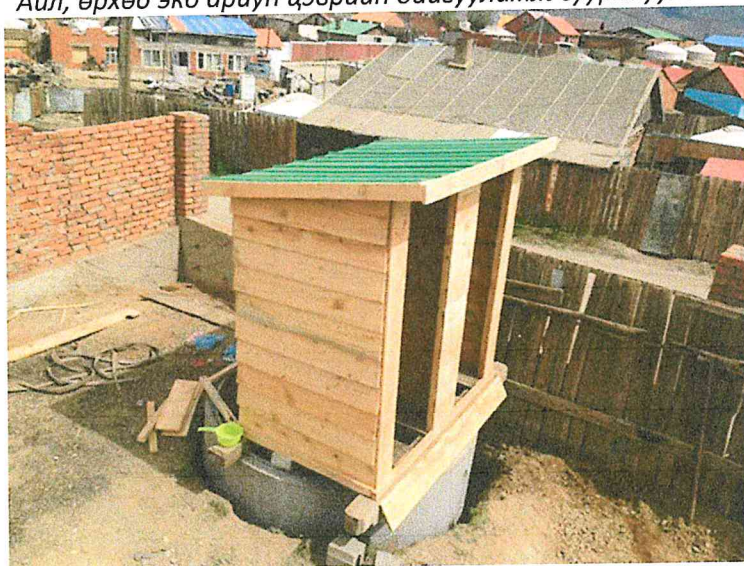
Аюулгүй зохицуулалттай ариун цэврийн үйлчилгээ, тэр дундаа гар савантай усаар угаадаг хүн амын эзлэх хувь. Гэрт болон орон сууцанд амьдардаг

Дүүрэг	Гэрт	Орон сууц
Багануур дүүрэг	2624	32.45%
Багахангай дүүрэг	366	32.5%
Баянгол дүүрэг	3809	6.06%
Баянзүрх дүүрэг	24146	23.16%
Налайх	3504	34.33%
Сонгинохайрхан дүүрэг	30983	33.32%
Сүхбаатар дүүрэг	7984	20.07%
Хан-Уул дүүрэг	7434	14.58%
Чингэлтэй дүүрэг	10399	26.63%
Нийслэл хот	91249	22.29%

1990-ээд оноос хойш Монгол Улсад хот байгуулалт, газрын харилцааны салбарт шинэ хууль, эрх зүйн орчин бүрдэн хэрэгжиж байгаа боловч хот, суурин газрыг дахин төлөвлөж хөгжүүлэх, газрыг шинэчлэн зохион байгуулах асуудал орхигдсоноос хот, суурин газрын хэмжээнд гэр хорооллын тэлэлт нь төлөвлөлт, зохицуулалтгүйгээр ихээхэн нэмэгдсэн. Ялангуяа, сүүлийн 20-иод жилд хөдөөнөөс хот, суурин газарт чиглэсэн хүн амын шилжилт хөдөлгөөний нөлөөгөөр нийслэл Улаанбаатар хотод 2000 оноос эхлэн суурьшлын төлөвлөлт хийгдээгүй бүсэд шинээр 15 гэр хороолол үүссэн бөгөөд гэр хороололд суурьшсан өрхийн тоо 2005-2010 он хүртэл 19796 өрхөөр, 2010-2015 он хүртэл 29465 өрхөөр нэмэгдэж, 2016 онд 1380 өрх, 2017 онд 865 өрхөөр тус тус буурч 215.2 мянган өрх болсон бөгөөд энэ нь нийслэл Улаанбаатар хотын нийт хүн амын 55.7 хувийг эзэлж байна. Гэр хороололд суурьшсан 215.2 мянган өрхийн 102.9 мянга нь монгол гэрт, 110.1 мянга нь зураг төсөлгүй, гар аргаар барьсан инженерийн хангамжгүй байшин сууцанд амьдарч байна. (Эх сурвалж: Нийслэлийн Статистикийн газар, Хүн, ам орон сууцны тооллого 2020). Гэхдээ сүүлийн жилүүдэд барилгажилт нэмэгдэж байгаатай холбоотойгоор төвийн дүүргүүд, тэр дундаа Баянгол, Сүхбаатар дүүргүүдийн гэр хороололд амьдардаг өрхийн тоо багасаж Сонгинохайрхан, Багануур, Налайх дүүргүүдийн гэр хороолол нэмэгджээ.

Гэр хорооллын хөрсний бохирдлыг бууруулах зорилгоор “Айл, өрхөд эко ариун цэврийн байгууламж суурилуулах төсөл”-ийг АХБ-ны санхүүжилтээр БОАЖЯ-наас 2017- 2020 онд хэрэгжүүлсэн. Төслийн хүрээнд нийслэлийн Чингэлтэй дүүргийн 12 дугаар хороо, Баянзүрх дүүргийн 27 дугаар хороо, Сонгинохайрхан дүүргийн 6, 7, 40 дугаар хороо, Баянзүрх дүүргийн 27 дугаар хороонд нийт 3000 ширхэг эко ариун цэврийн байгууламжийг суурилуулсан байна.

“Айл, өрхөд эко ариун цэврийн байгууламж суурилуулах төсөл”-өөр хийгдсэн жорлон

7. [Сэргээгдэх эрчим хүчний нийт эцсийн эрчим хүчний хэрэглээнд эзлэх хувь](#)

Тодорхойлолт.

Сэргээгдэх эрчим хүч гэдэгт салхи, нарны гэрэл, салхи, усан цахилгаан станц, түрлэг, давалгаа, газрын гүний дулааныг ашиглан үйлдвэрлэсэн цахилгаан эрчим хүч орно. Сэргээгдэх эрчим хүчний нийт эцсийн хэрэглээнд эзлэх хувь нь сэргээгдэх эх үүсвэрээс гаргаж авсан эрчим хүчний эцсийн хэрэглээний хувь юм.

Тооцооллын аргачлал.

Энэ үзүүлэлт нь эрчим хүчний бүх эх үүсвэрийн эрэлт, нийлүүлэлтийн эрчим хүчний иж бүрэн статистикийг боловсруулахад үндэслэсэн болно - үндэсний эрчим хүчний балансыг бүрдүүлэхэд ашигладаг статистик. Эрчим хүчний статистикийн олон улсын хэмжээнд хүлээн зөвшөөрөгдсөн аргачлалуудыг НҮБ-ын Статистикийн хорооноос баталсан "Эрчим хүчний статистикийн олон улсын зөвлөмж" (IRES)-д тайлбарласан бөгөөд үүнийг: <https://unstats.un.org/unsd/energy/ires/> хаягаар авах боломжтой.

Үндэсний эрчим хүчний балансыг боловсруулсны дараа бүх сэргээгдэх эх үүсвэрээс авсан эрчим хүчний эцсийн хэрэглээг нийт эцсийн эрчим хүчний хэрэглээнд хуваах замаар үзүүлэлтийг тооцож болно. Сэргээгдэх эрчим хүчний хэрэглээг ОУЭА-ийн дэлхийн эрчим хүчний статистик, балансын нийт эцсийн хэрэглээ, цахилгаан эрчим хүч, дулааны гаралт гэсэн гурван хүснэгтээс гаргаж авсан болно. Эцсийн хэрэглээний нийт хүснэгтэд тайлагнасан бүх хэмжээг тайлангийн дагуу авна. Эцсийн хэрэглээний хүснэгтэд цахилгаан, дулааны эзлэхүүнийг технологийн дагуу задлаагүй тул; Цахилгаан дулааны гаралтын хүснэгтийг цахилгаан дулааны эцсийн хэрэглээг технологийн дагуу задлахад ашигладаг. Технологийн хуваарилалт нь цахилгаан, дулааны гаралтын хүснэгтэд технологийн эзлэх хувийг гаргаж, цахилгаан, дулааны эцсийн эрчим хүчний зарцуулалтаар үржүүлэх замаар хийгддэг. Жишээлбэл, нийт эцсийн хэрэглээний хүснэгтэд биохийн эрчим хүчний 150 TJ, цахилгаан эрчим хүчний нийт эцсийн хэрэглээ 400 TJ, дулааны 100 TJ байна гэж үзвэл; мөн нийт цахилгааны үйлдвэрлэлд биохийн эзлэх хувь 10 хувь, дулаанд 5 хувь; биогазын хэрэглээний нийт мэдээлсэн тоо $195 \text{ TJ} (150 \text{ TJ} + 400 \text{ TJ} * 10\% + 100 \text{ TJ} * 5\%)$ болно. Дэлхийн хяналтын тогтолцооны тайлан (ОУЭА ба Дэлхийн банк, 2013) нь сэргээгдэх эрчим хүчийг тодорхойлох, хэмжихэд санал болгож буй аргачлалын талаар илүү дэлгэрэнгүй мэдээллийг өгдөг (Бүлэг 4, 1-р хэсэг, 201-202 хуудас). UNSD нь үзүүлэлтүүдийг тооцоолох ижил аргачлалыг баримталдаг боловч мэдээлэл өөр өөр хүснэгтээс ирж болно.

Сэргээгдэх эрчим хүчний хэрэглээний талаарх мэдээллийг задлах, жишээлбэл, нөөц ба эцсийн хэрэглээний салбараар нь үнэ цэнийн болон найдвартай байдал зэрэг зорилгын бусад хэмжигдэхүүнүүдийн талаарх ойлголтыг өгч чадна. Нарны эрчим хүчний хувьд сүлжээ болон сүлжээнээс гадуурх хүчин чадлыг ялгах нь бас чухал байж болох юм.

Үзүүлэлт.

Сэргээгдэх эрчим хүчний эзлэх хувь. Эх сурвалж. Хүн ам орон сууцны тооллогын дүн

Бага-Нуур дүүрэг	2,4
Багахангай дүүрэг	0,8
Баянгол дүүрэг	0
Баянзүрх дүүрэг	0,3
Налайх	0,7
Сонгинохайрхан дүүрэг	0,1
Сүхбаатар дүүрэг	0
Хан-Уул дүүрэг	0,1
Чингэлтэй дүүрэг	0
Нийслэл хот	0,3

8.

Бодит ДНБ-ий жилийн өсөлтийн хурд (ажил эрхэлж буй хүнд ногдох)**Тодорхойлолт.**

ДНБ гэдэг нь бүх оршин суугч үйлдвэрлэгчдийн нийт нэмэгдсэн өртгийн нийлбэр дээр бүтээгдэхүүний татвар, бүтээгдэхүүний татаасыг хассан бөгөөд энэ нь бүтээгдэхүүний үнэлгээнд ороогүй болно. Бодит ДНБ гэдэг нь жишиг жилийн үнийг ашигласан зэрэгцүүлэх үнээр тооцсон ДНБ юм. Ажил эрхэлж буй хүнд ногдох бодит ДНБ-ий жилийн өсөлтийн хурд нь ажил эрхэлж буй хүнд ногдох дотоодын нийт бүтээгдэхүүний бодит жилийн өөрчлөлтийг илэрхийлдэг.

Тооцооллын аргачлал.

Ажил эрхэлж буй хүнд ногдох бодит ДНБ = Зэрэгцүүлэх үнээр ДНБ/Нийт ажил эрхлэлт.

Дээрх тэгшитгэлийн хүртэгч ба хуваагч нь ижил жишиг үеийг заах ёстой. Жишээлбэл, хуанлийн нэг жил.

Хэрэв бид ажил эрхэлж буй хүнд ногдох бодит ДНБ-ийг "LabProd" гэж нэрлэвэл нэг ажилчинд ногдох бодит ДНБ-ий жилийн өсөлтийн хурдыг дараах байдлаар тооцно.

Ажил эрхэлж буй нэг хүнд ногдох бодит ДНБ-ий жилийн өсөлтийн хурд

$$= \frac{(n \text{ онд } LabProd) - (LabProd \text{ } n - 1 \text{ онд})}{(LabProd \text{ } n - 1 \text{ онд})} * 100$$

Хот/Урбан түвшингээр нь ангил

Энэ үзүүлэлтийн тоологч (Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн)-д ашигласан гарцын хэмжигдэхүүнийг үндэсний дансны үйлдвэрлэлийн талаас хамгийн сайн гаргаж авдаг бөгөөд нийт эдийн засгийн зах зээлийн үнээр (инфляц, зэрэгцүүлэх үнээр) ДНБ-ийг аль болох илэрхийлнэ.

Хуваарьт ашигласан ажил эрхлэлтийн мэдээллийг ажиллах хүч эсвэл хөдөлмөр эрхлэлтийн модуль бүхий өрхийн бусад судалгаанаас авсан нь дээр. Өрхийн судалгаа байхгүй тохиолдолд байгууллагын судалгаа, захиргааны бүртгэл эсвэл найдвартай эх сурвалжид үндэслэсэн албан ёсны тооцоо, түүнчлэн хүн амын тооллогыг ашиглаж болно. Гэсэн хэдий ч, аж ахуйн нэгжийн судалгааны ажил эрхлэлтийн мэдээлэл нь хуваагчийн хувьд илүүд үздэг ажилтай хүмүүсийн тоог бус харин ажлын байрны тоог харуулах болно гэдгийг анхаарах нь чухал юм. Ихэнх тохиолдолд аж ахуйн нэгжийн судалгаанд эдийн засгийг бүхэлд нь тооцдоггүй албан ёсны салбар буюу зөвхөн ажил олгогч, ажилчдыг хамардаг.

Үзүүлэлт.ДНБ**ДОТООДЫН НИЙТ БҮТЭЭГДЭХҮҮН, бүс, аймаг, нийслэлээр**

Аймаг	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Улсын дүн	22,894,780.9	23,931,342.6	28,010,710.6	32,582,629.1	37,839,225.4	37,453,275.3	43,555,484.41
Улаанбаатар	14,704,133.7	15,725,769.2	18,262,567.7	21,765,833.5	25,217,038.	24,187,785.7	27,444,280.68

Нийт ажил эрхлэлт.15, түүнээс дээш насны ажил эрхлэгчдийн тоо, хүн амд эзлэх хувь

Баган уур дүүрэг	9.8 мянга	49.6%
Багахангай дүүрэг	1.5 мянга	53.3%
Баянгол дүүрэг	76.5 мянга	50.4%
Баянзүрх дүүрэг	123.5 мянга	50.6%
Налайх	12.0 мянга	47.3%
Сонгинохайрхан дүүрэг	109.0 мянга	49.5%
Сүхбаатар дүүрэг	51.4 мянга	51.4%
Хан-Уул дүүрэг	67.2 мянга	54.6%

Чингэлтэй дүүрэг	51.0 мянга	49.8%
Нийслэл хот	501.9 мянга	50.7%

Ажил эрхэлж буй нэг хүнд ногдох ДНБ 54680 төг буюу 15849 ам доллар байна. Харин ДНБ-ийг дүүргүүдээр тооцох боломж байхгүй. Учир нь Томоохон үйлдвэр аж ахуйн газрууд нь нийслэлийн эсвэл Татварын ерөнхий газарт тайлангаа өгдөг бөгөөд мөн тус бүрийн харъяалах яамдад мэдээгээ гаргаж өгдөг байна.

9. **Хөдөө аж ахуйн бус хөдөлмөр эрхлэлтийн албан бус ажил эрхлэлтийн эзлэх хувь, хүйсээр**

Тодорхойлолт.

Тодорхойлолт:

Энэ үзүүлэлт нь хөдөө аж ахуйн бус хөдөлмөр эрхлэлтийн албан бус хувийг харуулж байна.

Тодорхойлолт:

Энэ үзүүлэлт нь хөдөө аж ахуйн бус хөдөлмөр эрхлэлтийн албан бус хувийг харуулж байна.

Албан бус хөдөлмөр эрхлэлт нь дараахь зүйлийг агуулна.

- албан бус салбарын өөрийн аж ахуйн нэгжид ажилладаг өөрийн данстай ажилчид, ажил олгогчид;
- Албан болон албан бус салбарын аж ахуйн нэгжид ажиллаж байгаа эсэхээс үл хамааран өрхийн ажилчид хувь нэмэр оруулах;
- Албан бус ажил эрхэлдэг ажилчид, албан ёсны аж ахуйн нэгж, албан бус салбарын аж ахуйн нэгжид ажиллаж байгаа эсэх;
- Албан бус үйлдвэрлэгчдийн хоршооны гишүүд;
- Өрхийнхөө эцсийн хэрэгцээнд зориулан бараа бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэдэг хувийн данстай ажилчид.

Тооцооллын аргачлал.

Хөдөө аж ахуйн бус хөдөлмөр эрхлэлтийн албан бус хөдөлмөр эрхлэлтийн эзлэх хувь

=Хөдөө аж ахуйн бус үйл ажиллагаанд албан бус хөдөлмөр эрхлэлт/Хөдөө аж ахуйн бус үйл ажиллагаан дахь нийт ажил эрхлэлтх 100

Мэдээллийг хүйс, хот, хотын түвшингээр нь ангилах ёстой. Энэ үзүүлэлтийг гаргахын тулд албан/албан бус хөдөлмөр эрхлэлт, эдийн засгийн үйл ажиллагаа (хөдөө аж ахуй/үйлдвэр/үйлчилгээ)-ээр ангилсан хөдөлмөр эрхлэлтийн статистик мэдээлэл шаардлагатай.

Мэдээллийг үндэсний түвшинд эмхэтгэх улс орнуудад ашиглах боломжтой арга, заавар:

- ILO-ын гарын авлага - Зохистой хөдөлмөр ба тогтвортой хөгжлийн зорилтууд: SDG-ын хөдөлмөрийн зах зээлийн үзүүлэлтүүдийн гарын авлага

https://www.ilo.org/stat/Publications/WCMS_647109/lang--en/index.htm

- Хөдөлмөрийн статистикчдийн олон улсын арван нэгдүгээр сарын бага хурлаас (1993 оны 1-р сард) албан бус салбар дахь хөдөлмөр эрхлэлтийн статистикийн талаарх тогтоол.

- Олон улсын хөдөлмөрийн статистикчдын далан бага хурлаас баталсан албан бус хөдөлмөр эрхлэлтийн статистик тодорхойлолтын талаархи удирдамж (2003 оны 11-12-р сар)

- ILO-ын албан бус байдлыг хэмжих гарын авлага: Албан бус салбар ба албан бус хөдөлмөр эрхлэлтийн талаарх статистикийн гарын авлага.

Үзүүлэлт. Албан бус хөдөлмөр эрхлэгчид (мянган хүн)

Дүүрэг	Албан бус хөдөлмөр эрхэлэгчид
Багануур дүүрэг	239
Багахангай дүүрэг	16
Баянгол дүүрэг	5851
Баянзүрх дүүрэг	7589
Налайх	98
Сонгинохайрхан дүүрэг	2084
Сүхбаатар дүүрэг	2236
Хан-Уул дүүрэг	451
Чингэлтэй дүүрэг	1443
Нийслэл хот	20007

Эх сурвалж. Нийслэлийн статистикийн газар

10.

Ажилгүйдлийн түвшинг хүйс, нас, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, ангиллаар.

Тодорхойлолт.

Ажилгүйдлийн түвшин нь ажиллах хүчин дэх ажилгүй хүмүүсийн хувийг илэрхийлдэг. Ажилгүй, ажил хайж, ажилд орох боломжтой бол тухайн хүнийг ажилгүйдэлд тооцох юм.

Тооцооллын аргачлал.

Ажилгүйдлийн түвшин = Нийт ажилгүйдэл / Нийт ажиллах хүч × 100

Мэдээллийг хүйс, насны бүлэг, хөгжлийн бэрхшээлтэй байдал, хот/урбан түвшнээр нь ангилах ёстой

Улс орнуудад үндэсний хэмжээнд өгөгдөл бүрдүүлэх арга, заавар: Энэ үзүүлэлтийг (ОУХБ-ын ажилгүйдэл, ажилгүйдлийн түвшний тодорхойлолтын дагуу) тооцоолохын тулд ажиллах хүч болон ажилгүйчүүдийн нас (мөн хөгжлийн бэрхшээлтэй байдал), хүйсээр нь мэдээлэл шаардлагатай. Улс орнуудад үндэсний хэмжээнд өгөгдөл бүрдүүлэх арга, заавар: Энэ үзүүлэлтийг (ОУХБ-ын ажилгүйдэл, ажилгүйдлийн түвшний тодорхойлолтын дагуу) тооцоолохын тулд ажиллах хүч болон ажилгүйчүүдийн хүйсээр нь мэдээлэл шаардлагатай. нас (мөн хөгжлийн бэрхшээлтэй байдал). Энэхүү мэдээллийг үндэсний хэмжээнд гол төлөв ажиллах хүчний судалгаа (эсвэл хөдөлмөр эрхлэлтийн модуль бүхий өрхийн бусад төрлийн судалгаа) ашиглан цуглуулдаг. Өрх бүрийн судалгааны аргачлалын хувьд хамгийн дэлгэрэнгүй судалгааны тайлан эсвэл тухайн улсын статистикийн газрын арга зүйн хэвлэлд хандсан байх ёстой.

Үзүүлэлт.

Дүүрэг	Ажилгүйдлийн түвшин хүйс, ХБИ
Багануур дүүрэг	2.1 ба үүний 1.5% нь эрэгтэй 2.5% эмэгтэй байна
Багахангай дүүрэг	
Баянгол дүүрэг	10.7 ба үүний 11.8% нь эрэгтэй 9.4% эмэгтэй байна
Баянзүрх дүүрэг	8.4 ба үүний 9.7% нь эрэгтэй 6.8% эмэгтэй байна
Налайх	2.1 ба үүний 1.5% нь эрэгтэй 2.5% эмэгтэй байна
Сонгинохайрхан дүүрэг	5.8% ба үүний 6.2% нь эрэгтэй 5.4% эмэгтэй байна
Сүхбаатар дүүрэг	7.9 ба үүний 10.9% нь эрэгтэй 4.2% эмэгтэй байна
Хан-Уул дүүрэг	8% ба үүний 9.4% нь эрэгтэй 5.9% эмэгтэй байна

Чингэлтэй дүүрэг	9.3% ба үүний 11.7% нь эрэгтэй 6.9% эмэгтэй байна
Нийслэл хот	нийсэлэлийн хэмжээнд 41099 үүнээс хөгжлийн бэрхшээлтэй 5798% ба үүний 9.3% нь эрэгтэй 6.4% эрэгтэй байна насны бүлэгээр авч үзвэл 15-19 нас 33.6, 20-24 нас 13.3, 25-29 насны 9.0, 30-34 насны 5.7 хувь, 35-39 насны 3.9, 40-44 нас 11.1, 45-49 насны 9.8, 50-54 насны 7.5, 55-59 насны 6.7, 60-64 насны 0.0, 65-69 насны 5.1, 70+ насны 0.0 хувьтай байна

11. Боловсрол, ажил эрхлэлт, сургалтад хамрагдаагүй залуучуудын (15-24 насны) эзлэх хувь

Тодорхойлолт.
Энэ үзүүлэлт нь сургууль, коллежид сурдаггүй, ажил эрхэлдэггүй, ямар нэгэн сургалтанд хамрагдаагүй залуучуудын (15-24 насны) эзлэх хувийг хэмждэг.

Тооцооллын аргачлал.
Залуучуудын NEET түвшин=
Залуучууд – (Хөдөлмөр эрхэлж буй залуучууд + Хөдөлмөр эрхлээгүй, харин боловсрол, сургалтад хамрагдаагүй залуучууд)
Залуучууд

* 100
Нийт залуучуудын тооноос хөдөлмөр эрхлэлт, боловсрол, сургалтад хамрагдаж буй залуучуудыг давхар тоолж болохгүй гэдгийг энд тэмдэглэх нь зүйтэй.
Томъёог мөн дараах байдлаар илэрхийлж болно.
$$\frac{(Ажилгүй залуучууд + LF - \text{ийн гаднах залуучууд}) - (Боловсрол, сургалтад хамрагдаж буй ажилгүй залуучууд + YOLFEDTR)}{\text{Залуучууд}}$$

* 100
LF гэдэг нь ажиллах хүчийг илэрхийлдэг
YOLFEDTR нь боловсрол, сургалтын чиглэлээр ажиллах хүчнээс гадуурх залуучууд гэсэн үг юм
Хүйс болон хот/урбан түвшнээр нь ангил.
Энэ үзүүлэлтийг тооцоолохын тулд хөдөлмөрийн зах зээлийн байдал, залуучуудын боловсролын тогтолцооны оролцооны талаар найдвартай мэдээлэл шаардлагатай. Энэхүү мэдээллийг үндэсний хэмжээнд гол төлөв ажиллах хүчний судалгаа (эсвэл хөдөлмөр эрхлэлтийн модуль бүхий өрхийн бусад төрлийн судалгаа) ашиглан цуглуулдаг. Үндэсний өрхийн судалгааны аргачлалын хувьд хамгийн дэлгэрэнгүй судалгааны тайлан эсвэл тухайн үндэсний статистикийн газрын арга зүйн хэвлэлд хандах ёстой.

Үзүүлэлт.

Дүүрэг	15-24 насны нийт залуучуудын тоо	Үүнээс ажилгүй бөгөөд сургалтад хамрагдсан хувь
Багануур дүүрэг	3983	3,3%
Багахангай дүүрэг	599	2,3%
Баянгол дүүрэг	25282	5,7%
Баянзүрх дүүрэг	44911	32,6%
Налайх	5138	14,6%
Сонгинохайрхан дүүрэг	41427	Мэдээлэл олдоогүй
Сүхбаатар дүүрэг	16978	3,1%

Хан-Уул дүүрэг	21796	3,8%
Чингэлтэй дүүрэг	18201	3,7%
Нийслэл хот	178315	19,5%

12.

Үйлдвэрлэлийн ажил эрхлэлтийн нийт ажил эрхлэлтийн эзлэх хувь

Тодорхойлолт.

Үзүүлэлт нь нийт ажил эрхлэлтэд үйлдвэрлэлийн салбарын ажил эрхлэлтийн эзлэх хувь юм. Үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагааг Олон улсын үйлдвэрлэлийн стандартын ангиллын (ISIC) 4²³-р шинэчилсэн найруулгын С хэсэгт жагсаасан болно.

Тооцооллын аргачлал.

Үйлдвэрлэлийн ажил эрхлэлтийн нийт ажил эрхлэлтийн эзлэх хувь

$$\% = \frac{\text{Үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагааны нийт ажил эрхлэлт}}{\text{Эдийн засгийн бүх үйл ажиллагаанд нийт ажил эрхлэлт}} * 100$$

Хүйс болон хот/урбан түвшнээр нь ангил.

Үзүүлэлт. Нийт ажил эрхлэлтэд үйлдвэрийн ажил эрхлэлтийн эзлэх хувь. *Эх сурвалж ҮСХ*

Бага-Нуур дүүрэг	41,4%
Багахангай дүүрэг	41%
Баянгол дүүрэг	44,7%
Баянзүрх дүүрэг	48,7%
Налайх	48,3%
Сонгинохайрхан дүүрэг	42,9%
Сүхбаатар дүүрэг	47,7%
Хан-Уул дүүрэг	48,9%
Чингэлтэй дүүрэг	46,4%
Нийслэл хот	46,8%

13.

Ядуусын хороолол, албан бус суурин эсвэл орон сууцны хүрэлцээ муутай хот суурин газрын хүн амын эзлэх хувь.

Тодорхойлолт.

"Шинэ хотын хөтөлбөр"-ийн гишүүн орнуудын амлалтуудын нэг нь хүн бүрт хүрэлцэхүйц орон сууцтай байх эрхийг үе шаттайгаар хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх явдал юм. Энэхүү амлалтад хүрэх ахиц дэвшлийг хэмжих нэг арга бол ядуусын хороолол, албан бус суурин эсвэл хангалтгүй орон сууцанд амьдарч буй хүн амын хувийг хянах явдал юм.

Энэ үзүүлэлт нь гурван бүрэлдэхүүн хэсэгтэй байна:

- а. Ядуусын хороолол, албан бус суурингийн өрхийн хүн амын эзлэх хувь;
- б. Ядуусын хорооллын айлуудын хүн амын эзлэх хувь;
- в. Тохиромжгүй орон сууцанд байгаа хүмүүсийн хувь

Тооцооллын аргачлал.

Энэ үзүүлэлтийн үндэсний төв нь энэ мэдээллийг үндэсний статистикийн газраас авч болно.

Үндэсний статистикийн алба нь хүн амын ядуусын хороолол, албан бус суурин газар, хүрэлцээ муутай орон сууц, хүртээмжгүй орон сууц зэрэг өрхийн судалгаа, тухайлбал Хүн ам зүйн эрүүл мэндийн судалгаа (ХЭМТ), MICS, хүн ам, орон сууцны тооллогын мэдээлэл, өрхийн орлого, зарлагын судалгааг ашиглан тооцоолж болно. Энэ үзүүлэлтийн таван бүрэлдэхүүн хэсгийг дараах байдлаар тооцоолно.

Ядуусын хороолол болон албан бус суурингийн өрхүүдийн хүн амын эзлэх хувь (SISH)
$$= \frac{(SISH \text{ өрхөд амьдардаг хүмүүсийн тоо})}{\text{Хотын нийт хүн ам}} * 100$$

Ядуусын хорооллын айлуудын хүн амын эзлэх хувь
$$= \frac{(\text{Ядуусын хороололд амьдардаг хүмүүсийн тоо})}{\text{Эдийн засгийн бүх үйл ажиллагаанд нийт ажил эрхлэлт}} * 100$$

Тохиромжгүй орон сууцанд байгаа хүмүүсийн хувь
$$= \frac{(\text{ИНН-д амьдарч буй хүмүүсийн тоо})}{\text{Хотын нийт хүн ам}} * 100$$

Улсын хот, хотын түвшинд; мөн боломжтой бол орлогын бүлэг, өрхийн гишүүдийн нас, өрхийн гишүүдийн хөгжлийн бэрхшээлтэй байдал, түүнчлэн өрхийн тэргүүний хүйс, арьсны өнгө, үндэс угсаа, шашин шүтлэг, шилжилт хөдөлгөөний байдлаар нь ангилна.

Үзүүлэлт. Дэлхийн банкнаас гаргасан тодорхойлолтоор ядуусын хороолол гэдэг нь 1.Цэвэр, бохир ус зайлуулах систем. 2.Эрчим хүчний дэд бүтцэд холбогдоогүй, 3.Нийтийн тээврийн үйлчилгээ очих боломжгүй, 4.Өдөрт 1,9 ам доллараас бага орлоготой, 5.Ямарваа нэгэн засаг захиргааны нэгжид хамаардаггүй хүмүүсийн оршин суух бүс хэмээн үздэг. Үүнээс гадна НҮБ-ын хүний оршин байх ахуйн тодорхойлолтоор ядуусын хороолол гэдгийг албан бус суурьшлын бүсэд хамааруулаг. Яг энэхүү үзүүлэлтээр Улаанбаатар хотод албан ёсоор ядуусын хороолол байхгүй байна.

14. Нийтийн тээврээр зорчих боломжтой хүн амын нас, хүйс, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнээр ангилсан хувь

Тодорхойлолт.

Энэхүү үзүүлэлт нь нийтийн тээврийн системийн ашиглалт, хүртээмжийг амжилттай хянаж, хувийн тээврийн хэрэгслээс хамааралтай байдлыг бууруулахад чиглэнэ. Үүнд өндөр настан, бие бялдрын бэрхшээлтэй, орлого багатай иргэд гэх мэт тээврийн хэрэгслийн дутагдалтай хэсгийн оршин суугчдын хүртээмжийг сайжруулах, аяллын тоо, аялах зайг багасгах замаар хөдөлгөөний хэрэгцээг бууруулах зэрэг багтана. Хүртээмжид суурилсан хот суурин газрын хөдөлгөөнт байдлын парадигм нь бүх хүнд зориулж гэр орон, ажлын байрнаас тав тухтай алхах эсвэл дугуй унах зайд байрлах нийтийн тээвэрт нэвтрэх цэгүүдтэй олон төрлийн зохицуулалтанд сайн нэгдсэн сайн, өндөр хүчин чадалтай нийтийн тээврийн системийг чухалчлан шаарддаг.

Нийтийн тээврийн хэрэгслийн ихэнх хэрэглэгчид аялсан газраасаа нийтийн тээврийн зогсоол хүртэл, нийтийн тээврийн зогсоолоос зорьсон газар хүртэл алхдаг тул орон нутгийн орон зайн хүртээмж, хүртээмжийг дугуйгаар зорчихоос ялгаатай нь явган хүний (явган) хүртээмжээр үнэлдэг. Иймд энэхүү мета өгөгдөл нь гэр, сургууль, ажлын байр, зах гэх мэт жишиг цэгээс бага багтаамжтай нийтийн тээврийн систем (жишээ нь, автобус, автобус гэх мэт) хүртэл 500 м-ийн зайд болон өндөр хүчин чадалтай систем (жишээлбэл, төмөр зам, метро, гатлага онгоц) хүртэл 1 км алхах үеийг тохиромжтой зай гэж тооцож байна. Тохиромжтой нийтийн тээврийн хэрэгслийг тодорхойлох нэмэлт шалгуурууд нь:

а. Нийтийн тээврээр бие бялдар, хараа, сонсголын бэрхшээлтэй, мөн түр зуурын хөгжлийн бэрхшээлтэй, өндөр настан, хүүхэд болон бусад эмзэг нөхцөл байдалд байгаа хүмүүс зэрэг онцгой хэрэгцээтэй бүх үйлчлүүлэгчид зорчих боломжтой.

б. Аялал жуулчлалын оргил үед байнга үйлчилдэг нийтийн тээвэр

в. Зогсоол нь аюулгүй, тав тухтай өртөөний орчинг бүрдүүлдэг

Тооцооллын арга - Үндсэн үзүүлэлт

Үйлчилгээний бүсүүдийг тодорхойлохдоо нийтийн тээврийн зогсоол бүрийн эргэн тойронд ойрын шугам барих замаар Сүлжээний шинжилгээний ажиллагааг (Газарзүйн мэдээллийн систем - GIS) ашиглан хийдэг. Улс орнууд хамрах хүрээний хэмжээг эхлээд тээврийн зогсоолын эргэн тойронд 500 м буюу 1 км-ийн сүлжээний зайгаар (500 м-ийн буфер ашиглахын оронд - ижил ойрхон) тодорхойлох ёстой.

Иймээс хамгийн ойр байрлах бага багтаамжийн зогсоолоос 500 м-ийн зайд, хамгийн ойрын өндөр багтаамжийн зогсоол хүртэл 1 км-ийн зайд оршин суугчдад нийтийн тээврийг үндсэн үзүүлэлтээр “тохиромжтой” гэж үздэг. Сүлжээний зайг ашиглах нь (нийтийн тээврийн хэрэгсэлд хүрэхийн тулд гудамжны сүлжээг ашиглан тооцоолсон алхах зай) нь гудамжны сүлжээний тохиргоог бодитойгоор тусгаж, нийтийн тээврийн хэрэгсэлд шууд нэвтрэхэд саад болж буй саад бэрхшээлийг танихад тусална. Зогсоол бүрийн үйлчилгээний талбайг тусад нь бий болгох ёстой байтал бүх газрыг нэгтгэж нийтийн тээврийн бүх төрлөөр тасралтгүй үйлчлэх бүсийг бий болгох хэрэгтэй. Улс орнуудад нийтийн тээврийн үйлчилгээнд давамгайлж буй давуу тал, хязгаарлалтыг ойлгох, улмаар шаардлагатай арга хэмжээ, хөрөнгө оруулалтыг тодорхойлоход тус дөхөм болох тул шинжилгээг нийтийн тээврийн хоёр төрлийн тээвэрлэгч (бага ба өндөр хүчин чадал)-аар ялгахыг зөвлөж байна. Үйлчилгээний чанарын онцлог нь ихээхэн ялгаатай байж болох тул төлөвлөлт, хөрөнгө оруулалтын шийдвэр гаргахдаа анхааралдаа авах шаардлагатай байдаг тул улс орнууд мэдээллийн багц дахь албан болон албан бус нийтийн тээврийн системийг ялгахыг зөвлөж байна.

Дээр дурдсан зайны хэмжүүрийг ашиглахаас гадна бусад хүмүүс нийтийн тээврээр зорчих цагийг боломжит газруудад ойртох хэмжүүр болгон ашиглахыг санал болгож байна. Жуулчлалын цагийг ашиглах нь эгц газар гэх мэт явган зорчигчдод тохиромжгүй хүчин зүйлийг харгалзан үзэх давуу талтай. Гэсэн хэдий ч нэмэлт мэдээллийн шаардлага, боловсруулах хүчин чармайлтын хэмжээ зэргээс шалтгаалан аяллын цагийн хэмжүүрийг практикт ашиглахад илүү төвөгтэй байдаг. Энэхүү үндсэн үзүүлэлтийн хувьд үйлчилгээний бүсийг хөгжүүлэхийн тулд нийтийн тээврийн зогсоол хүртэлх сүлжээний зайг ашиглахыг зөвлөж байна, гэхдээ аяллын цагийг дэд үзүүлэлт болгон авч үзэх сонголтыг өгөх болно.

Үйлчлүүлж буй хүн амыг тодорхойлох: Үйлчилгээний бүсийг бий болгосны дараа дараагийн алхам нь хүн амын тооллого, тооллогын хэсэг, бүс гэх мэт бусад олон өнцөгт дээр давхарлах явдал юм. Хүн амын мэдээллийг өөр өөр хэмжээтэй тооллогын бүсүүд эсвэл бусад мэдээлэл гаргах нэгжүүдээс ижил хэмжээтэй сүлжээ болгон задалдаг сүлжээтэй хүн ам нь олон оронд түгээмэл болж байгаа бөгөөд энэ үзүүлэлтийн нийгэм-хүн ам зүйн шинж чанаруудын сайн эх сурвалж болж байна. Үзүүлэх зорилгоор бид хүн амын мэдээллийн эдгээр полигонуудыг (хувь хүний орон сууцны нэгж, тооллогын хуудас, хүн амын сүлжээ эсвэл бусад нэгж) хүн амын бүс гэж нэрлэнэ. Ер нь үйлчилгээний бүс (i гэж тэмдэглэсэн) нэгээс олон хүн амын бүс j ($j=1, \dots, J$)-тай бүрэн эсвэл хэсэгчлэн огтлолцдог. i, P_i бүсийн нийтийн тээврийн үйлчилгээнд хамрагдсан хүн амын тоо нь бий болсон үйлчилгээний газартай огтлолцсон бүх хүн амын бүсийн хүн амын нийлбэртэй тэнцүү байна, P_{ij} .

$$P_i = \sum_{j=1}^J P_{ij}$$

Энэ үзүүлэлтийн хувьд хэт том нэгжээс үүдэлтэй нийтийн тээврээр зорчих хүн амын хэт их тооцооллыг бууруулахын тулд хүн амын бүсүүдийн орон зайн өндөр нарийвчлалыг санал болгож байна. Боломжтой бол улсын статистикийн газраас цуглуулсан барилга байгууламжийн хүн амын мэдээллийг санал болгож байна. Олон улс оронд ийм өгөгдлийг ашиглахтай холбоотой нарийн төвөгтэй байдлыг анхаарч үзвэл тооллогын түвшний мэдээлэл эсвэл сүлжээтэй хүн амын мэдээллийн багц нь сайн хувилбар юм.

Эцэст нь хотын нийт хүн амаас нийтийн тээврээр зорчих боломжтой хүн амыг дараах байдлаар тооцоолно;

$$\frac{\text{нийтийн тээврээр зорчих тохиромжтой хүн ам}}{\text{Хотын нийт хүн ам}} * 100$$

Үзүүлэлт. Монгол улсын нийслэл Улаанбаатар хот хүн ам 1.597,290 сая. Улаанбаатар хотын нийт хүн амын 65% нь нийтийн тээврээр үйлчлүүлдэг. Улаанбаатар хотын нийтийн тээврийн үйлчилгээнд 20 орчим аж ахуйн нэгж, 98 чиглэлд 1000 гаруй автобусаар хоногт 630 мянга орчим иргэдэд үйлчилж байгаа бөгөөд одоо нийтийн тээвэрт явж буй автобусны 58 хувь нь 8-аас дээш жилийн насжилттай байна. Нийт зорчигчдын 49.5 хувь нь үйлчилгээний төлбөр төлж, үлдсэн 50.5 хувь нь улсын хөнгөлөлтөөр үнэ төлбөргүй, 83 мянган ахмад настан, 34 мянган хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнд нөхөн олговрыг иргэдийн өөрсдийх нь дансанд шууд олгож, 113 мянган оюутныг нийтийн тээврээр үнэ төлбөргүй зорчуулах эдгээр хөнгөлөлтийн өртөгийг улсаас нөхөн төлбөр олгож байна. Мөн Улаанбаатар хотын нийтийн тээврийн үйлчилгээнд жилд улсаас үнэ төлбөргүй зорчих эрх бүхий этгээдийн нөхөн олговорт 53 тэрбум төгрөгийг нийслэлийн төсвөөс олгосон байна.

Тооцооллын арга дээр санал болгосон зайны хэмжүүрээр авч үзвэл нийслэл хотын иргэдийн дийлэнхи олонхи хэсэг нь нийтийн тээврээр үйлчлүүлэх боломжтой хэсэгт багтах боломжтой хэдий ч энэ үзүүлэлтийг GPS систем ашиглан дахин нягтлах шаардлагатай. Учир нь урьд өмнө хийгдсэн судалгаануудад энэ тухай огт дурьдагдаагүй байгаа бөгөөд нийтийн тээврийн талаархи судалгааны аргачлалтай ч холбоотой юм.

Монгол улс
Улаанбаатар хотын зам тээврийн
дэд бүтцийг бэхжүүлэх суурь судалгаа

Эцсийн тайлан

2022 оны 3 дүгээр сар
Японы Олон Улсын Хамтын Ажиллагааны Байгууллага (ЖАЙКА)
АЛМЕК Корпораци
Си Ти Ай Инжинеринг Интернэйшнл ХК

Зураг . Нийслэлийн нийтийн тээвэрт ашиглагддаг хэрэглээний аппликейшнууд

Зөвлөмж. Үйлчилгээний бүсүүдийг тодорхойлохдоо нийтийн тээврийн зогсоол бүрийн эргэн тойронд ойрын шугам барих замаар Сүлжээний шинжилгээний ажиллагааг (Газарзүйн мэдээллийн систем - GIS) ашиглан хийдэг. Улс орнууд хамрах хүрээний хэмжээг эхлээд тээврийн зогсоолын эргэн тойронд 500 м буюу 1 км-ийн сүлжээний зайгаар (500 м-ийн буфер ашиглахын оронд - ижил ойрхон) тодорхойлох ёстой.

Иймээс хамгийн ойр байрлах бага багтаамжийн зогсоолоос 500 м-ийн зайд, хамгийн ойрын өндөр багтаамжийн зогсоол хүртэл 1 км-ийн зайд оршин суугчдад нийтийн тээврийг үндсэн үзүүлэлтээр

	<p>“тохиромжтой” гэж үздэг. Иймээс энэхүү индикаторыг тооцохдоо Нийслэлийн нийтийн тээврийн газарт хандах шаардлагатай.</p>
15.	<p><u>Газрын хэрэглээний хурдыг хүн амын өсөлтөд харьцуулсан харьцаа.</u></p> <p>Тодорхойлолт. Энэ үзүүлэлт нь хүн амын өсөлт ба газрын хэрэглээний түвшингийн хоёр бүрэлдэхүүн хэсгийг тодорхойлох шаардлагатай. Хүн амын өсөлтийн хурдыг тооцоолох нь илүү хялбар бөгөөд илүү хялбар байдаг бол газрын хэрэглээний түвшин бага зэрэг бэрхшээлтэй тул шинэ техник ашиглах шаардлагатай байдаг. Газрын хэрэглээний түвшинг тооцоолохдоо газрын "хэрэглээ" гэж юу болохыг тодорхойлох шаардлагатай, учир нь энэ нь "хэрэглэсэн" эсвэл "хадгалагдсан" эсвэл намгархаг газар эзэлдэг газар гэх мэт "хөгжүүлэх" боломжтой гэсэн хэсгүүдийг хамарч болно. Хоёрдугаарт, бүтээн байгуулалт хийж байгаа газар нь үнэхээр “шинээр баригдсан” (эсвэл сул) газар мөн үү, эсвэл хэсэгчлэн “дахин төлөвлөлтөд хамрагдсан” эсэх талаар хоёрдмол утгагүй хэмжүүр байдаггүй. Үүний үр дүнд шинээр ашиглалтад орсон (хэрэглэсэн) хотын одоогийн нийт газрын эзлэх хувийг газрын хэрэглээний хэмжүүр болгон ашиглана. Бүрэн хөгжсөн газрыг заримдаа баригдсан газар гэж нэрлэдэг.</p> <p>Тооцооллын аргачлал. Газрын хэрэглээний хурдыг хүн амын өсөлтийн хурдтай харьцуулсан харьцааг тооцоолох арга нь таван өргөн алхамыг дагаж мөрддөг Шинжилгээний хугацаа/жилийг шийдэх Шинжилгээний газарзүйн хамрах хүрээ болох хот суурин газар эсвэл хотын заагийг тогтоох Орон зайн шинжилгээ, газрын хэрэглээний хэмжээг тооцоолох Орон зайн шинжилгээ, хүн амын өсөлтийн хурдыг тооцоолох Газрын хэрэглээний хурдыг хүн амын өсөлтийн хурдтай харьцуулсан тооцоолол</p> <p><i>Санал болгож буй хоёрдогч үзүүлэлтүүдийн тооцоолол</i> Орон зайн шинжилгээний хамрах хүрээний үүрэг гүйцэтгэх хот суурин газар, хотын заагийг тогтоох Хот суурин газар, хотууд өөр өөр хэлбэрээр бий болдог бөгөөд эдгээрийн хамгийн түгээмэл нь дүүргэлт (одоо байгаа хот суурин газрын шинэ бүтээн байгуулалтууд нь нягтралд хүргэдэг), өргөтгөл (одоо байгаа хот суурин газрын захад шинэ бүтээн байгуулалтууд), үсрэлт (хот суурин газартай холбоогүй боловч үйл ажиллагааны хувьд уялдаатай хот байгуулалтын шинэ босго бүтээн байгуулалтууд) болон хамруулах (хотын захын бөөгнөрөл эсвэл үсрэнгүй хөгжлийг хот суурин газарт шингээх, ихэвчлэн хот суурин газрыг бүрдүүлэх) орно. Хот суурин газрын орон зайн өсөлтийг ойлгох нь хоёр чухал урьдчилсан нөхцөлийг шаарддаг: а) хотын бүтцийг бүхэлд нь (зөвхөн засаг захиргааны хувьд тодорхойлсон хил хязгаараас ялгаатай) багтаасан орон зайн шинжилгээний зохих цар хүрээг хязгаарлах ба б) эерэг ба сөрөг өсөлтийн аль алиныг нь ойлгоход тусалдаг өсөлтийг хянах хэмжилтийг ашиглах. Эхнийх нь хувьд тогтвортой дүн шинжилгээ хийх боломжийг олгодог хот суурин газар/хотын тодорхойлолтын уялдаа холбоотой арга барилыг санал болгож байгаа бол сүүлийнх нь хотын эерэг ба сөрөг өсөлтийг хэмжих боломжийг олгодог тул барилгажсан бүсүүдийг ашиглахыг зөвлөж байна. НҮБ-ын Статистикийн хороо 86 гишүүн оронтой зөвлөлдсөний дараа (2020 оны 3-р сарын) 51-р чуулганаараа Хотжилтын зэрэглэлийг (DEGURBA) олон улсын статистикийн харьцуулалтад зориулж хот, хот, хөдөөгийн ялгааг гаргах боломжтой арга болгон баталсан. Тиймээс улс орнууд өөрсдийн нутаг дэвсгэр дэх хот суурин газрууд болон бусад орны хот суурин газрууд, хотуудтай харьцуулж болохуйц мэдээлэл гаргахад туслах энэхүү арга барилыг хэрэгжүүлэхийг уриалж байна.</p>

Орон зайн шинжилгээ, газрын хэрэглээний хэмжээг тооцоолох

(b) алхамд тодорхойлсон хотын хил хязгаарыг ашиглан газрын хэрэглээний түвшинг тодорхойлохын тулд орон зайн шинжилгээг хийдэг. Үүнийг хэрэгжүүлэхийн тулд доорх гурван алхамыг хэрэгжүүлнэ

Хиймэл дагуулын зургаас дүн шинжилгээ хийх жил бүрийн барилга байгууламжийн талаарх мэдээллийг гаргаж аваарай

Шинжилгээний жил бүрээр барилгажсан талбайн нийт талбайг тооцоол

Газрын хэрэглээний (жилийн) хэмжээг дараахь томъёогоор тооцоол.

$$\text{Газрын хэрэглээний түвшин} = LCR = \frac{LN(Urb_{t+n}/Urb_t)}{(y)}$$

LN нь байгалийн алгоритмын утга юм

Urb_t гэдэг нь өнгөрсөн/эхний жилд хот суурин газар/хотын доторх бүх барилга байгууламжийн нийт талбай юм.

Urb_{t+n} нь тухайн жилийн хот суурин газар/хотын хэмжээнд баригдсан нийт талбайн нийт талбай юм у нь хэмжилтийн хоёр хугацааны хоорондох жилийн тоо юм

Орон зайн шинжилгээ ба хүн амын өсөлтийн хурдыг тооцоолох (b) алхамд тодорхойлсон хотын хил хязгаарыг ашиглан газрын хэрэглээний хурдыг тооцсон шинжилгээний жил бүрийн хот доторх нийт хүн амыг тооцоол.Энэхүү шинжилгээнд Үндэсний статистикийн хорооноос хүн амын тооллого болон бусад судалгаагаар цуглуулсан хүн амын мэдээллийг ашиглана. Энэ төрлийн хүн амын мэдээлэл байхгүй, эсвэл тодорхойлогдсон хот суурин газраас давсан хүн амын тоогоор мэдээлэл гарсан тохиолдолд хүн амын сүлжээг бий болгохыг дэмжинэ. Энэ нь том болон өөр өөр хэмжээтэй тооллого/хүн амын мэдээлэл гаргах нэгжээс жижиг жигд хэмжээтэй сүлжээнд өгөгдлийг задлахад тусална. Хүн амын (жилийн) өсөлтийн хурдыг доорх томъёог ашиглан дүн шинжилгээ хийх хугацаанд хот суурин газрын нийт хүн амыг ашиглан тооцно.

$$\text{Хүн амын өсөлтийн хурд} = PGR = \frac{LN(Pop_{t+n}/Pop_t)}{(y)}$$

LN нь байгалийн алгоритмын утга юм

Pop_t гэдэг нь өнгөрсөн/эхний жилийн хот суурин газар/хотын нийт хүн ам юм

Pop_{t+n} нь тухайн жилийн/сүүлийн жилийн хотын нийт хүн ам юм

у нь хэмжилтийн хоёр хугацааны хоорондох жилийн тоо юм

Газрын хэрэглээний хурдыг хүн амын өсөлтийн хурдтай харьцуулсан тооцоолол

Газрын хэрэглээний түвшин (LCRPGR)-ийн хүн амын тоонд харьцуулсан харьцааг дараах томъёогоор тооцоолно.

$$LCRPGR = \frac{\text{газрын хэрэглээний түвшин}}{\text{Хүн амын өсөлтийн хурд}}$$

Ерөнхий томъёог дараах байдлаар нэгтгэж болно.

$$LCRPGR = \frac{LN(Urb_{t+n}/Urb_t)}{(y)} / \frac{LN(Pop_{t+n}/Pop_t)}{(y)}$$

Үзүүлэлт.Нэг хүнд ногдох м кв талбай

Дүүрэг	Нэг хүнд ногдох талбай м/кв 2010 он	Нэг хүнд ногдох талбай м/кв 2020 он
Багануур дүүрэг	2768.7	2168.5
Багахангай дүүрэг	4117.6	3414.6
Баянгол дүүрэг	163.3	129.2
Баянзүрх дүүрэг	4483.3	3439.6
Налайх	2276.9	1828

Сонгинохайрхан дүүрэг	4662.6	3664.9
Сүхбаатар дүүрэг	1630.6	1443
Хан-Уул дүүрэг	4394	2587.6
Чингэлтэй дүүрэг	609.5	599.3
Нийслэл хот	4075.3	3208.6

Зөвлөмж. Газрын хэрэглээний хурдыг хүн амын өсөлтийн хурдтай харьцуулсан харьцааг тооцоолох арга нь таван өргөн алхамыг дагаж мөрддөг:

- ⚡ Шинжилгээний хугацаа/жилийг шийдэх
- ⚡ Шинжилгээний газарзүйн хамрах хүрээ болох хот суурин газар эсвэл хотын заагийг тогтоох
- ⚡ Орон зайн шинжилгээ, газрын хэрэглээний хэмжээг тооцоолох
- ⚡ Орон зайн шинжилгээ, хүн амын өсөлтийн хурдыг тооцоолох
- ⚡ Газрын хэрэглээний хурдыг хүн амын өсөлтийн хурдтай харьцуулсан тооцоолол

Энэхүү индикаторыг газар зүйн болон хэмжил зүйн мэргэжлийн байгууллагуудад хандан, санал болгож буй аргачлалын дагуу нэмэлт судалгааг хийх шаардлагатай.

16. Хот төлөвлөлт, менежментэд иргэний нийгмийн шууд оролцоотой, байнгын, ардчилсан үйл ажиллагаа явуулдаг хотуудын эзлэх хувь.

Тодорхойлолт.

Энэхүү үзүүлэлт нь төсөл/хөтөлбөрийн үр шим хүртэгчид болон эмзэг бүлгийн хүүхдүүд, өсвөр насны охид, хөвгүүдэд онцгой анхаарал хандуулж, Үндэсний Хотын хөтөлбөрүүдийн оролцоо, иргэдийн оролцоог хангах бүтэц байгаа эсэхийг хэмждэг. Иймд орон нутгийн болон үндэсний засгийн газрууд: а) орон нутгийн, үндэсний болон олон улсын янз бүрийн гарал үүсэлтэй бие даасан иргэний нийгмийн байгууллагуудаар дамжуулан иргэдийн оролцоо, иргэний оролцоог дэмжих, хамгаалах; б) хотын оршин суугчдад өөрсдийн эрх, олон янзын хүүхдийн өөрчлөгдөж буй үүргийн талаар ойлгуулах иргэний болон хүний эрхийн боловсрол, сургалтын хөтөлбөрийг дэмжих; өсвөр насны охид, хөвгүүд; хот суурин газрын эмэгтэйчүүд, эрэгтэйчүүд, залуу эмэгтэйчүүд, эрэгтэйчүүд; в) нийгмийн гадуурхагдсан бүлгүүдийн оролцоонд саад учруулж буй саад бэрхшээлийг арилгах, ялгаварлан гадуурхахгүй байх, хүүхдүүдийн бүрэн, тэгш оролцоог дэмжих; өсвөр насны охид, хөвгүүд; эмэгтэйчүүд, залуу эрэгтэйчүүд, эмэгтэйчүүд, гадуурхагдсан бүлгүүд.

Оролцоо гэдэг нь бодлого боловсруулах үйл явц, агуулгыг тодорхойлоход гол бүлгүүд идэвхтэй оролцдог оролцогч талуудтай хамтран ажиллах мэдээлэлд суурилсан үйл явц юм.

Тооцооллын аргачлал.

Улс орон, хотын түвшинд хот төлөвлөлт, менежментэд иргэний нийгмийн шууд оролцооны бүтэц байгаа эсэхийг хэмжихийн тулд хот төлөвлөлт, менежментэд иргэний нийгмийн оролцооны боломжит бүтцийг үнэлэх онооны картын аргыг ашиглана; Засгийн газар, шинжлэх ухаан, иргэний нийгэм, олон улсын байгууллагын таван (5) орон нутгийн шинжээчийн үнэлгээгээр. Эдгээр 5 орон нутгийн үнэлгээч/шинжээчийг тодорхойлох, сонгох ажлыг олон хотод байдаг орон нутгийн хот суурин газрын ажиглалтын багууд удирдан чиглүүлнэ. Туршилтын сургуулилтад эдгээр хотын ажиглалтын төвүүд хотын төвшинд хотын мэдээллийн орон нутгийн хадгалагчийн хувьд үнэлгээг уялдуулах, үнэлгээчдийн шийдвэр, оноог удирдан чиглүүлдэг уялдаа холбоо, орон нутгийн холбогдох лавлагааг шалгах боломжтой.

Хотын засаглал, менежментэд иргэний нийгмийн оролцоог хангах бүтэц байгаа эсэхийг хэмжих, шалгахын тулд 4 оноотой Лайкерт шатлалтай (Бүрэн санал нийлэхгүй, санал нийлэхгүй, санал

нийлэх, бүрэн санал нийлж байна) асуулгын хуудсыг ашиглана. Эдгээр бүтцийг дөрвөн үндсэн элементээр шалгасан бөгөөд дараах байдлаар үнэлэгдэх ёстой: 1. Хот төлөвлөлтөд иргэний нийгмийн оролцоо, тэр дундаа зураг төсөл, гэрээ хэлэлцээр зэрэг шууд, тогтмол, ардчилсан бүтэц бий юу? 2. Орон нутгийн төсвийн шийдвэр гаргахад иргэний нийгмийн оролцооны шууд, тогтмол, ардчилсан бүтэц бий юу? 3. Хотын удирдлагын үйл ажиллагаанд иргэний нийгмийн үнэлгээ, санал хүсэлтийг шууд, тогтмол, ардчилсан байдлаар явуулдаг бүтэц бий юу? 4. Эдгээр бүтэц нь хүүхэд, эмэгтэйчүүд, залуу эрэгтэйчүүд, эмэгтэйчүүд болон/эсвэл бусад гадуурхагдсан бүлгүүдийн оролцоог дэмждэг үү?

Үнэлгээчид асуулт тус бүрийг дараах байдлаар Likert шатлалаар онооно.

1 - Бүрэн санал нийлэхгүй, 2 - Санал нийлэхгүй, 3 - санал нийлэх, 4 - Бүрэн санал нийлж байна

	Бүрэн санал нийлэхгүй(1)	Санал нийлэхгүй(2)	санал нийлэх(3)	Бүрэн санал нийлж байна(4)
1. Хот төлөвлөлтөд иргэний нийгмийн оролцоо, тэр дундаа зураг төсөл, гэрээ хэлэлцээр зэрэг шууд, тогтмол, ардчилсан бүтэц бий юу?				
2. Орон нутгийн төсвийн шийдвэр гаргахад иргэний нийгмийн оролцооны шууд, тогтмол, ардчилсан бүтэц бий юу?				
3. Хотын удирдлагын үйл ажиллагаанд иргэний нийгмийн үнэлгээ, санал хүсэлтийг шууд, тогтмол, ардчилсан байдлаар явуулдаг бүтэц бий юу?				
4. Эдгээр бүтэц нь хүүхэд, эмэгтэйчүүд, залуу эрэгтэйчүүд, эмэгтэйчүүд болон/эсвэл бусад гадуурхагдсан бүлгүүдийн оролцоог дэмждэг үү?				

Таван (5) ангилал тус бүрийг дээрх хүснэгтэд үзүүлсний дагуу үнэлсний дараа онооны дундажийг авч, нэг үнэлгээчний эцсийн оноог авна. Дараа нь хот тус бүрээр эцсийн оноо авахын тулд эдгээрийг дундажлана

Лайкерт шатлал нь дараах удирдамжийг ашиглана.

Бүрэн санал нийлэхгүй байна: Иргэний нийгмийн шууд, тогтмол, ардчилсан оролцоог зөвшөөрдөггүй бүтэц байхгүй эсвэл бэлэн бүтэц байхгүй.

	<p>Санал нийлэхгүй байна: Иргэний нийгмийн оролцоог зөвшөөрдөг бүтэц байдаг боловч тэдгээр нь зөвхөн хэсэгчлэн шууд, тогтмол, ардчилсан байдаг; эсвэл тэдгээр нь зөвхөн шууд, тогтмол эсвэл ардчилсан шинж чанартай байдаг.</p> <p>Зөвшөөрч байна: Иргэний нийгмийн оролцоог шууд ба/эсвэл тогтмол ба/эсвэл ардчилсан, гэхдээ гурвуулаа биш, зөвшөөрөх, дэмжих бүтэц байдаг.</p> <p>Бүрэн санал нийлж байна: Иргэний нийгмийн бүрэн оролцоог шууд, тогтмол, ардчилсан байдлаар дэмжих, дэмжих бүтэц бий.</p> <p>Хот төлөвлөлт, менежментэд иргэний нийгмийн шууд оролцоотой, тогтмол, ардчилсан үйл ажиллагаа явуулж буй хотуудын эзлэх хувийг тодорхойлохдоо Likert шатлалын 2.5 онооны дунд оноог ашиглана. Шалгуур үзүүлэлтийн утга нь нийт оноо авсан хотуудын дунд цэгээс их байгаа эзлэх хувь юм. Үүний үр дүнд, хэрэв тухайн улсад үнэлгээнд хамрагдахаар N хот сонгогдсон бол n нь дунд цэгээс өндөр оноо авсан хотуудын тоо байвал уг үзүүлэлтийн утгыг дараах байдлаар тооцно.</p> <p>Үзүүлэлтийн утга = n/N (хувиар илэрхийлнэ)</p> <p>Үнэлгээг явуулах хотын тоог Үндэсний хотуудын түүвэр аргыг ашиглан тодорхойлж болно. Энэхүү арга нь тухайн улсын нутаг дэвсгэр, газарзүй, хэмжээ, түүхийг гэх мэт төлөөлөх түүврийг баталгаажуулж, тухайн улс орны онцлог нөхцөлийг харуулсан хэд хэдэн холбогдох хот шалгуур/шинж чанарт тулгуурлан сайн статистик болон шинжлэх ухааны арга зүйг ашиглан хотуудын түүврийг гаргахад тусална.</p> <p>Хэмжих нэгж нь хувь юм.</p> <p>Амжилтын түвшинг тооцоолох: Үнэлгээчид хот, улсын түвшинд (жишээлбэл) хууль тогтоомж, дүрэм журам, бодлого, практикийг багтаасан бүтцийг шалгадаг. Мэдээллийг янз бүрийн хотуудын орон нутгийн ажиглалтын газруудад хавсаргасан үнэлгээчдийн тайлан, онооноос цуглуулдаг.</p> <p>Үзүүлэлт. <u>Зөвлөмж.</u> Энэхүү үзүүлэлтийг гаргахдаа аргачлалын дагуу экспертүүдийн түүвэр санал асуулга явуулах шаардлагатай. Түүврийн бүтцэд:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Хороодын засаг дарга, иргэдийн нийтийн хурлын дарга (Бүгдийг хамруулах) ✓ Иргэдийн төлөөлөл (3-5 байж болно) ✓ СӨХ-ийн төлөөлөл (Хороог бүсүүдэд хувааж төлөөлөл оруулах) ✓ Дүүргийн ИТХ-ын төлөөлөгчдийн төлөөлөл ✓ Төрийн бус байгууллагын төлөөлөл (Ахмадын, эмэгтэйчүүдийн, хүүхдийн гм) ✓ Эрүүл мэнд, боловсролын байгууллагын төлөөлөл (Байгууллага бүрээс төлөөлөл байх) ✓ Аж ахуйн нэгжийн төлөөлөл
17.	<p><u>Соёл, байгалийн бүх өвийг хамгаалах, хамгаалах, хамгаалахад нэг хүнд ногдох зардлын нийт зардал (төрийн болон хувийн хэвшлийн) өвийн төрөл, төрийн байгууллагын түвшин, зарлагын төрөл, хувийн санхүүжилтийн төрлөөр</u></p> <p>Тодорхойлолт. Тодорхойлолт: Нэг хүнд ногдох соёлын болон/эсвэл байгалийн өвийг хамгаалах, хамгаалах, хамгаалахад төрөөс (төвийн, бус нутгийн, орон нутгийн/хотын түвшний), хувийн эх үүсвэрээс (өрх, аж ахуйн нэгж, ивээн тэтгэлэг, олон улсын эх үүсвэр) нийт санхүүжилт. Үр дүн нь Худалдан авах чадварын Паритет (PPP) -д тогтмол \$ илэрхийлэгдэх ёстой</p> <p>Тооцооллын аргачлал. Үзүүлэлт нь засгийн газраас (төвийн, бус нутгийн, орон нутгийн) өвд байгаа төсвийн нийт санхүүжилт болон тухайн жилийн хувийн санхүүжилтийн нийт дүнг оршин суугчдын тоо болон</p>

PPP\$-ийн хөрвүүлэх хүчин зүйлд хуваах замаар үзүүлэлтийг тооцдог.

$$\text{Нэг хүнд ногдох НСЕхр} = \frac{\Sigma \text{Exp}_{pu} + \text{Exp}_{pr}}{\text{Нийт хүн ам}} * PPP$$

Нэг хүнд ногдох НСЕехр = Өвийн нэг оршин суугчд ногдох зардал тогтмол PPP\$

НС Exр = Бүх соёлын болон/эсвэл байгалийн өвийг хамгаалах, хадгалах зардал

Exp_{pu} = Соёлын болон байгалийн өвийг хамгаалахад төрийн бүх шатны төсвийн зардлын нийлбэр

Exp_{pr} = Соёлын болон байгалийн өвийг хамгаалахад чиглэсэн бүх төрлийн хувийн зардлын нийлбэр

Үзүүлэлт. Соёлын өвийг хамгаалах тухай хуулийг УИХ-аас 2014 оны 5 дугаар сарын 15-ны өдөр баталсан байдаг бөгөөд "Соёлын өв" гэж түүхэн тодорхой орон зай, цаг үеийн аль нэг хэсгийг төлөөлж чадах байгаль, нийгэм, түүх, соёл, урлаг, шинжлэх ухааны үнэ цэнэ, ач холбогдол бүхий өвийг хамааруулж үзнэ хэмээн тодорхойлсон байдаг. Соёлын өвийн үндэсний төвөөс соёлын өвийн улсын нэгдсэн бүртгэл, мэдээллийг "Соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль"-ийн 23.2, "Соёлын өвийн улсын бүртгэл, мэдээллийн санг бүрдүүлэх, уг санд бүртгэх журам"-ын 2.3-т заасны дагуу соёлын өвийн бүртгэл, мэдээллийн сангийн тайланг музей болон холбогдох байгууллага, аймаг, нийслэлийн бүртгэл, мэдээллийн сангаас авч, нэгтгэх ажил жил бүр хийгддэг. Харин Улаанбаатар хотын хэмжээнд зөвхөн Улаанбаатар хотын музей нь энэхүү бүртгэлд мэдээлэл өгдөг бөгөөд 2022 онд нийт музейн үйл ажиллагаанд 436 сая төгрөгийн төсөв батлагдсан байна. Гэхдээ энэ хөрөнгөнөөс соёлын өвийг хамгаалахад зарцуулсан хэмжээ тодрхойгүй байна.

Соёлын өвийн улсын нэгдсэн бүртгэл, мэдээллийг сангийн 2020 оны тайлан

<https://ncch.gov.mn/Files/Report/Soyoliin%20uviin%20UNBMSangiin%202020oniin%20tailan.pdf>

18. Хяналттай байгууламжид цуглуулж, зохицуулж буй хотын хатуу хог хаягдлын эзлэх хувь;

Тодорхойлолт.

SDG 11.6 нь хотуудын байгаль орчны гүйцэтгэлийг сайжруулахад чиглэгддэг бөгөөд SDG 11.6.1 нь хотын хатуу хог хаягдлын менежментийн гүйцэтгэлийн явцыг хэмждэг. Энэ нь тогтвортой хотын хатуу хог хаягдлыг төлөвлөх, хэрэгжүүлэхэд зайлшгүй шаардлагатай доор жагсаасан параметруудийг тоон байдлаар илэрхийлдэг. Ихэнх тохиолдолд эдгээр хувьсагч нь НҮБ-ын Хөгжлийн хөтөлбөрийн Байгаль орчны статистикийн асуулга (хог хаягдлын хэсэг) -ээр цуглуулсан хувьсагчтай ерөнхийдөө нийцдэг. Хотод бий болсон нийт бохирын хог хаягдал (тн/хоног) Хотод цуглуулсан нийт бохир хог хаягдал (тонн/хоног) Хотод бохир ус цуглуулах үндсэн үйлчилгээнд хамрагдсан хүн амын эзлэх хувь (%) Хотын хяналтанд байгаа байгууламжид зохицуулагдсан нийт MSW (тонн/өдөр) Бохир хог хаягдлын бүтэц (б) цуглуулсан нийт бохир усны хэсэг ба (в) MSW-ын үндсэн үйлчилгээний хүртээмжтэй хүн амын эзлэх хувь нь хоёр өөр ойлголт гэдгийг ойлгох нь чухал. (б) хэсэг нь хог хаягдлын менежментийн байгууламжид хүрч байгаа хог хаягдлын хэмжээг илэрхийлдэг бол (в) хэсэгт хог цуглуулах үйлчилгээ авдаг хүн амыг авч үздэг. Зарим хотод айл өрхөөс "цуглуулсан" хог хаягдлыг зайлуулах, дахин сэргээх байгууламж руу тээвэрлэхийн оронд ойр орчмын газар руу хаях нь түгээмэл байдаг. Энэ тохиолдолд тухайн айлд хог хаягдал цуглуулах үйлчилгээ байдаг ч цуглуулсан хог хаягдал нь байгаль орчныг бохирдуулж байна. Иймд хотын хүн амын дунд хог хаягдлын үндсэн үйлчилгээ хүртээмжтэй байдаг ч хог хаягдлыг цуглуулж, хог хаягдлыг боловсруулах байгууламжид тээвэрлэж буй хог хаягдлын хэмжээ бага байдаг. Хэдийгээр (в) хэсэг нь SDG 1 ("Ядуурлыг бүх хэлбэрээр нь хаа сайгүй таслан зогсоох") зорилтот 1.4 болон SDG шалгуур үзүүлэлт 1.4.1-д хамрагдаж байгаа хэдий ч ядуу, эмзэг бүлэгт онцгой анхаарал хандуулж, үндсэн үйлчилгээг бүх нийтээр хүртээмжтэй авахад анхаарч, энэхүү баримт бичигт БӨХ цуглуулах "үндсэн" үйлчилгээнд хамрагдах хүн амын эзлэх хувийг хэмжих заавар, чанарын шат, өрхийн

асуулгын хуудсаар хангана. Өрхийн асуулга нь хүн ам зүй, эрүүл мэндийн судалгаа эсвэл НҮБ-ын Хүүхдийн сангийн Олон үзүүлэлтийн кластер судалгаа зэрэг үндэсний тооллого эсвэл дэлхийн өрхийн судалгааны механизмд нэгтгэгдэж болно. Эдгээр хоёр ойлголтыг ялгах стандартчилагдсан ойлголт, тодорхойлолт байхгүйн улмаас олон хотууд цуглуулсан MSW-ийн эзлэх хувийг өөрсдийн нэр томъёогоор тайлагнадаг. Иймээс энэхүү мета өгөгдөл нь (б) ба (в) хэсгийг тодорхой ялгаж, (в) хэсэгт хяналт тавих, тайлагнах арга барилын танилцуулгыг санал болгож байна.

Тооцооллын аргачлал.

Энэ үзүүлэлтийн тоологч нь “Хяналттай байгууламжид цуглуулж, удирдаж буй нийт бохирын хог хаягдал(тонн/хоног)”, хуваагч нь “хотын үйлдвэрлэсэн нийт хатуу хог хаягдал (тонн/хоног)” юм
SDG 11.6.1-ийн үзүүлэлтийг дараах байдлаар тооцно.

Хяналттай байгууламжид цуглуулж, удирдсан нийт MSW (т/хоног)

Үүсгэсэн нийт MSW (т/өдөр)

SDG-ын үзүүлэлтийн тооцоо 11.6.1. Бодлогын янз бүрийн үр дагавар бүхий хоёр чухал дэд ангиллыг өгдөг:

Цуглуулсан нийт MSW (т/хоног)

Үүсгэсэн нийт MSW (т/хоног)

Хяналттай байгууламжид зохицуулагдсан нийт MSW (т/хоног) (т/хоног)

Үүсгэсэн нийт MSW (т/хоног)

Үүсгэсэн нийт MSW = Нийт хүн амын тоо * Нэг хүнд ногдох НН-аас үйлдвэрлэсэн MSW хэмжээ + Өрхийн бус MSW

Цуглуулсан нийт MSW = Сэргээх байгууламжид хүлээн авсан MSW + Хог хаягдлыг зайлуулах байгууламжид хүлээн авсан MSW - нөхөн сэргээх байгууламжийн үлдэгдэл - устгалын байгууламжаас гаргаж авсан дахин боловсруулах хог хаягдал

Хяналттай байгууламжид зохицуулагдсан нийт MSW = хяналттай сэргээх байгууламжууд хүлээн авсан MSW + Хяналттай устгах байгууламжид хүлээн авсан MSW - хяналттай сэргээх байгууламжаас гарсан үлдэгдэл - хяналттай устгалын байгууламжаас гаргаж авсан дахин ашиглах боломжтой хаягдал

Үзүүлэлт. 2020 оны 2 дугаар сарын 20-ны өдөр НИТХ-аас Нийслэлийн хог хаягдлын менежментийг сайжруулах зорилго бүхий "Энгийн хог хаягдлыг цэвэрлэх, ангилах, цуглуулах, тээвэрлэх, дахин боловсруулах, сэргээн ашиглах, устгах, булшлах журам"-ыг баталсан. Энэхүү журам нь нийслэлийн айл өрх, аж ахуйн нэгж, байгууллагаас үүсэх хог хаягдлыг эх үүсвэр дээр багасгах, ангилан ялгах, ангиллын дагуу хог хаягдлыг цуглуулж, тээвэрлэх, нийтийн эдэлбэр газрыг цэвэрлэх, дахин боловсруулах, сэргээн ашиглах, устгах үйл ажиллагааг эрхлэхэд үүсэх харилцааг зохицуулдаг.

Улаанбаатар хотын хэмжээнд жилд ойролцоогоор 1 сая 433 тонн хог хаягдал гарч байгаагаас дахин боловсруулж буй хог хаягдлын хэмжээ 344 тонн буюу 24 хувийг эзэлдэг. Гэтэл нийт хог хаягдлын 85 хувь буюу 1.2 сая тонн хогийг дахин боловсруулж эдийн засгийн эргэлтэд оруулах боломжтой юм. Хог хаягдлыг хогийн төвлөрсөн гурван цэгт хаядаг бөгөөд эдгээрээс ердөө нэг цэг нь л хог хаягдал булшлах зохих шаардлага хангасан байдаг.

Улаанбаатар хотын Захирагчийн ажлын албанаас анх удаа төвлөрсөн хогийн цэгүүдийг олон улсын стандартад нийцсэн ландфилын аргаар нөхөн сэргээх ажлыг хийж хэрэгжүүлээ.

Улаанбаатар хотын Захирагчийн ажлын албанаас Сонгинохайрхан дүүргийн 26-р хорооны нутаг дэвсгэрт орших Нарангийн энгэрийн төвлөрсөн хогийн цэг /НЭХЦ/, Баянзүрх дүүргийн 24-р хорооны нутаг дэвсгэрт орших Цагаан давааны төвлөрсөн хогийн цэг /ЦДХЦ/-ийг үе шаттайгаар хэсэгчлэн хаах ажлыг 2020 оны 6-р сараас эхлүүлсэн бөгөөд 2023 оны 2-р улирал гэхэд 2 хогийн цэгийг бүрэн хааж дуусгахаар төлөвлөөд байна. Нарангийн энгэрийн хогийн цэг нь /НЭХЦ/ 2007-2009 онд Япон улсын буцалтгүй тусламжаар байгуулагдаж 2009 оны 3-р сард ашиглалтад орсон.

Тус хогийн цэгийн байгууламжийг Япон улсын мэргэжлийн инженерээр удирдуулсан компани барьж байгуулсан бөгөөд хог дарж булах талбайн суурийг хөрсөнд бохирдол нэвчдэггүй давхрага үеийг хийж, хог хаягдлын ялзрал, шүүрлээс үүдэх бохир шингэж зайлуулах хэвтээ хоолойнуудыг суулгаж Япон улсын стандарт жишигийн дагуу барьж байгуулсан байдаг.

Өмнө Цагаан давааны хогийн цэг 2020.04.09/

Дараа Цагаан давааны хогийн цэг 2020.08.18/ Гүйцэтгэл 95%

Нарангийн хогийн цэг /Эко паркийн төлөвлөгөө/

Цагаан давааны хогийн цэг /Эко паркийн төлөвлөгөө/

Тус хогийн цэгийн хог дарж булах 20 га талбайд сүүлийн 10 жилийн хугацаанд 7 давхрага үе бүхий 40 метрийн өндөр, 5,6 сая м³ буюу 4,4 сая тонн хог хаягдал хуримтлагдсан байна.

ЦДХЦ нь Нийслэлийн Засаг даргын 2011 оны захирамжаар байгуулагдаж байсан бөгөөд хотын зүүн бүсийн айл өрх, аж ахуйн нэгжүүдийн хог хаягдлыг хүлээн авдаг хотын хоёрдахь том төвлөрсөн хогийн цэг юм. Баянзүрх, Сүхбаатар дүүргээс Сонгинохайрхан дүүргийн НЭХЦ-т хог тээвэрлэхэд тээврийн зардал их, авто замын түгжрэл зэрэг шалтгаанаас үүдэн хотын зүүн талд ЦДХЦ-ийг байгуулж байсан. Тус хогийн цэгт 2011 оноос 2020 оны хугацаанд нийт 16 га талбайд 20 метрийн өндөр, 3,5 сая м³ буюу 2,8 сая тонн хог хаягдлыг хүлээн авсан байна.

Дээрх НЭХЦ-ийн 24 га талбайн 8 га, ЦДХЦ-ийн 16 га талбайн 4 га талбайг 2020 онд хэсэгчлэн хааж 1-р ээлжийн нөхөн сэргээлтийг хийж байгаа бөгөөд хаалтыг хийхдээ 70см-ын зузаантай хадархаг чулуун хөрс, хамгийн дээд дахврагад нь үржил шимтэй 20см хар шороон хөрсөөр хүчилт хийн олон наст зүлэг тарьж байгаа юм. Мөн Монгол орны нөхцөлд тэсвэртэй, ургалт сайтай Хайлаас модыг зүлэгжүүлсэн талбайн зах хязгаараар ургамлан хашлага хэлбэрээр суулгаж тарих юм. Энэхүү ногоон байгууламжийн арчилгааны ажлыг гүйцэтгэгч компани 2 жилийн хугацаанд хариуцаж, мод, зүлэгний нөхөн тарилтыг тогтмол хийж байх юм.

Мөн хог хаягдлын ялзралаас үүдэн төвлөрсөн хогийн цэгээс шатдаг метан хий ихээр ялгардаг тул хог дарж булагдсан талбайгаас үүсэх метан хийг саармагжуулах зорилгоор 1000см диаметртай 12ш 5 метрийн урттай агааржуулалтын бетон хоолойг суурьлуулаад байна.

Энэхүү нөхөн сэргээлтийн ажилтай уялдуулан хогийн цэгээс ялгарах метан хийг хуримтлуулж, ахуйн газ үйлдвэрлэх технологийг нэвтрүүлэхээр БНСУ-ын Судокон ландфил ХХК-тай судалгаа, ТЭЗҮ боловсруулах ажлыг эхлүүллээ.

Хог хаягдалын хэмжээ

Дүүрэг	Хог хаягдалын хэмжээ /тонн/
Багануур дүүрэг	Дүүргийн хэмжээнд ангилсан хог хаягдлын нийт 11 цэг 46 аж ахуйн нэгж, байгууллага байдаг бөгөөд өдөр бүр тээвэрлэлт хийж 2022 оны 4 дүгээр улиралын байдлаар цаас-59768 кг буюу 213 пресс, хуванцар-7770 кг буюу 60 пресс, лааз-56 1кг буюу 8 пресс, гялгар уут 713 кг 8 пресс, хуванцар бөглөө 518 кг, шил /архи пиво, вино/ 5145 ширхэг, варианы шил- 660 ширхэг тус тус багцалж 6 удаагийн ачилтаар 69,8 тонн давхиварыг дахин боловсруулах үйлдвэрт хүргүүлсэн. Нийт хог хаягдын 5% ийг ангилан ялгаж байна
Багахангай дүүрэг	3736 тонн
Баянгол дүүрэг	
Баянзүрх дүүрэг	
Налайх	
Сонгинохайрхан дүүрэг	
Сүхбаатар дүүрэг	
Хан-Уул дүүрэг	123952.65 тонн 46.38 хувь
Чингэлтэй дүүрэг	70,000 тонн
Нийслэл хот	1126.4 мянган тонн

19.

Нийтийн эзэмшлийн нээлттэй талбай бүхий хотуудын барилга байгууламжийн дундаж хувийг хүйс, нас, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнээр хуваах ангилал.

Тодорхойлолт.

Үзүүлэлт нь дэлхийн хэмжээнд зөвлөлдөх, зөвшилцөх шаардлагатай хэд хэдэн сонирхолтой үзэл баримтлалтай. Үүнд; суурин газар, хотууд, нийтийн хэрэгцээнд зориулагдсан задгай талбай гэх мэт. НҮБ-ын Хабитат нь асран хамгаалагчийн агентлагийн хувьд бусад хэд хэдэн түншүүдийн хамт эдгээр үзэл баримтлал дээр ажилласан.

Тооцооллын аргачлал.

Олон нийтийн орон зайн талбайг тооцоолох аргыг дэлхийн хэмжээнд 600 гаруй хотод туршсан бөгөөд энэ нь сүүлийн 7 жилийн турш үргэлжилсэн хэд хэдэн арга зүйн хөгжлийг дагаж мөрддөг. Эцсийн аргачлал нь гурван үе шаттай үйл явц юм:

Орон зайн шинжилгээ, индикаторын тооцооллын газарзүйн хамрах хүрээ болох хот/хотын цар хүрээг зааглах орон зайн шинжилгээ. Нийтийн эзэмшлийн задгай талбайг тодорхойлох орон зайн шинжилгээ, өгөгдлийг баталгаажуулах хээрийн ажил, орон зайн чанарт нэвтрэх, баталгаажуулсан нийтийн эзэмшлийн талбайн нийт талбайн тооцоо; Гудамжинд хуваарилагдсан нийт талбайн тооцоо; Хот/хот суурин газрын нийт хүн амд 400 метрийн зайд байрлах нийтийн эзэмшлийн задгай талбайд нэвтрэх боломжтой хүн амын эзлэх хувийн жин, хүртээмжтэй хүн амыг хүйс, нас, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнээр ангилсан байдал

Хот/хотын хүрээг зааглах орон зайн шинжилгээ Барилга байгууламж нь олон (хотын) үйл ажиллагаа, хүн амын оршин тогтнолын бодит тусгал юм; илүү өндөр нягтралтай нь ихэвчлэн өндөр идэвхжил/хүн амын төвлөрлийг илэрхийлдэг. 11.7.1 үзүүлэлтийг хянах, тайлагнахын тулд барилга байгууламж болон бусад ус үл нэвтрэх гадаргуугийн зэргэлдээх талбай гэж тодорхойлсон суурин газарт гол анхаарлаа хандуулдаг. Шалгуур үзүүлэлтийн шинжилгээний талбарыг хязгаарлахын тулд дараах алхмуудыг дагана уу.

Судалгааны бүсийг тодорхойл - энэ нь тухайн улсын бүх хотууд эсвэл хотуудын төлөөлөл байж болно

Шинжилгээний жилийн LANDSAT зургийг үнэгүй татаж авах боломжтой. Үүл багатай зураг авахыг зорь. Бусад эх сурвалжаас авсан өндөр нарийвчлалтай зургийг бас ашиглаж болно.

LANDSAT зураглалыг GIS буюу зураг боловсруулах программ хангамж ашиглан баригдсан, баригдаагүй, үс гэж ангил. Үүний үр дүнд бий болсон пиксел бүрийн хувьд хотын төвшний түвшинг үнэлэх - Үүнийг GIS болон/эсвэл зураг боловсруулах программ хангамж дахь орон зайн статистикийн тусламжтайгаар хийж болно. Суурилуулсан пиксел бүрийн эргэн тойронд 1 км² тойрог байрлуулж, мөн баригдсан тойрог дахь пикселийн эзлэх хувийг тооцоол. Хэрэв тойрог дахь пикселийн $\geq 50\%$ нь хуримтлагдсан бол пикселийг Урбан гэж ангилна. Хэрэв тойрог дахь пикселийн $\geq 25\%$ ба $< 50\%$ нь хуримтлагдсан бол пикселийг Субурбан гэж ангилна. Хэрэв тойрог дахь пикселийн $< 25\%$ нь хуримтлагдсан бол пикселийг Хөдөө гэж ангилна.

Зэргэлдээх хот болон хотын захын пикселүүдийг нэгтгэж, суурин газрын хотын кластерийг үүсгэнэ. Нийтийн эзэмшлийн задгай талбайг тодорхойлох орон зайн шинжилгээ, газрын баталгаажуулалт, тэдгээрийн нийт талбайг тооцоолох

Гудамжинд олгосон газрын тооцоо (LAS)

Гудамжинд хуваарилагдсан газрын тооцоо (LAS) Өргөн, уртын талбараар гудамжны мэдээлэл байгаа/заасан тохиолдолд дараах аргачлалыг ашиглаж болно.

Зөвхөн хотын хэмжээнд багтсан гудамжуудыг сонгоно уу (эсвэл гудамжийг ажлын хотын хил хүртэл хайчилж ав)

GIS (эсвэл өөр программ хангамж) -аас гудамж бүрийн эзэлдэг нийт талбайг уртыг өргөнтэй үржүүлж тооцоол. Хотын тодорхойлогдсон нутаг дэвсгэрийн бүх гудамжийг эзэлж буй нийт талбайн хэмжээнд хүрэхийн тулд бүх гудамж талбайг нэгтгэнэ.

Гудамжны нарийвчилсан мэдээлэл байхгүй тохиолдолд гудамжны шугам бүрийг (эсвэл гудамжаар бүрхэгдсэн талбайг бүхэлд нь) зураглаж, талбайг тооцоолоход шаардагдах урт, өргөнийг хэмжих шаардлагатай. Жижиг хот суурин газрын хувьд бүх гудамжийг гараар дижитал хэлбэрт оруулах боломжтой боловч томоохон хот суурин газрын хувьд энэ нь илүү төвөгтэй байдаг. Эдгээр томоохон хот суурин газруудын хувьд гудамжинд хуваарилагдсан газрыг тооцоолох өөр арга бол түүвэрлэлтийн зарчмуудыг баримталдаг арга юм. Хэлтоны түүврийн дарааллыг ашиглах аргыг санал болгож байна, ялангуяа дараалал нь ижил зайд цэгүүдийг үүсгэж, түүврийн төлөөллийн түвшинг нэмэгдүүлдэг. Энэ аргыг ашиглан LAS-ийг тооцоолохын тулд дараах алхмуудыг дагана уу.

Өмнө нь тодорхойлсон хотын хүрээний хил хязгаарыг ашиглан дээжийн цэгүүдийн Халтон дарааллыг үүсгэнэ (Халтоны дараалал нь орон зайд тэгш тархсан, өөрөөр хэлбэл ижил зайд байгаа цэгүүдийг үүсгэхэд ашигладаг бараг санамсаргүй дарааллыг хэлнэ). Хот болгонд ашиглах цэгийн тоо нь тухайн бүс нутгаас хамаарч өөр өөр байдаг. 20 км²-аас дээш талбай бүхий томоохон судалгааны талбайд 1 га-д нэг тойргийн нягтыг ашигладаг бол 20 км²-аас бага судалгааны жижиг талбайд нэг га-д 0.5 тойргийн нягтыг ашигладаг.

Тус бүр нь 10 га талбай бүхий дээж авахын тулд цэгүүдийг буфер хийнэ.

Түүврийн 10 га талбай бүрт GIS программ хангамжийн бүх гудамжийг дижитал хэлбэрт шилжүүлж, тэдгээрийн эзлэх талбайн нийт хэмжээг тооцоол.

Бүх түүврийн талбайн гудамжинд хуваарилагдсан дундаж газрыг дараахь томъёогоор тооцоол.

Гудамжинд олгосон газар=Бүх дээж авах цэгээс LAS-ийн нийлбэр/Дээж авах цэгийн тоо

Нийтийн эзэмшлийн задгай талбай бүхий хотын барилга байгууламжийн эзлэх хувь

(%)= $\frac{\text{Нийтийн эзэмшлийн задгай талбайн нийт гадаргуу} + \text{Гудамжинд олгосон газрын нийт гадаргуу}}{\text{хотын нийт талбай/урбан хэмжээ}}$

Нийтийн эзэмшлийн талбайд задгай талбай ашиглах боломжтой хүн амын эзлэх хувь (%)=

$100 * \frac{400\text{м үйлчилгээний талбай бүхий нийт хүн ам}}{\text{Хотын нийт хүн ам}}$

Үзүүлэлт. Зөвлөмж. Улаанбаатар хотын нийтийн эзэмшлийн талбай нь 13946.31 га талбай байна. Энэ талбайд орон сууцны хорооллын доторхи, гаднах нийтийн эзэмшлийн талбай, гэр хорооллын өмчлөл, эзэмшилд өгөгдөөгүй газрууд багтаж байгаа. Харин нийтийн эзэмшлийн талбайн зураг нарийвчлан гараагүй байгаа тул дээрхи газруудыг нийтийн эзэмшлийн талбай хэмээн ойлгохоос өөр боломжгүй. Мөн нийтийн эзэмшлийн талбайн хэмжээг нэмэгдүүлэн харагдуулж байгаа шалтгаан нь хотын захын дүүргүүдийн ихээхэн хэмжээний хоосон талбайнууд юм. Үүнээс эдгээрийг ашиглах боломжтой хүн ам 1539252. **Нэг хүнд ногдох нийтийн эзэмшлийн талбай 90 мкв.** Гэвч энэ үзүүлэлтийг тооцохын тулд аргачлалын дагуу 10 га талбай бүрт GIS программыг ашиглан хэмжилт хийж, хиймэл дагуулын зураг авч тогтоохыг аргачлалаар заасан. Үүний дараа нийтийн эзэмшлийн талбайг албан ёсоор тэмдэглээд, талбайн хэмжээг тооцоолон нэг хүнд ногдох талбайг тооцно.

20.

Танай дүүрэг (а) хүн амын динамик өсөлтийг тооцсон(б) нутаг дэвсгэрийн тэнцвэртэй хөгжлийг хангасан, (в) орон нутгийн санхүүг нэмэгдүүлэх үндэсний хот байгуулалтын бодлого эсвэл бүс нутгийн хөгжлийн төлөвлөгөөтэй юу?

Тодорхойлолт.

Хотын үндэсний бодлого, бүс нутгийн хөгжлийн төлөвлөгөө: Үндэсний Хотын Бодлого (НУП) нь уялдаа холбоотой шийдвэр гэж тодорхойлогддог; эсвэл засгийн газрын зориудаар удирдуулсан үйл ажиллагааны зарчмыг урт хугацаанд илүү хувиргах, бүтээмжтэй, хүртээмжтэй, тэсвэрлэх чадвартай хотын хөгжлийг дэмжих алсын хараа, зорилгын төлөө янз бүрийн оролцогчдыг уялдуулж, нэгтгэх үйл явц юм.

Хүн амын динамик байдалд хариу үйлдэл үзүүлдэг НУП: Энэхүү эхний шалгуур үзүүлэлт нь хөгжлийн зорилго, зорилгод хүрэхэд хүн амын бүтэц, чиг хандлага, төсөөлөлтэй холбоотой асуудлуудыг НУП хэр хэмжээнд авч үздэгийг шалгадаг.

- Хүн амын бүтцэд SDG-ын 17.18-д заасан хэмжээ, газарзүйн тархалт ба нягтрал, өрхийн хэмжээ, бүтэц, шилжилт хөдөлгөөн, шилжилт хөдөлгөөн, нас хүйсийн хуваарилалт, хуваагдал зэрэг багтана

- Тренд нь хүн амын бүтцийн цаг хугацааны явцад гарч буй өөрчлөлтүүд юм.

- Цаг хугацаа өнгөрөхөд таамаглалд өөрчлөлт орох төлөвтэй байгаа тул тэдгээрийг сайтар шийдвэрлэх шаардлагатай байна. Үнэлгээний гол асуултууд:

- Хот, хөдөөгийн хүн амын бүтэц, чиг хандлага, хэтийн төлөвийн талаарх чанартай, цаг тухайд нь мэдээллүүд нь НҮХ буюу Бүс нутгийн хөгжлийн төлөвлөгөөг (БНХТ) боловсруулах, хэрэгжүүлэх, хяналт тавихад хэр зэрэг бэлэн байгаа вэ?

- НУП ба/эсвэл БХБ-ын стратеги/интервенцүүд нь төлөвлөгөөний хугацаанд хүн амын бүтэц, чиг хандлага, төсөөлөлд хэр зэрэг хамааралтай вэ?

Нутаг дэвсгэрийн тэнцвэртэй хөгжлийг хангах:

Энэхүү хоёр дахь шалгуур нь хот, тосгон, түүний дотор хотын коридорыг багтаасан хүн амын суурьшлын тэнцвэрт тогтолцоог багтаасан орон зайн хувьд уялдаатай нутаг дэвсгэрийг дэмжих зорилготой; Энэ нь нийгэм, эдийн засаг, байгаль орчин, орон зайн ялгааг, ялангуяа хот хөдөөгийн тасралтгүй байдлыг харгалзан үздэг.

Үнэлгээний гол асуултууд:

-Тус суурин, хот, тосгон зэрэг бүх төрлийн сууринг, тэр дундаа хотын коридорыг ялгавартай мөртлөө адил тэгш хөгжүүлэх хэрэгцээг хот байгуулалтын үндэсний бодлогод хэр зэрэг тусгасан бэ?

-Хот, хөдөөгийн залгамж холбоог бэхжүүлэх эцсийн зорилго болох хот, хот орчмын болон хөдөөгийн нийгэм, эдийн засаг, байгаль орчин, орон зайн уялдаа холбоог хэр зэрэг авч үзэж байна вэ?

Орон нутгийн төсвийн орон зайг нэмэгдүүлэх:

Орон нутгийн төсвийн орон зай гэдэг нь нийгэм, эдийн засгийн үндсэн үйлчилгээг орон нутгийн түвшинд сайжруулахад шаардагдах санхүүгийн эх үүсвэрийн нийлбэрийг; Засгийн газрын санхүүгийн байдлын тогтвортой байдалд ямар нэгэн хохирол учруулахгүйгээр бүх шатны засгийн газрын төсөв болон холбогдох шийдвэрийн үр дүнд.

Үнэлгээний гол асуултууд:

- Бодлогын хэрэгжилтийг хангах, нийгэм, эдийн засгийн нэн шаардлагатай суурь үйлчилгээг хүргэхийн тулд орон нутгийн санхүүгийн эх үүсвэрээр хангах асуудлыг бодлогод хэр тусгасан бэ?
- Бодлогын хэрэгжилт, нийгэм, эдийн засгийн нэн шаардлагатай суурь үйлчилгээг хүргэхэд санхүүгийн эх үүсвэрийг үр дүнтэй ашиглахад шаардагдах боловсон хүчний чадавхийг бодлогод хэр үнэлсэн бэ?

Хэрэгжүүлэлт байна:

Хэрэгжилт гэдэг нь тухайн бодлогыг үргэлжлүүлэн хянах, үнэлэх зэрэг хууль тогтоомжийн эсвэл санхүүгийн арга хэмжээ/амлалтаар дамжуулан бодлогын саналыг хэрэгжүүлэхийг хэлнэ.

Тооцооллын аргачлал.

Энэхүү аргачлал нь дараах шалгуурыг хангахын тулд улс орны хэмжээний үндэсний хот байгуулалтын бодлого эсвэл бүс нутгийн хөгжлийн төлөвлөгөөг боловсруулж, хэрэгжүүлж байгаа эсэхэд үнэлгээ хийж, ахиц дэвшлийг хянах бодлогын үнэлгээний тогтолцоог ашигладаг.

- а) Хүн амын динамик байдалд хариу үйлдэл үзүүлдэг
- б) Бүс нутаг, нутаг дэвсгэрийн тэнцвэртэй хөгжлийг хангана
- в) Орон нутгийн төсвийн орон зайг нэмэгдүүлнэ

Бодлогын шинжилгээнд бодитой, харьцуулах боломжтой байхын тулд шалгуур үзүүлэлт бүрт таван ангиллын үнэлгээг ашигладаг. Эдгээр категориуд нь үндэсний болон бүс нутгийн бодлогод шалгуур үзүүлэлт бүрийг хэрэгжүүлэхэд хувь нэмрээ оруулах элементүүдийг төлөвлөгөөнд хэр зэрэг нэгтгэж байгаагийн дэвшилтэт үнэлгээтэй тохирч байна.

- Ангилал 1: бодлогын баримт бичигт шалгуур үзүүлэлтийг дурдаагүй эсвэл улс бодлого боловсруулаагүй эсвэл хэрэгжүүлээгүй (үндэсний хот байгуулалтын бодлого байхгүй)
- Ангилал 2: бодлогын баримт бичигт тодорхой шалгуур үзүүлэлтийн талаар зарим нэг иш татсан боловч энэ шалгуур үзүүлэлт нь бодлогын оношлогоо, зөвлөмжид тусгаагүй болно.
- 3-р ангилал: бодлогын баримт бичиг нь тодорхой шалгуур үзүүлэлтийг нэгтгэсэн боловч энэ шалгуур үзүүлэлтийг сайн ойлгодоггүй эсвэл буруу тайлбарласан байна.
- 4-р ангилал: бодлогын баримт бичиг нь тодорхой бодлогын зөвлөмжгүйгээр тодорхой шалгуур үзүүлэлтийг хөндлөн огтлолын үүднээс нэгтгэдэг
- Ангилал 5: бодлогын баримт бичиг нь шалгуур үзүүлэлтээс гаргаж авсан тодорхой бодлогын зөвлөмжүүдтэй тодорхой шалгуур үзүүлэлтийг нэгтгэж, ерөнхийд нь тусгасан болно.

Ангилал бүрд дараах байдлаар хувийн хаалт онооно.

- 1-р ангилал: 0 хувь
- 2-р ангилал: 1-25 хувь
- 3-р ангилал: 26-50 хувь
- 4-р ангилал: 51-75 хувь
- 5-р ангилал: 76-100 хувь

Жишээ

Qualifier	Category 1 (0 %)	Category 2 (1-25 %)	Category 3 (26-50%)	Category 4 (51-75%)	Category 5 (76-100%)	Total (max 100 per qualifier)
Qualifier (a) national urban policies or regional development plans respond to population dynamics	0	0	40%	0	0	a = 40%
Qualifier (b) National urban policies or regional development plans ensure balanced regional and territorial development	0	20%	0	0	0	b = 20%
Qualifier (c) National urban policies or regional development plans increase local fiscal space	0	0	0	75%	0	c = 75%

Table 2: Summary table for the computations of the indicator

National Urban Policy	Evaluation 1	Evaluation 2	Evaluation 3	Evaluation 4	Total (max 100 per qualifier)
Qualifier (a) national urban policies or regional development plans respond to population dynamics	A1	A2	A3	A4	$Qa = (A1+A2+A3+A4)/4$
Qualifier (b) National urban policies or regional development plans ensure balanced regional and territorial development	B1	B2	B3	B4	$Qb = (B1+B2+B3+B4)/4$
Qualifier (c) National urban policies or regional development plans increase local fiscal space	C1	C2	C3	C4	$Qc = (C1+C2+C3+C4)/4$
	Final value of the assessment (average values of all 3 qualifiers)				$X = (Qa + Qb + Qc)/3$

Үнэлгээний эцсийн утгыг үндэслэн (дээрх Хүснэгт 2-ын X) 1-50 нэгжтэй тэнцэх 2, 3-р ангилалд багтах улс орнуудыг “үндэсний хот байгуулалтын бодлого боловсруулж, хэрэгжүүлж буй улс, эсвэл бүс нутгийн хөгжлийн төлөвлөгөө”. Эдгээр улс орнууд хот байгуулалтын үндэсний бодлого эсвэл бүс нутгийн хөгжлийн төлөвлөгөөг сайжруулахын тулд хүчин чармайлт гаргахыг уриалж байна. Үнэлгээнд 51 ба түүнээс дээш хувьтай тэнцэх 4, 5-р ангилалд багтсан улс орнуудыг зорилт 11.а-д хүрэхэд хувь нэмрээ оруулж буй “үндэсний хот байгуулалтын бодлого, бүс нутгийн хөгжлийн төлөвлөгөөг боловсруулж, хэрэгжүүлж байгаа улс” гэж үзнэ. Үндэсний хот байгуулалтын бодлого эсвэл бүс нутгийн хөгжлийн төлөвлөгөөтэй гэж тооцогдсон улсууд 3 шалгуурын үнэлгээг сайжруулахын тулд хүчин чармайлт гаргах боломжтой хэвээр байна.

Үзүүлэлт. Энэхүү үзүүлэлтийг тооцохын тулд дүүрэг тус бүрийн хөгжлийн баримт бичгүүдэд эксперийн дүгнэлтийг, өгөгдсөн аргачлалын дагуу хийж, тооцооллын аргачлалд заагдсан аргын дагуу оноогоор үнэлэх шаардлагатай болно. Үүний тулд бодлогын судалгааны мэргэшсэн байгууллагаар тухайн баримт бичгүүдэд хүн амын динамик байдалд хариу үйлдэл үзүүлэх боломж, бүс нутаг нутаг дэвсгэрийн тэнцвэртэй хөгжлийг хангаж чадаж буй эсэх, орон нутгийн төсвийн орон зайг нэмэгдүүлэх чадвар зэргийг үнэлэх мониторинг хийлгэх шаардлагатай.

21. Материалын үл мөр, нэг хүнд ногдох материалын үл мөр, ДНБ-д ногдох материалын үл мөр. (Түүхий эдийн олборлолт/нэг хүнд ноогдох ДНБ-д ноогдох байдлаар/)

Тодорхойлолт.

Материалын үл мөр (MF) гэдэг нь дэлхийн материалын олборлолтыг тухайн улсын дотоодын эцсийн эрэлт хэрэгцээтэй холбон тайлбарладаг. Материалын нийт үл мөр нь биомасс, чулуужсан түлш, металлын хүдэр, металл бус хүдрийн материалын үл мөрийн нийлбэр юм. Нэг хүнд ногдох материалын үл мөр нь тухайн улсын нийт хүн амд хуваагдсан нийт материалын үл мөр юм.

Тооцооллын аргачлал.

Үүнийг импортын түүхий эдийн эквивалент (RMEIM) дээр нэмээд дотоодын олборлолт (DE) хассан экспортын түүхий эдийн эквивалент (RMEEX) гэж тооцно. Материалын үндсэн хэрэгцээг эцсийн эрэлт хэрэгцээнд хамааруулахын тулд; дэлхийн, олон бүс нутгийн оролт-гаралтын (MRIO) хүрээг ашигладаг. IO аналитик хэрэгсэлд суурилсан хамаарлын аргыг Wiedmann et al.-д дэлгэрэнгүй тайлбарласан болно. 2015. Энэ нь Австралийн Сиднейн Их Сургуулийн (Lenzen et al. 2013) боловсруулсан EORA MRIO систем дээр үндэслэсэн бөгөөд энэ нь олон улсад сайн батлагдсан, өнөөг хүртэл байгаа хамгийн нарийвчилсан, найдвартай MRIO тогтолцоо юм.

MF үзүүлэлтийг үндсэн дөрвөн материаллаг ангилалд, зарлагад нь материал шаарддаг янз бүрийн тооны эдийн засгийн салбар болон дотоодын эцсийн эрэлт хэрэгцээний гурван салбар (өрхийн хэрэглээ, засгийн газрын хэрэглээ, хөрөнгийн хөрөнгө оруулалт) болон гадаад эцсийн эрэлт (жишээ нь экспорт) гэж ангилж болно.

Улс орны түвшинд энэхүү нэгтгэсэн нийлбэрийг бүрдүүлдэг үндсэн бүрэлдэхүүн хэсгүүдийн аль нэгийг ашигласан үндсэн өгөгдлийн багцад эерэг бодит утга албан ёсоор бүртгэгдээгүй тохиолдолд А тэгийг тооцдог. Тиймээс "0.0" нь NA эсвэл жинхэнэ 0.0 эсвэл хоёулангийнх нь хослолыг илэрхийлж болно, энэ нь нийтлэг нөхцөл байдал юм. Энэ нь утгуудыг дараагийн нэгтгэлүүдэд хялбархан нэгтгэх боломжийг олгодог; Гэсэн хэдий ч дутуу утгыг '0.0' гэж тооцсоны улмаас нэгтгэлүүд нь бодит байдлаас бага утгыг илэрхийлж болохыг тэмдэглэх нь зүйтэй.

Үүний нэгэн адил дутуу утгыг бүс нутгийн болон дэлхийн нэгтгэлүүдэд тэг гэж тооцдог. Гэсэн хэдий ч, тухайн улсын хувьд огт мэдээлэл байхгүй тохиолдолд нэг хүнд ногдох болон ДНБ-ий тооцоог байгаа мэдээллийн жигнэсэн дундаж хэмжээ юм.

Үзүүлэлт. Зөвлөмж. Улаанбаатар хотын хэмжээнд байгалийн баялагийн олборлолтын хэмжээг бүтцээр нь гаргах хэрэгтэй болно. Үүний тулд харьяалагдах яамд болон Татварын ерөнхий газартай нягт хамтран ажиллаж, Улаанбаатар хотын хэмжээнд үйл ажиллагаа явуулдаг, байгалийн баялаг олборлогч байгууллагуудын үйл ажиллагааны тайлан шаардлагатай. Мөн эдгээр түүхий эдийн Улаанбаатар хот дахь хэрэглээг тооцно. Үүнд: Барилга, зам, эрчим хүч гм зэрэгт хэрэглэж байгаа хэмжээг гарган нэг хүнд ногдох байдлаар тооцоолох.

22. Дотоодын түүхий эдийн хэрэглээ, нэг хүнд ногдох дотоодын түүхий хэрэглээ, ДНБ-д ногдох дотоодын материалын хэрэглээ

Тодорхойлолт.

Дотоодын материалын хэрэглээ (DMC) нь материалын урсгалын нягтлан бодох бүртгэлийн стандарт үзүүлэлт бөгөөд үндэсний эдийн засаг дахь материалын илэрхий зарцуулалтыг тайлагнадаг. Дотоодын материалын хэрэглээ нь эдийн засаг дахь материалын бодит хэмжээг мэдээлдэг.

Тооцооллын аргачлал.

Үүнийг метр тонноор хэмжсэн материалын шууд импорт (IM) ба дотоодын олборлолт (DE) -аас шууд экспорт (EX) хасч тооцно. DMC нь эдийн засгийн үйл явцад ашигласан материалын хэмжээг хэмждэг. Дотоодын олборлолтын явцад дайчлагдсан боловч эдийн засгийн процесст ордоггүй материалыг оруулаагүй болно. DMC нь албан ёсны эдийн засгийн статистик мэдээлэлд үндэслэсэн бөгөөд эх сурвалж мэдээллийг MFA-ны арга зүйн шаардлагад нийцүүлэхийн тулд зарим загварчлалыг шаарддаг. Нягтлан бодох бүртгэлийн стандарт, нягтлан бодох бүртгэлийн аргуудыг MFA-ны дансны EUROSTAT гарын авлагад тусгасан болно. MFA-ны нягтлан бодох бүртгэл нь Байгаль орчин-эдийн засгийн нэгдсэн дансны системийн (SEEA) төв тогтолцооны нэг хэсэг юм. DMC үзүүлэлтийг олон тооны материалын урсгалын ангилалаар импорт, дотоодын олборлолт, экспорт гэж ангилж болно. Агрегацийн биомассын хамгийн дээд түвшинд; чулуужсан түлш, металлын хүдэр, металл бус ашигт малтмалыг ялгадаг. DMC-ийг ихэвчлэн 11 материалын ангилалд, DE-ийг 44 материалын ангилалд тусгадаг.

Улс орны хэмжээнд энэхүү нэгтгэсэн нийлбэрийг бүрдүүлдэг үндсэн бүрэлдэхүүн хэсгүүдийн аль нэгийг ашигласан үндсэн мэдээллийн багцад эерэг бодит утга албан ёсоор бүртгэгдээгүй тохиолдолд тэгийг тооцдог. Тиймээс "0.0" нь NA эсвэл жинхэнэ 0.0 эсвэл хоёулангийнх нь хослолыг илэрхийлж болно, энэ нь нийтлэг нөхцөл байдал юм. Энэ нь утгуудыг дараагийн нэгтгэлүүдэд хялбархан нэгтгэх боломжийг олгодог; Гэсэн хэдий ч дутуу утгыг '0.0' гэж тооцсоны улмаас нэгтгэлүүд нь бодит байдлаас бага утгыг илэрхийлж болохыг тэмдэглэх нь зүйтэй. Үүний нэгэн адил бүс нутгийн болон дэлхийн түвшинд алга болсон утгыг бүс нутгийн болон дэлхийн нэгтгэлүүдэд тэг гэж тооцдог. Гэсэн хэдий ч тухайн улсын хувьд огт мэдээлэл байхгүй тохиолдолд нэг хүнд ногдох болон ДНБ-д ногдох тооцоолол нь бэлэн байгаа мэдээллийн жигнэсэн дундаж юм.

Үзүүлэлт. Зөвлөмж. Улаанбаатар хотын хэмжээнд байгалийн баялагийн олборлолтын хэмжээг бүтцээр нь гаргах хэрэгтэй болно. Үүний тулд харьяалагдах яамд болон Татварын ерөнхий газартай нягт хамтран ажиллаж, Улаанбаатар хотын хэмжээнд үйл ажиллагаа явуулдаг, байгалийн баялаг олборлогч байгууллагуудын үйл ажиллагааны тайлан шаардлагатай. Мөн эдгээр түүхий эдийн Улаанбаатар хот дахь хэрэглээг тооцно. Үүнд: Барилга, зам, эрчим хүч гм зэрэгт хэрэглэж байгаа хэмжээг гарган нийт метр тонноор гаргах.

23. Дахин боловсруулах түвшин, дахин боловсруулсан тонн материал**Тодорхойлолт.**

Улс/хотод дахин боловсруулсан материалын эзлэх хувь нэмээд тухайн улс/хотод бий болсон нийт хог хаягдлаас дахин боловсруулахаар экспортолсон тоо хэмжээ, дахин боловсруулах зориулалттай импортын материалыг хасна. Дахин боловсруулах нь материалыг нөхөн сэргээх явдал юм

Тооцооллын аргачлал.

Томъёо 1

$$x = \frac{\text{Хотын дахин боловсруулсан хуванцар хог хаягдал}}{\text{Хотын нийт үүсгэсэн хуванцар хог хаягдал}}$$

Томъёо 2

$$x = \frac{\text{Хотын дахин боловсруулсан шилэн хог хаягдал}}{\text{Хотын нийт үүсгэсэн шилэн хог хаягдал}}$$

Томъёо 3

$$x = \frac{\text{Хотын дахин боловсруулсан төмөр хог хаягдал}}{\text{Хотын нийт үүсгэсэн төмөр хог хаягдал}}$$

Томъёо 4

$$x = \frac{\text{Хотын дахин боловсруулсан цаас хог хаягдал}}{\text{Хотын нийт үүсгэсэн цаас хог хаягдал}}$$

Хэрэв задлах боломжгүй бол дараах томъёог ашиглана уу.

Томъёо 5

$$x = \frac{\text{Хотын түвшинд дахин боловсруулсан нийт хатуу хог хаягдал}}{\text{хотын нийт хатуу хог хаягдал}}$$

Хотын хэмжээнд бий болсон нийт хатуу хог хаягдлыг (SDG-11.6.1) 18-р үзүүлэлтийн хуваарьтай ижил) нэг хүнд ногдох хотын хатуу хог хаягдлыг хотын хүн амд үржүүлж тооцож болно. Нэг хүнд ногдох хаягдлын хэмжээг тогтоох боломжгүй тохиолдолд айл өрх болон бусад байгууллагад (зоогийн газар, зочид буудал, эмнэлэг, сургууль гэх мэт) өдөр тутмын хог хаягдлын хэмжээг тодорхойлох судалгааг хийх шаардлагатай.

Үзүүлэлт. Улаанбаатар хотын хэмжээнд жилд ойролцоогоор 1 сая 433 тонн хог хаягдал гарч байгаагаас дахин боловсруулж буй хог хаягдлын хэмжээ 344 тонн буюу 24 хувийг эзэлдэг. Гэтэл нийт хог хаягдлын 85 хувь буюу 1.2 сая тонн хогийг дахин боловсруулж эдийн засгийн эргэлтэд оруулах боломжтой юм.

Хүнсний хаягдал	30.4%
Шил	18.5%
Цаас	10.8%
Хуванцар	7.0%
Металл	1.9%

Эх сурвалж. Улаанбаатар хотын ахуйн хог хаягдалын судалгаа. 2019 он

<https://asiafoundation.org/wp-content/uploads/2020/02/%D0%A3%D0%BB%D0%B0%D0%B0%D0%BD%D0%B1%D0%B0%D0%B0%D1%82%D0%B0%D1%80-%D1%85%D0%BE%D1%82%D1%8B%D0%BD-%D0%B0%D1%85%D1%83%D0%B8%CC%86%D0%BD-%D1%85%D0%BE%D0%B3-%D1%85%D0%B0%D1%8F%D0%B3%D0%B4%D0%BB%D1%8B%D0%BD-%D0%BD%D0%B0%D0%B8%CC%86%D1%80%D0%BB%D0%B0%D0%B3%D1%8B%D0%BD-%D0%91%D1%83%D1%82%D1%86%D0%B8%D0%B8%CC%86%D0%BD-%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%B0%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D0%B0-2019.pdf>

24. Төрийн байгууллагуудын (үндэсний болон орон нутгийн хууль тогтоох байгууллага, төрийн алба, шүүх эрх мэдлийн байгууллага) албан тушаалыг (хүйс, нас, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс, хүн амын бүлгээр) үндэсний хуваарилалттай харьцуулахад эзлэх хувь

Тодорхойлолт.

Энэхүү мета өгөгдлийн хуудас нь зөвхөн 16.7.1 шалгуур үзүүлэлтийн эхний дэд бүрэлдэхүүн хэсэг болох үндэсний хууль тогтоох байгууллага/хотын зөвлөл дэх эмэгтэйчүүдийн (хүйс, нас) албан тушаалд чиглэгдсэн болно. 16.7.1 шалгуур үзүүлэлтийн хууль тогтоох/хотын зөвлөлийн дэд хэсэг нь үндэсний хууль тогтоох байгууллага/хотын зөвлөлд шийдвэр гаргах гол албан тушаалыг хашиж байгаа хүмүүс нийт хүн амын төлөөллийг хэр илэрхийлж байгааг хэмжих зорилготой. Тодруулбал, энэ үзүүлэлт нь үндэсний хууль тогтоох байгууллага / хотын зөвлөлд дараахь албан тушаалыг эзэлдэг хүмүүсийн дунд үндэсний хүн ам дахь хүн ам зүйн янз бүрийн бүлгүүдийн (эмэгтэйчүүд, насны бүлэг) пропорциональ төлөөллийг хэмждэг; (1) Гишүүд, (2) Илтгэгчид болон (3) Дараах багцыг хариуцсан байнгын хороодын дарга нар: Гадаад харилцаа (зөвхөн үндэсний хууль тогтоох байгууллага), Батлан хамгаалах (зөвхөн үндэсний хууль тогтоох байгууллага), Санхүү, хүний эрх, жендэрийн тэгш байдал. Цаашилбал, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс болон тухайн нөхцөл байдалтай холбоотой хүн амын бүлгүүдийг үндэсний хууль тогтоох байгууллагад төлөөлөхийн тулд улс орнуудын баталсан сонгуулийн болон үндсэн хуулийн заалтуудыг авч үздэг.

Тооцооллын аргачлал.

- "Хүн амын бүлгүүд"-ийн хамрах хүрээний тухайд, олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн тодорхойлолт байдаг тул үндэсний цөөнх болон уугуул иргэдийн төлөөллийг үндэсний парламентууд илүү олон удаа хянаж байдаг; Энэ үзүүлэлт нь хүн амын бусад бүлгүүд, тухайлбал, мэргэжлийн бүлгүүдийн талаар мэдээлэхийг урьж байна.
- Энэхүү мета өгөгдлийн илэрхий хязгаарлалт нь "шийдвэр гаргах" зорилтын 16.7 дахь зорилтын дагуу зөвхөн парламентын гишүүдийг авч үздэг явдал юм. Гэсэн хэдий ч зарим парламентад парламентын нарийн бичгийн дарга, хорооны нарийн бичгийн дарга, судлаач гэх мэт төрөл бүрийн албан хаагчдын бүрэлдэхүүнийг авч үзэх нь зүйтэй болов уу.
- Парламентын хорооны даргыг хэн барьж байгаа нь парламент дахь суудлын нийт хуваарилалтаас ихээхэн хамаардаг. Тухайлбал, 30-аас доош насны гишүүнгүй парламентад тухайн насны хорооны дарга байхгүй болно. Парламент суудлуудыг ихэвчлэн туршлага, ахмад настны үндсэн дээр олгодог тул дарга, илтгэгчдийн дунд өндөр насны бүлгүүд нийтлэг байх төлөвтэй байна.

Үзүүлэлт.НИТХ-ын төлөөлөгч, дүүргийн ИТХ-ын төлөөлөгч эмэгтэйчүүд.

Дүүрэг	Нийт хүн ам	Нэг төлөөлөгчид ноогдох хүн	ИТХ Төлөөлөгч	эмэгтэй	100000 хүнд ногдох төлөөлөгч
Багануур дүүрэг	29433	1731	17	5	0.05%
Багахангай дүүрэг	4459	279	16	8	0.35%
Баянгол дүүрэг	236385	5765	41	11	0.02%
Баянзүрх дүүрэг	383892	8928	43	7	0.01%
Налайх	38999	1560	25	8	0.06%
Сонгинохайрхан дүүрэг	341540	7943	43	17	0.01%
Сүхбаатар дүүрэг	144542	4130	35	14	0.02%
Хан-Уул дүүрэг	209524	5820	36	7	0.02%
Чингэлтэй дүүрэг	150548	4301	36	10	0.02%
Нийслэл хот	1539810	34218	45	8	0.003%
НИЙТ			291	87	

25. 100 хүн амд ногдох тогтмол интернетийн өргөн зурвасын захиалга, хурдаар

Тодорхойлолт.

Тогтмол интернетийн өргөн зурвасын захиалгын үзүүлэлт нь хурдаар нь нийтийн интернетийн суурин өргөн зурвасын захиалгын тоог сурталчилсан татаж авах хурдаар хуваана. Энэ үзүүлэлтийг одоогоор дараах захиалгын хурдаар хуваана.

- 256 кбит/с-ээс 2 Мбит/с-ээс бага захиалга: 256 кбит/с-тэй тэнцүү буюу түүнээс дээш, 2 Мбит/с-ээс бага хурдтай зарлагдсан бүх суурин өргөн зурвасын интернетийн захиалгыг хэлнэ.

- 2 Mbit/s-ээс 10 Mbit/s-ээс бага захиалга: 2 Mbit/s-тэй тэнцүү буюу түүнээс дээш, 10 Mbit/s-ээс бага хурдтай зарлагдсан бүх суурин өргөн зурвасын интернетийн захиалгыг хэлнэ.

- 10 Mbit/s-ийн захиалгатай тэнцүү буюу түүнээс дээш хурдтай (4213_G10). 10 Мбит/с-тэй тэнцүү буюу түүнээс дээш хурдтай зарлагдсан бүх суурин өргөн зурвасын интернетийн захиалгыг хэлнэ.

Тооцооллын аргачлал.

ITU нь энэ үзүүлэлтийн мэдээллийг үндэсний интернетийн үйлчилгээ үзүүлэгчдээс цуглуулдаг үндэсний зохицуулах байгууллага эсвэл Мэдээлэл, харилцаа холбооны технологийн (ICT) яамдаас жил бүр асуулгын хуудсаар дамжуулан цуглуулдаг. Тухайн улсын интернетийн үйлчилгээ үзүүлэгч бүрээс суурин өргөн зурвасын захиалгын тоог заасан хурдаар өгөхийг хүсэх замаар өгөгдлийг цуглуулж болно. Дараа нь өгөгдлийг нэгтгэн улсын дүнг гаргана. NUA мониторингийн зорилгоор хотын түвшинд ч гэсэн өгөгдөлтэй байх шаардлагатай.

Энэ үзүүлэлтийн өгөгдөл нь ISP-ийн захиргааны мэдээлэлд үндэслэсэн тул хувь хүний захиалагчдын талаарх мэдээлэл байхгүй тул өгөгдлийг ямар ч хувь хүний шинж чанараар задлах боломжгүй юм. Мэдээллийг онолын хувьд газарзүйн байршил, хотын түвшин, хот/хөдөө орон нутгаас ялгаж салгаж болох боловч ITU энэ мэдээллийг цуглуулдаггүй.

Улс орнууд суурин өргөн зурвасын захиалгын хувьд ижил тодорхойлолтыг ашигладаггүй эсвэл хурдны түвшин ялгаатай үед дэлхийн болон үндэсний тоонуудын хооронд ялгаа гарч болзошгүй. Өгөгдлийн цэг бүрийн ялгааг тэмдэглэлд тайлбарлах болно.

Үзүүлэлт. Нийслэл хотын 6 түүнээс дээш насны интернет хэрэглэгчид 947.2 мянган хүн.

6 түүнээс дээш насны хүн амд интернет хэрэглэгчийн эзлэх хувь

Дүүрэг	Интернет ашиглах хувь
Багануур дүүрэг	70.6%
Багахангай дүүрэг	67.9%
Баянгол дүүрэг	83.2%
Баянзүрх дүүрэг	77.6%
Налайх	66.0%
Сонгинохайрхан дүүрэг	71.2%
Сүхбаатар дүүрэг	77.3%
Хан-Уул дүүрэг	79.5%
Чингэлтэй дүүрэг	71.5%
Нийслэл хот	

Эх сурвалж. ҮСХ. 2022 оны статистикийн эмхтгэл

26. Тус улсад шинэ бизнес бүртгүүлэхэд хэрэгтэй өдрийн тоо

Тодорхойлолт.

Бизнес эхлүүлэхэд хялбар эсэхийг тодорхойлох нэг арга бол бизнес бүртгүүлэхэд хэрэгтэй өдрийн тоо юм. Бүртгэлд шаардлагатай бүх лиценз, зөвшөөрлийг авч, компани болон түүний ажилчдад шаардлагатай мэдэгдэл, баталгаажуулалт, бичээсийг холбогдох байгууллагуудад бөглөсөн байх ёстой. Хэмжилтийн нэгж нь өдрийн тоо юм.

Тооцооллын аргачлал.

Бизнес эхлүүлэх өдрүүдийг хуанлийн өдрүүдэд тэмдэглэдэг. Энэхүү хэмжүүр нь бүртгэлийн бүх шаардлагатай процедурыг дуусгахад шаардлагатай гэж корпорацийн хуульчдын заасан дундаж хугацааг тусгасан болно.

Үзүүлэлт. Ажлын 5 өдөр.

27. Нэг хүнд ногдох ногоон бүс

Тодорхойлолт.

Хотын доторх нийт ногоон талбай (м2) нэг хүнд ногдох. Ногоон бүсүүд ургамал, мод, өвс ногоо (жишээ нь ой мод, цэцэрлэгт хүрээлэн, цэцэрлэг гэх мэт) бүхий нийтийн болон хувийн эзэмшлийн талбай гэж тодорхойлдог. Эдгээр нь хөгжөөгүй, үйл ажиллагаанаас үл хамааран өвс, бут сөөг, мод болон бусад ургамлаар бүрхэгдсэн хэсэг/бүрэн бүрхэгдсэн газар юм. Эдгээр нь хувийн болон нийтийн эзэмшлийн ногоон бүс бөгөөд цэцэрлэгт хүрээлэн, цэцэрлэгт хүрээлэн, хотын ой мод, оршуулгын газар, цөөрөм, нуур, гол горхи, хиймэл усалгаа, намгархаг газар гэх мэт ногоон байгууламжууд орно.

Тооцооллын аргачлал.

Нэг хүнд ногдох ногоон бүс = $\frac{\text{Хотдох нийт ногоон бүс}}{\text{Хотын хүн ам}}$

Хэмжих нэгж нь нэг хүнд ногдох м2

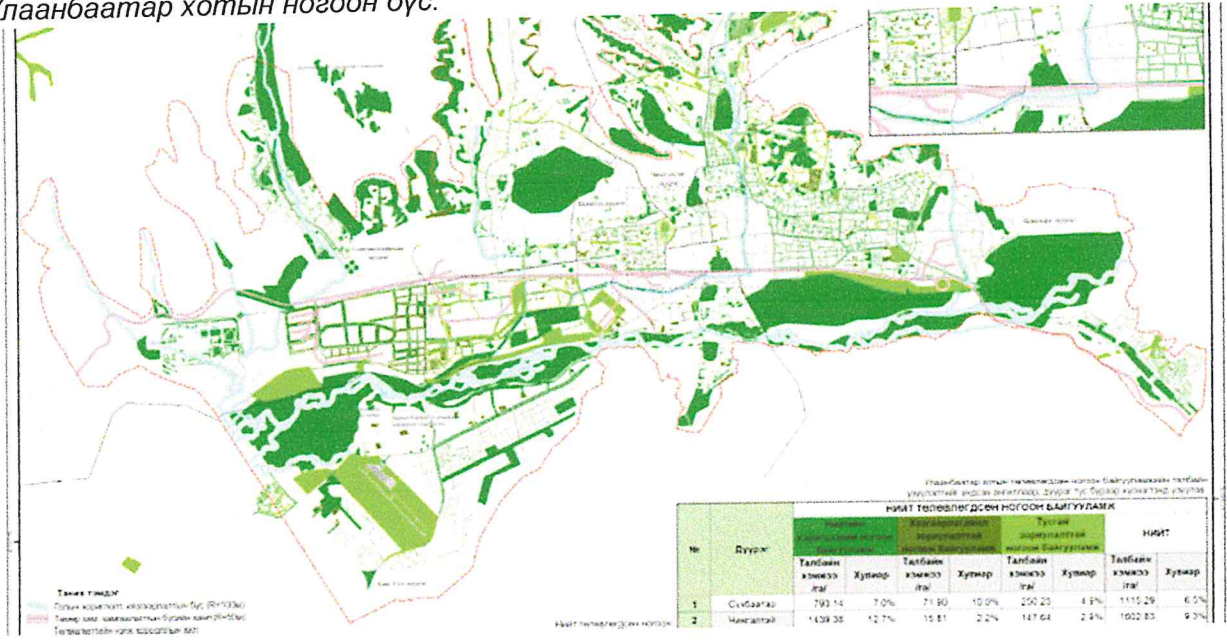
Үзүүлэлт. Улаанбаатар хотод нэг хүнд дунджаах 4-6 кв ногоон бүс ногдож байна.

Яг өнөөгийн байдлаар нийслэл хотын ногоон бүсийн хэмжээг нарийвчлан тогтоогоогүй байна. Монгол улсад нийтийн хэрэгцээний ногоон байгууламжийн хүртээмжийг тодорхойлох стандарт байхгүй бөгөөд Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллагаас үндэсний болон орон нутгийн орон зайн хүртээмжийг тодорхойлоход Байгалийн орон зайн Хүртээмжийн Стандартыг ашиглаж болно гэсэн зөвлөмжийн дагуу ANGSt аргаар Улаанбаатар хотын нийтийн хэрэгцээний ногоон байгууламжийн хүртээмжийг энгийн буфер шинжилгээний аргаар хийж гүйцэтгэсэн байна. Шинжилгээний шалгуур үзүүлэлтүүдийг ANGSt стандарт, БНБД30.01.04 стандартуудын заалтуудаас тодорхойлон гаргажээ. Судалгааны ажлын үр дүнд ногоон орон зайн нийт талбайн үзүүлэлтээр Хан-Уул дүүрэг тэргүүлж байгаа боловч ногоон байгууламжийн хувьд Баянзүрх дүүрэг (215.63 га) хамгийн их, харин Сонгинохайрхан дүүрэг (4.47 га) хамгийн бага ногоон байгууламжтай байна. Монгол улсад мөрдөж байгаа БНБД30.01.04-ийн 4.3-ийн заалтад дүүргийн нийтийн хэрэгцээний ногоон байгууламж нэг хүнд 3м2 ногдоно гэж заасан байдаг, харин судалгааны үр дүнгээр Баянзүрх дүүрэгт нэг хүнд 5.86 м2 (Үндэсний цэцэрлэгт хүрээлэн II-ийн ашиглалтад ороогүй талбайг тооцоогүй) байгаа нь стандарт хэмжээнээс 1.95 дахин их, харин Сонгинохайрхан 0.13 м2 буюу нэг хүнд ногдох нормын үзүүлэлтээс 23 дахин бага байна. Дүүрэг, хотын чанартай цэцэрлэгт хүрээлэн Улаанбаатар хотын 6 дүүрэгт нэн дутагдалтай, тэр дундаа Сонгинохайрхан дүүргийн иргэдэд огт хүртээмжгүй байгаа ANGSt

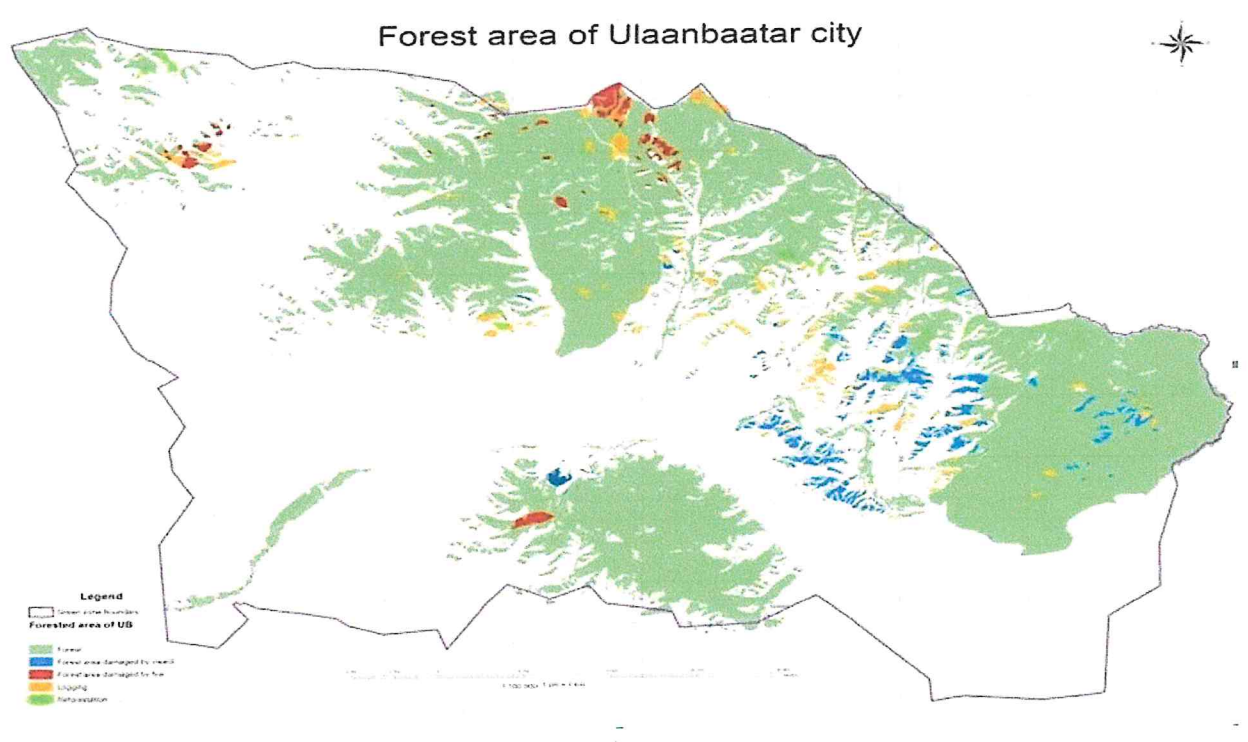
аргад үндэслэсэн энгийн буферийн шинжилгээнд зарим дутагдалтай талууд илэрсэн. Тухайлбал, нийтийн хэрэгцээний ногоон байгууламж руу очих замын саад бэрхшээлийг харгалзан тооцодгүй тул цаашид нарийвчлан судлах хэрэгтэй.

Эх сурвалж. ШУТИС, Эрдэм шинжилгээний бүтээлийн эмхэтгэл, 2021 № 21(9)-286.
Зохиогч: А.ӨЭЛҮН

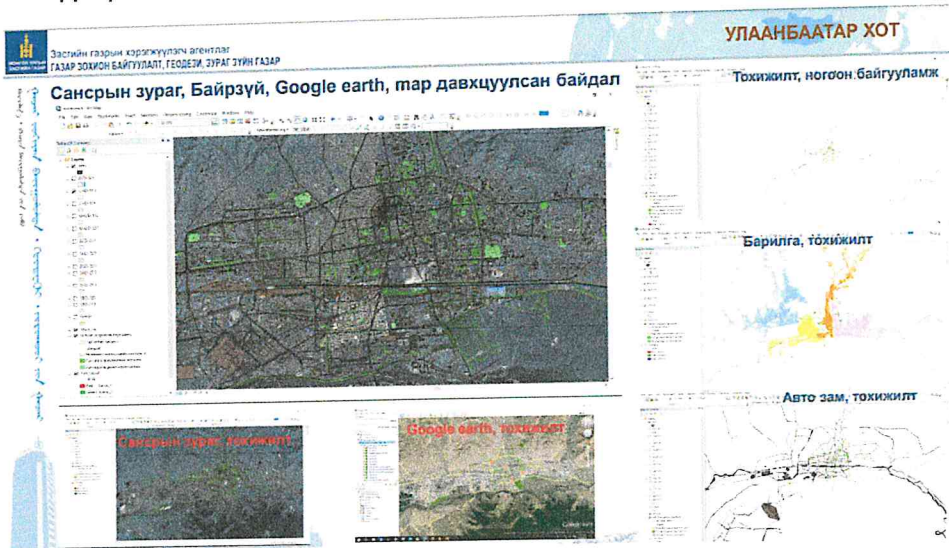
Улаанбаатар хотын ногоон бүс.

Улаанбаатар хотын ойн бүс.

Хот дотрхи ногоон байгууламжийг байр зүйн систем дээр давхцуулсан байдал.

УЛААНБААТАР ХОТЫН НОГООН БҮСИЙН ОЙН БҮРХЭВЧИЙН ҮНЭЛГЭЭ

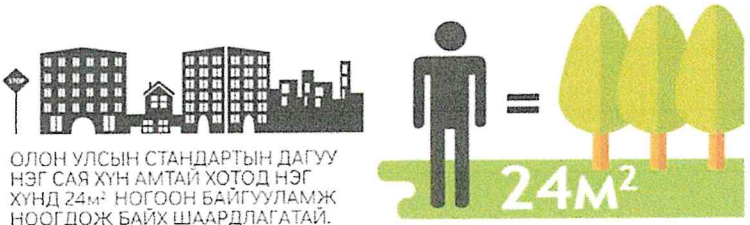
ЗОРИЛГО БА ҮНДЭСЛЭЛ

Улаанбаатар (УБ) хотын ногоон бүсийн ойн бүрхэвчийн үнэлгээг "Хотын ноёд бэлгийн тогтвортой менежментийг нэвтрүүлэх замаар Тогтвортой Хөгжил – 2030 Хотолборийг нутагшуулах" төслийн хүрээнд гүйцэтгэв. Төслийн зорилго хамгийн дэлхийн Тогтвортой Хөгжлийн Зорилгуудыг (ТХЗ) орон нутгийн түвшинд хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх юм. ТХЗ-15 нь "зуурай газрын экосистемийг хамгаалах, нөхөн сэргээх, зүй эхистэй ашиглах, ойн нооцийн тогтвортой байдлыг хангах, цогцилттой гэмцэх, газрын доройлтыг бууруулах, биологийн олон янз байдлыг хамгаах, газрын доройлтыг бууруулах болон биологийн олон янз байдлыг мөхөж устгахас сэргийлэхэд" дэлхий нийтий урналсан.

Энэхүү үнэлгээгээр газар ашиглалтын өөрчлөлт болон ойд ноолох сөрөг хүчин зүйлсийн суурь мэдээллийг 2019 оны байдлаар бэлтгэн, газарзүй мэдээллийн системийг ашиглан өмнөх онуудтай харьцуулав. Хот орчмын ой мод, кортон болон хууль бус мод бэлтгэлт байна. Хууль бус мод бэлтгэлт 1980 оны сүүлээс 1990 оны эхэн үе хүртэл буюу төвлөрсөн төлөвлөгөөт эдийн засгаас зах зээлийн эдийн засагт шилжих үед хүчтэй өсөж байсан. Тухайн үеэс хойш хууль бус мод бэлтгэлт буурсан хэдий ч жингэмжлэх хууль бус үйл ажиллагаанууд УБ орчмын ой, ногоон бүсэд сөрөг нөлөө үзүүлсээр байна.

АРГАЗҮЙ

Бид Collect Earth-г Улаанбаатарын ногоон бүсэд ойжуулалтын үнэлгээг хийх нэгэн арга болгон ашигласан болно. Collect Earth (CE) нь Open Foris Саналчилт өнхүрээнд FAO-ийн зохион бүтээсэн хортсон дотоод багадаа өнхүрээнд үнэгдй ашиглах боломжтой нээлттэй эх бүхий програм хангамжийн хэрэгсэлүүд юм. Collect Earth-р дамжуулан хиймэл дагуулын зураглалын хэд хэдэн нээлттэй ариунт хандах боломжтой бөгөөд зүгээрээ зарим нь өндөр нарийвчлалтай байдаг. Ойн үнэлгээ Улаанбаатар хотын нийт ойн бүрхэвчээс сонгогдсон 527 дөрж талбай (га) дээр хийсэн. Талбайг сонгохдоо Улаанбаатар хотын ногоон бүсийн ойн гүймэр, хонголт шавьж, мод бэлтгэлт зэрэг хүчин зүйлсийн тархалтаар тооцов.

ОЛОН УЛСЫН СТАНДАРТЫН ДАГУУ НЭГ САЯ ХҮН АМТАЙ ХОТОД НЭГ ХҮНД 24м² НОГООН БАЙГУУЛАМЖ НООГДОЖ БАЙХ ШААРДЛАГАТАЙ.

НОГООН БАЙГУУЛАМЖИЙН АНГИЛАЛ.

Нийтийн эзэмшлийн

- Парк- Хороолол дундахцээрлэг
- Сад - Дүүргийн цэцэрлэг
- Бульвар –Гудамж
- Скверь 0.2-2.0 га –Жижиг талбайн цэцэрлэг
- Аллей –Зам дагуу

Хязгаарлагдмал хэрэгцээний

- Дендрари
- Сургууль
- Цэцэрлэг
- Эмнэлэг
- Боловсрол, соёлын байгууллагууд
- Спортын байгууллагууд
- Үйлдвэрийн газрууд
- Хувийн байшин барилгад хамаарах.

Тусгай зориулалтын

- Ботаникийн цэцэрлэг
- Усан сан, нуур цөөрөм, усны эх булаг хамгаалах, мод үржүүлэг, нисэх онгоц, төмөр замын хамгаалалтын зурвас
- Ус, салхинаас хамгаалах зурвас
- Оршуулгын газар
- Цэвэрлэх байгууламж г.м

Эх сурвалж. Газар зохион байгуулалт, геодези зураг зүйн газар

28. Хүн амын нягтрал

Тодорхойлолт.

Энэ нь нийт нягтрал, өөрөөр хэлбэл хотын нийт хүн амыг хотын нутаг дэвсгэрийн нийт талбайд квадрат километр хуваасан байдлаар тодорхойлогддог. Хэмжилтийн нэгж нь нэг квадрат километр ногдох хүмүүсийн тоо юм.

Тооцооллын аргачлал.

$$\text{Хүн амын нягтрал} = \frac{\text{Хотын хүн ам}}{\text{Хотын суурин газар}}$$

Үзүүлэлт. Нийт газар нутгийн хэмжээг хүн амтай харьцуулсан байдал. 1 км кв.

Хот дүүрэг	Хүн амын нягтрал
Багануур дүүрэг	46
Багахангай дүүрэг	26
Баянгол дүүрэг	9254
Баянзүрх дүүрэг	293
Налайх	55
Сонгинохайрхан дүүрэг	273
Сүхбаатар дүүрэг	685
Хан-Уул дүүрэг	373
Чингэлтэй дүүрэг	1625
Нийслэл хот	312

29. Газар ашиглалтын холимог тогтолцоо

Тодорхойлолт.

Хот, суурин газрын нутаг дэвсгэрийн нэг километр квадрат талбайн ашиглалтын олон талт байдал. Хэмжилтийн нэгж: Хэмжээсгүй (0-ээс 1.61 хүртэлх утга).

Тооцооллын аргачлал.

1. Орон сууц, худалдаа үйлчилгээ, үйлдвэрлэл, нийтийн эзэмшлийн барилга байгууламж, нийтийн эзэмшлийн талбай гэсэн ангилалд багтсан хотын газар ашиглалтын зургийг авна. Нийтийн байгууламж гэдэг нь боловсрол, соёл урлаг, спорт, удирдлага зэрэг зорилгоор тодорхойлогдсон бүх байгууллагын бүтэц юм. Нийтийн эзэмшлийн талбай нь цэцэрлэгт хүрээлэн, тоног төхөөрөмжтэй холбоотой нийтийн эзэмшлийн талбай, хүмүүст хүртээмжтэй ногоон бүс зэрэг амралт зугаалгын зориулалтаар ашиглах боломжтой бүх задгай талбайг багтаадаг.

2. 500 м x 500 м хэмжээтэй ердийн торыг давхарлана.

3. Газар ашиглалтын ангилал тус бүрд хуваарилагдсан талбайг үүр тус бүрээр тооцоол.

4. Гудамжинд олгосон газрыг оруулахгүй байх ёстой бөгөөд энэ нь нийт гадаргуугаас энэ үнэ цэнийг гаргаж авах ёстой гэсэн үг юм.

5. j нүд тус бүрийн Shannon-Wiener индексийг дараах байдлаар тооцоол.

$$\text{Shannon-Wiener индекс}_j = [-\sum_i p_i * \ln(p_i)],$$

Энд p_i нь нэгж доторх газар ашиглалтын анги тус бүрийн эзлэх хувийг анги тус бүрийн талбайг нийт нэгжийн талбайд (250,000м²) хуваасан байдлаар тооцно.

6. Дундаж утгыг дараах байдлаар тооцоол.

$$\text{Газар ашиглалтын холимог} = \frac{\sum_j \text{Shannon-Wiener индекс}_j}{\text{Нийт нэгжийн тоо}}$$

Үзүүлэлт. Зөвлөмж. Холимог газар ашиглалтын хэмжилт, судалгааг өгөгдсөн аргачлалын дагуу 500м x 500м ийн тор татаж, үүр тус бүрээр тооцож явуулах. Ингэсний үндсэн дээр тухайн үүр бүрт ногдож байгаа орон сууц, худалдаа үйлчилгээ, үйлдвэрлэл, нийтийн эзэмшлийн барилга байгууламж, нийтийн эзэмшлийн талбай гэсэн ангиллуудаар хэмжилт хийж өнгөөр ялгавал илүү ойлгомжтой харагдна. Нийтийн байгууламж гэдэг нь боловсрол, соёл урлаг, спорт, удирдлага зэрэг зорилгоор тодорхойлогдсон бүх байгууллагын бүтэц юм. Нийтийн эзэмшлийн талбай нь цэцэрлэгт хүрээлэн, тоног төхөөрөмжтэй холбоотой нийтийн эзэмшлийн талбай, хүмүүст хүртээмжтэй ногоон бүс зэрэг амралт зугаалгын зориулалтаар ашиглах боломжтой бүх задгай талбайг багтаадаг.

30. Хотуудын нарийн ширхэгт тоосонцрын жилийн дундаж түвшин (жишээ нь: PM2.5 ба PM10)

Тодорхойлолт.

2.5 микроноос бага диаметртэй (PM2.5) жижиг түдгэлзүүлсэн тоосонцрын жилийн дундаж агууламж нь агаарын бохирдлын нийтлэг хэмжүүр юм. Дундаж нь тухайн улсын хот суурин газрын хүн амын жингийн дундаж үзүүлэлт бөгөөд нэг шоо метр тутамд микрограммаар илэрхийлэгдэнэ [г/м³].

Тооцооллын аргачлал.

Тооцооллын аргачлал.

PM2.5-ын хотын жилийн дундаж агууламжийг хиймэл дагуулын зайнаас тандан судлах, хүн амын тооцоолол, газарзүйн байршил, газрын хэмжилтийн өгөгдлийн нэгтгэлийг ашиглан сайжруулсан загварчлалын тусламжтайгаар тооцдог (ДЭМБ, 2016а; Шаддик нар, 2016).

Алга болсон утга байх тохиолдолд:

- Улс орны түвшинд
Дутуу утгыг хоосон орхих.
- Бүс нутгийн болон дэлхийн түвшинд
Дутуу утгыг бүс нутгийн болон дэлхийн дунджаас хассан. Бүс нутгийн нэгтгэлүүд:
Бүс нутгийн болон дэлхийн нийлбэрүүд нь үндэсний тооцооллын хүн амын жигнэсэн тоо юм.
 $Cagg = \frac{\sum (Cnat * Pnat)}{\sum (Pnat)}$
Энд Cagg нь бүс нутгийн/дэлхийн тооцоо, Cnat нь үндэсний тооцоо, Pnat нь улс орны хүн ам юм.
Энэ нийлбэрийг бүс нутгийн улс орнууд (бүс нутгийн нэгдсэн дүн) эсвэл бүх улс (дэлхийн нэгдсэн дүн) дээр гаргадаг.

Үзүүлэлт.

- Улаанбаатар хотын жилийн дундаж PM2.5 нь 68.125, PM10 нь 114.375.
- Хүлцэх түвшин PM2.5 50 PM10 100.
- Улаанбаатар хотын дээд үзүүлэлт PM2.5 103, , PM10 146

31. Нэг өрхөд ногдох орон сууц, унааны зардалд зарцуулсан мөнгөний медиан хэмжээ нь түрээслэгчдийн жилийн медиан орлогын хувиар

Тодорхойлолт.

Орон сууцны жилийн дундаж түрээсийг нэмээд тээврийн зардалд зарцуулсан мөнгийг түрээслэгчдийн өрхийн дундаж орлогод хуваана.
Медиан нь эрэмбэлэгдсэн өгөгдлийн багцын дундах өгөгдлийн утга юм.

Тооцооллын аргачлал.

Жил	2016	20..	
Медиан түрээс + дундаж жилийн тээврийн зардал			А
Түрээслэгчдийн өрхийн медиан орлого			Б
Медиан түрээс+ тээврийн хэрэгслийн жилийн Медиан зардал / өрхийн орлого			А/Б

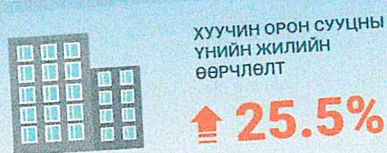
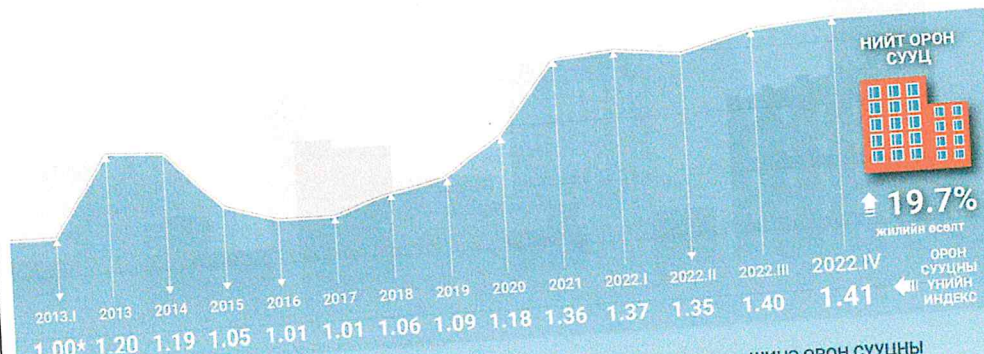
Түрээсийн үнэ дээр тээврийн зардал, орлогын харьцааг тооцохдоо орлого нь хувийн болон нийтийн түрээслэгч өрхийн медиан орлого байх ёстой. Түрээслэгч өрхийн орлогын мэдээлэл байхгүй тохиолдолд бүх өрхийн медиан орлогыг ашиглаж болно.
Мэдээллийг хотын түвшинд өгөх ёстой.

Үзүүлэлт. Өнөөгийн байдлаар ҮСХ-оос гаргадаг статистик үзүүлэлтэд өрхийн зарлагын бүтцэд хүнсний бүтээгдэхүүн болон нийт зарлагыг тооцдог боловч тээврийн зардал, байр орон сууцны зардлыг гаргадаггүй байна. Ийм учир өрхийн зарлагын бүтцийн судалгааг Улаанбаатар хотын хэмжээнд дүүрэг, хороодоор ялган зохион байгуулах нь зүйтэй. Гэхдээ энэхүү судалгааг жил

ОРОН СУУЦНЫ ҮНИЙН МЭДЭЭ

2022 оны 04 сар

Эх үүсвэр: Монголбанкны орон сууцны үнийн мэдээлэл

*Орон сууцны үнийн индексийн туршилт тооцоо

Б.Улаанбаатар хотын иргэдийн мөнгөн орлого.Төгрөгөөр

Орлогын төрөл	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Мөнгөн орлого	1036361	1136596	1311975	1440484	1680972	1713249

33

Улс/ хотын түвшинд Жини коэффициент

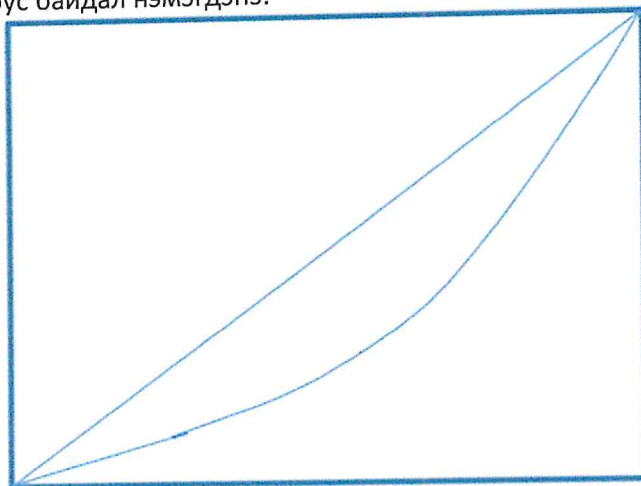
Тодорхойлолт.

Жини коэффициент нь эдийн засаг дахь хувь хүн эсвэл өрхүүдийн орлогын хуваарилалт (эсв:

хэрэглээний зардал) төгс тэгш хуваарилалтаас хэр зэрэг хазайж байгааг хэмждэг. Бүх оршин суугчид ижил орлоготой хотод Жини коэффициент тэг байна. Нөгөөтэйгүүр, бүх орлогыг зөвхөн нэг хүн авдаг хотод Жини коэффициент нэг байна.

Тооцооллын аргачлал.

Жини коэффициентийг өрхийн түвшинд эсвэл хувь хүмүүсийн хувьд тооцоолж болно. Хотын айл өрхүүд орлогын хэмжээгээрээ цэгцлэгдсэн гэж бодъё. Бүх өрхийн нийт орлогын хувиар илэрхийлсэн 1-р өрхөөс их буюу бага орлоготой бүх өрхийн хуримтлагдсан орлогыг нийт өрхийн нийт орлогын хувьтай харьцуулан зурна. Өрхийн хуримтлагдсан хувийг X тэнхлэг дээр зурна. Энэ нь доорх зураг дээрх шиг муруй үүснэ. Жини коэффициент нь гурвалжны талбайд хуваагдсан диагональ ба муруйн хоорондох талбай юм. Жини коэффициент өндөр байх тусам орлогын тэгш бус байдал нэмэгдэнэ.

Нийт өрхийн тоо

Fastgini, ineqdec0 зэрэг STATA модулиудыг ашиглан өрхийн орлого, зарлагын судалгааны мэдээллээс Жини коэффициентийг тооцоолохын тулд STATA зэрэг статистикийн программ хангамжийг ашиглахыг зөвлөж байна. Эдгээр хоёр модулийг Stata-д татаж аваад суулгасны дараа Gini коэффициентийг тооцоолоход ашиглаж болно.

Жини коэффициентийг үндэсний, хотын түвшинд тооцоолох.

Үзүүлэлт. 0.33

34. Арьс өнгө, хүйс, хэл, шашин шүтлэг, улс төрийн болон бусад үзэл бодол, үндэсний болон нийгмийн гарал, өмч хөрөнгө, төрөлт болон бусад байдлаас шалтгаалан орон сууц, нийтийн үйлчилгээний хүртээмж, нийгмийн үйлчилгээгээр ялгаварлан гадуурхахыг хориглосон үндэсний хууль тогтоомж байгаа эсэх.

Тодорхойлолт.

Үндсэн хууль болон хуулиар ялгаварлан гадуурхахыг хориглох нь ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг (орон сууц, ажил эрхлэлт гэх мэт) бүхэлд нь хориглох байх магадлалтай. Иймээс аливаа улс оронд ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг хориглосон хуультай байвал хангалттай. Аливаа улс орон сууцанд ялгаварлан гадуурхахыг хориглосон хуультай бол энэ нь бас хангалттай.

Тооцооллын аргачлал.

Арьс өнгө, хүйс, хэл, шашин шүтлэг, улс төрийн болон бусад үзэл бодол, үндэсний болон нийгмийн

	<p>гарал, өмч хөрөнгө, төрөлт болон бусад байдлаас шалтгаалан орон сууцанд ялгаварлан гадуурхахыг хориглосон үндэсний хууль тогтоомж байгаа эсэх. Тийм – Үгүй</p> <p>Үзүүлэлт. Үндсэн хуулийн хоёрдугаар бүлэг Арван дөрөвдүгээр зүйлд:</p> <p>Хүнийг үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, нас, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсролоор нь ялгаварлан гадуурхаж үл болно. Хүн бүр эрх зүйн этгээд байна.</p>
35.	<p><u>Тусгай дугуйн эгнээтэй замын уртын хувь (авто замаас бусад).</u></p> <p>Тодорхойлолт. Унадаг дугуйн зам нь замын нэг хэсэг буюу унадаг дугуй унадаг хүмүүст зориулсан тусгай зам юм.</p> <p>Тооцооллын аргачлал. Замын газар эсвэл Тээврийн яамнаас хотын газрын зураг, замын дүрсийн файлуудыг аваарай. Замын газрын зурагыг хотын газрын зурагтай давхарлан байршуул. Замын давхарга нь аль замд унадаг дугуйн зам байгааг зааж өгсөн бол дугуйн замтай замыг сонгоод нийт уртыг нь тооцож, дараа нь бүх замыг сонгон GIS программ хангамж ашиглан уртыг тооцоол.</p> <p>Тусгай дугуйн замтай замын уртын хувь = $\frac{\text{хотын дугуйн замын нийт урт}}{\text{хотын замын нийт урт (авто замаас бусад)}}$</p> <p>Мэдээллийг хотын түвшинд өгөх ёстой.</p> <p>Үзүүлэлт. Улаанбаатар хот нийт 90 орчим км дугуйн замтай. Нийслэлийн Засаг даргын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр, нийслэлийг 2021-2025 онд хөгжүүлэх таван жилийн үндсэн чиглэлийг хэрэгжүүлэх, хүнд суртлыг бууруулах, төрийн албан хаагчдын ажлын бүтээмж, иргэдэд үзүүлэх төрийн үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг нэмэгдүүлэх зорилгоор 2022 оныг “Иргэний жил” болгон зарласан. Энэ хүрээнд иргэдийн амьдрах орчныг сайжруулах зорилгоор Улаанбаатар хот дахь явган хүний болон дугуйн замуудыг шинэчлэн засаж, шинээр барих ажлууд эхлээд буй. Тодруулбал, 16 байршилд буюу хотын төвд 162.79 км, Сэлбэ, Түүл, Тэрэлж, Хөлийн гол дагуу 177.9 км дугуйн зам шинээр барихаар зураг төслийг баталжээ. Улаанбаатар хот нь нийт 1181.5 км урт хатуу хучилттай замтай. <i>Эх сурвалж. Нийслэлийн Статистикийн газар.</i></p>
36.	<p><u>Тусгай зориулалтын явган хүний замтай замын уртын хувь (авто замаас бусад)</u></p> <p>Тодорхойлолт. Явган хүний зам гэдэг нь хүмүүсийн явдаг замын нэг буюу хоёр талдаа хатуу хучилттай зам юм. Энэ үзүүлэлт нь тухайн хотод явган хүний зам (авто замаас бусад) байгаа замын уртын хувь юм.</p> <p>Тооцооллын аргачлал. Замын газар эсвэл Тээврийн яамнаас хотын газрын зураг, замын дүрсийн файлуудыг аваарай. Замын газрын зурагыг хотын газрын зурагтай давхарлан байршуул. Замын давхарга нь аль замд явган хүний замтай байхыг зааж өгсөн бол явган хүний замтай замыг сонгоод нийт уртыг нь тооцож, дараа нь бүх замыг сонгон GIS программ хангамж ашиглан уртыг нь тооцоол.</p> <p>Зориулалтын явган хүний замтай замын уртын хувь = $\frac{\text{хотын явган хүний замын нийт урт}}{\text{хотын замын нийт урт (авто замаас бусад)}}$</p>

	<p>Үзүүлэлт. Албан ёсны мэдээлэл байхгүй. Гэвч мэргэжилтнүүдийн үзэж байгаагаар автозамын хоёр талаар явган хүний зам байх тул Улаанбаатар хотод ойролцоогоор 2400 орчим км явган зам байх боломжтой байна.</p>
<p>37.</p>	<p><u>ДНБ-г ипотекийн зээлийн өртэй харьцуулах</u></p> <p>Тодорхойлолт. Ипотекийн зээл нь үл хөдлөх хөрөнгө өөрөө барьцаалагдсан өр юм. Зээлдэгч орон сууцны зээлээ төлж дууссаны дараа уг бүтцийг эзэмшдэг. Ипотекийн зээлийн давуу тал нь зээлдэгч нь зээлийн эргэн төлөлтийг зээлдэгчид боломжтой хугацаанд хуваарилах боломжийг олгодог. Улс орнуудын хооронд ипотекийн зээлийн хэмжээ ДНБ-д ихээхэн ялгаатай байдаг. Энэ нь орон сууцны өмчлөлийн түвшний ялгаатай байдалтай холбоотой юм.</p> <p>Тооцооллын аргачлал. Ипотекийн зээл ДНБ-д эзлэх хувь $= 100 * \frac{\text{Ипотекийн зээл}}{\text{ДНБ}}$ Ипотек зээлийг үндсэн мөнгөн тэмдэгтээр ДНБ нь үндэсний мөнгөн тэмдэгтээр одоогийн үнээр байна Мэдээллийг улсын хэмжээнд гаргаж, боломжтой бол орон сууцны барилга болон бусад хооронд ангилна</p> <p>Үзүүлэлт. Улаанбаатар хотод нийт 63553 өрх ипотекийн зээлтэй бөгөөд нийт 3 их наяд 668,7 тэрбум төгрөг байна. Улаанбаатар хотын ДНБ нь 2021 оны статистик үзүүлэлтээр 24187,8 тэрбум төгрөг болно. Ипотекийн зээлийн үлдэгдэл ДНБ-ий 15.17 хувьтай тэнцэж байна.</p>
<p>38.</p>	<p><u>Төлбөрийн боломжгүй орон сууцанд амьдардаг хүмүүсийн хувь</u></p> <p>Тодорхойлолт. Энэ үзүүлэлт нь орлогынхоо маш их хувийг орон сууцанд зарцуулж байгаа өрхүүдэд амьдарч буй хүмүүсийн хувийн хэрэгцээг хангахад бэрхшээлтэй байгаа хүмүүсийн хувийг хэмждэг.</p> <p>Тооцооллын аргачлал. Орлогынхоо 30 ба түүнээс дээш хувийг орон сууцны зардалд зарцуулдаг өрхийн хүмүүсийн хувь $= \frac{100 * \text{Орлогынхоо 30 ба түүнээс дээш хувийг орон сууцны зардалд зарцуулдаг өрхөд амьдардаг хүмүүсийн тоо}}{\text{Хотын хүн ам}}$</p> <p>Үзүүлэлт. Өнөөгийн байдлаар ҮСХ-оос гаргадаг статистик үзүүлэлтэд өрхийн зарлагын бүтцэд хүнсний бүтээгдэхүүн болон нийт зарлагыг тооцдог боловч тээврийн зардал, байр орон сууцны зардлыг гаргадаггүй байна. Ийм учир өрхийн зарлагын бүтцийн судалгааг Улаанбаатар хотын хэмжээнд дүүрэг, хороодоор ялган зохион байгуулах нь зүйтэй. Гэхдээ энэхүү судалгааг жил дараалан тогтвортой хийснээр динамик үзүүлэлт нь харагдах бөгөөд нэг удаагийн үзүүлэлт нь шаардлагатай арга хэмжээг авах, бодлого боловсруулахад төдийлөн дэмжлэг болж чадахгүй гэдгийг анхаарна уу. Чухам аль бүс нутагт оршин сууж байгаа өрх иргэдийн тээвэр, болон орон байранд зарцуулж байгаа зардлын хэмжээний тухай бүрэн зураглалтай болоход энэхүү үзүүлэлт дэмжлэг болно.</p>

<p>39.</p>	<p><u>Ядуусын хорооллыг сайжруулах хөтөлбөр хэрэгжүүлж буй хотуудын эзлэх хувь</u></p> <p>Тодорхойлолт. Ядуусын хорооллыг сайжруулах, урьдчилан сэргийлэх хөтөлбөрүүд нь хотын ядуусын амьдрах нөхцлийг сайжруулах, ядуусын хорооллын оршин суугчдыг хотруу нэгтгэх чухал стратеги юм. Ядуусын хорооллыг анхны байршилд нь шинэчлэх нь уян хатан, амьдрах чадвартай, зардал багатай бөгөөд ядуусын хорооллын оршин суугчдыг нийтийн орон сууцанд нүүлгэн шилжүүлэхээс илүү үр дүнтэй байдаг.</p> <p>Тооцооллын аргачлал. Ядуусын хорооллыг сайжруулах хөтөлбөр хэрэгжсэн хотуудын эзлэх хувь =100 * $\frac{\text{Ядуусын хороолол сайжруулах хөтөлбөртэй хотын тоо}}{\text{Нийт хотын тоо}}$</p> <p>Мэдээллийг улсын болон хотын түвшинд өгөх ёстой.</p> <p>Үзүүлэлт. Дэлхийн банкнаас гаргасан тодорхойлолтоор ядуусын хороолол гэдэг нь 1.Цэвэр, бохир ус зайлуулах систем. 2.Эрчим хүчний дэд бүтцэд холбогдоогүй, 3.Нийтийн тээврийн үйлчилгээ очих боломжгүй, 4.Өдөрт 1,9 ам доллараас бага орлоготой, 5.Ямарваа нэгэн засаг захиргааны нэгжид хамаардаггүй хүмүүсийн оршин суух бүс хэмээн үздэг. Үүнээс гадна НҮБ-ын хүний оршин байх ахуйн тодорхойлолтоор ядуусын хороолол гэдгийг албан бус суурьшлын бүсэд хамааруулаг. Яг энэхүү үзүүлэлтээр Улаанбаатар хотод албан ёсоор ядуусын хороолол байхгүй байна</p>
<p>40.</p>	<p><u>Ядуусын хороолол, ядуусын хороололд байгаа нийтийн эзэмшлийн талбайг хамарсан 5 гачигдлын аль нэгийг нь шийдвэрлэхэд зориулж жил бүр төсөв хуваарилдаг хотуудын тоо</u></p> <p>Тодорхойлолт. Энэ үзүүлэлт нь аль алинд нь төсөв хуваарилсан хотуудын тоо юм; (i) ядуусын хороололд хүртээмжтэй нийтийн орон зайг бий болгох, (ii) таван хомсдол: нь сайжруулсан ус дутмаг, сайжруулсан ариун цэврийн байгууламж дутмаг, амьдрах орчны хүрэлцээ муутай, орон сууцны бат бөх байдал, оршин суух баталгаагүй байдал.</p> <p>Тооцооллын аргачлал. N=нийтийн эзэмшлийн талбай, ядуусын хороололд байгаа таван хомсдол, аль нэгийг нь шийдвэрлэхэд чиглэсэн жил бүр төсөв хуваарилдаг хотуудын тоо.</p> <p>Үзүүлэлт. Дэлхийн банкнаас гаргасан тодорхойлолтоор ядуусын хороолол гэдэг нь 1.Цэвэр, бохир ус зайлуулах систем. 2.Эрчим хүчний дэд бүтцэд холбогдоогүй, 3.Нийтийн тээврийн үйлчилгээ очих боломжгүй, 4.Өдөрт 1,9 ам доллараас бага орлоготой, 5.Ямарваа нэгэн засаг захиргааны нэгжид хамаардаггүй хүмүүсийн оршин суух бүс хэмээн үздэг. Үүнээс гадна НҮБ-ын хүний оршин байх ахуйн тодорхойлолтоор ядуусын хороолол гэдгийг албан бус суурьшлын бүсэд хамааруулаг. Яг энэхүү үзүүлэлтээр Улаанбаатар хотод албан ёсоор ядуусын хороолол байхгүй байна</p>
<p>41.</p>	<p><u>Орон нутгийн хөгжлийн төлөвлөгөөндөө орон сууцжуулах бодлого, зохицуулалтыг "интиграц" хийсэн хотуудын хувь</u></p> <p>Тодорхойлолт. "Интиграц" гэсэн нэр томъёог дараахь утгаар ашигладаг. (a) хотын нийгэм, эдийн засаг, орон зайн нэгдсэн интеграци, үүний үр дүнд хотын ядуу, гадуурхагдсан хэсгийг хотын бусад хэсэгт албан</p>

ёсоор нэгтгэх; (б) харилцан уялдаатай, харилцан дэмжсэн олон салбарыг хамарсан арга барил, бүх салбарууд нэг дор үйл ажиллагаа явуулж, нэгнийх нь үр дүнг нөгөө салбарын ололт амжилтаар бататгах. Орон сууцны нэгдсэн бодлогын зарим нь:

i. Орлогын бүх түвшний оршин суугчдыг хямд үнэтэй орон сууцаар хангах.

ii. Одоо байгаа хотын ядуусын хорооллыг хүлээн зөвшөөрч, цаашид тэлэхийг багасгах.

iii. Бичил, жижиг аж ахуйн нэгж, мэргэжилгүй ажилчдыг ажлын байраар хангах боломжийг нэмэгдүүлж, улмаар гэр бүлээ орон сууцтай болгох орлоготой болгоно.

iv. Үндэсний хот байгуулалтын стратегид нийцүүлэх.

Тооцооллын аргачлал.

Хот хөгжлийн төлөвлөгөөндөө орон сууцжуулах интиграцтай бодлого, зохицуулалтыг тусгасан үү? Тийм-Үгүй

Үзүүлэлт. Улаанбаатар хотын гэр хорооллыг орон сууцны хороолол болгон хөгжүүлэх талаар авах зарим арга хэмжээний тухай Засгийн газрын тогтоол батлагдсан бөгөөд Улаанбаатар хотын салхины зонхилох чиглэл дээр байрлах гэр хорооллын хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөөг боловсруулах, дэд бүтцийг барьж байгуулах, иргэдийн өмчлөлд байгаа газрыг орон сууцаар солих, худалдан авах, төрийн байгууллагуудын эзэмшилд байгаа зарим газрыг эргүүлэн авч барилгажуулахад чиглэсэн зохион байгуулалт, эрх зүйн цогц арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх ажлуудыг гүйцэтгэж байна. Эдгээр ажлыг Нийслэлийн засаг даргы хэрэгжүүлэгч агентлаг Хот байгуулалт, хөгжлийн газар хариуцан гүйцэтгэдэг. Мөн дүүрэг бүрт гэр хорооллыг барилгажуулах, дахин төлөвлөх ажлууд явагдаж байгаа юм.

УИХ-аас 2015 онд Хот, суурин газрыг дахин хөгжүүлэх тухай хуулийг баталсан. Хот, суурин газрыг дахин хөгжүүлэх тухай хуулийн зорилго нь Монгол Улсын иргэдийн эрүүл, аюулгүй, таатай орчинд амьдрах эрхийг хангах үүднээс “нийтийн эрх ашгийг эрхэмлэн, олон нийтийн оролцоог хангах” зарчмыг баримтлан төсөл хэрэгжүүлэхэд оролцогч талууд төслийн төлөвлөгөө боловсруулах, шийдвэр гаргахад оролцох, газар болон үл хөдлөх эд хөрөнгө өмчлөгч, эзэмшигчидтэй зөвшилцөх, хот, суурин газрыг дахин хөгжүүлэх үйл ажиллагааны хүрээнд хот, суурин газрын барилгажсан хэсэг, нийтийн эдэлбэрийн газрыг дахин төлөвлөн байгуулах, ашиглалтын шаардлага хангахгүй барилга байгууламжийг буулган шинээр барих, гэр хорооллын газрыг дахин зохион байгуулах, дахин төлөвлөн барилгажуулахтай холбогдон үүсэх харилцааг зохицуулахад оршино. Тус хуулийг хэрэгжүүлэх зорилгоор Засгийн газрын 2018 оны 222, 341 дүгээр тогтоолоор “Хот, суурин газрыг дахин хөгжүүлэх үйл ажиллагааны нөхөх олговор олгох журам”, “Гэр хорооллын газрыг дахин зохион байгуулах зорилгоор өмчлөгч, эзэмшигч газраар хувь нийлүүлэх журам”-ыг баталж, 182 дугаар тогтоолоор “Газрын үнэлгээний тойрог, зэрэглэл (бүс), суурь үнэлгээ, газрын төлбөрийн хэмжээ”-г тогтоосон. Барилга, хот байгуулалтын сайдын 2016- 2020 оны тушаалаар “Хот, суурин газрыг дахин хөгжүүлэх төсөлд оролцогчдын хооронд байгуулах гурван талт гэрээний үлгэрчилсэн загвар”, “Гэр хорооллын газрыг дахин төлөвлөн барилгажуулах үйл ажиллагааны журам”, “Гэр хорооллын газрыг дахин зохион байгуулах үйл ажиллагааны журам”, “Газар, үл хөдлөх эд хөрөнгийн нөхөх олговрын зориулалттай үнэлгээний аргачлал” зэрэг 10 гаруй дүрэм, журам, загвар, аргачлалыг батлан, мөрдүүлж байна.

УИХ-ын 2013 оны 23 дугаар тогтоолоор баталсан нийслэл “Улаанбаатар хотыг 2020 он хүртэл хөгжүүлэх ерөнхий төлөвлөгөөний тодотгол, 2030 он хүртэлх хөгжлийн чиг хандлагын баримт бичиг”-ийн хүрээнд гэр хорооллыг байршлын хувьд төвийн, дунд, захын гэж ангилан төвлөрсөн инженерийн шугам сүлжээнд холбогдох боломжтой төвийн гэр хорооллыг дахин төлөвлөж, өндөр болон дунд давхрын барилгаар барилгажуулах, дунд хэсгийн гэр хорооллыг нам давхрын барилгажилтаар дахин төлөвлөж, хэсэгчилсэн инженерийн шугам сүлжээнд холбох, захын гэр хорооллын хэсэгт үе шаттайгаар бие даасан шугам сүлжээтэйгээр газрыг дахин зохион

	байгуулахаар төлөвлөсөн (Зураг 10-ыг үзнэ үү). Мөн хотын захын хороод, алслагдсан дүүргүүд, дагуул, хаяа хот, тосгодуудыг жигд тэнцвэртэй, эрчимтэй хөгжүүлж, суурьшлын шинэ бүсүүдийг байгуулан, Улаанбаатар хотод бий болсон хэт төвлөрлийг сааруулан, гэр хорооллын эзлэх хувь хэмжээг бүүруулахаар төлөвлөн ажиллаж байна.																												
42.	<p><u>Орон сууцанд оруулсан нийт хөрөнгө оруулалт (хот суурин газрын албан болон албан бус салбарт) дотоодын нийт бүтээгдэхүүний хувиар.</u></p> <p>Тодорхойлолт. Энэ үзүүлэлт нь орон сууцны орон сууцны нийт хөрөнгө оруулалтыг (хот суурин газрын албан болон албан бус салбарт) үндэсний мөнгөн тэмдэгтээр хэмждэг. Орон сууцанд оруулсан хөрөнгө оруулалт нь орон сууц, түүнтэй холбоотой барилга байгууламж, тухайлбал орон сууцанд ихэвчлэн суурилуулсан гараж, байнгын зүйлүүдийг хамаарна.</p> <p>Тооцооллын аргачлал. “Орон сууцны хөрөнгийн бүрдүүлэлт”, “Орон сууцны нийт хөрөнгийн бүрдүүлэлт”-ийн тооцоог улсын статистикийн газраас авах.</p> <p>Үзүүлэлт. Улаанбаатар хотын хэмжээнд 2021 онд орон сууцны барилга барихад 3 их наяд 109,8 тэрбум төгрөгийн хөрөнгө оруулалт хийсэн байна. Энэ нь Улаанбаатар хотын ДНБ-ий 12.8 хувь болно. <i>Эх сурвалж. ҮСХ</i></p>																												
43.	<p><u>Орон сууц, нийтийн тохижилтод зориулсан засгийн газрын зардлын хувь</u></p> <p>Тодорхойлолт. “Орон сууц, нийтийн тохижилтод зарцуулсан төсвийн зардлын хувь” гэдэг нь орон сууцны бүтээн байгуулалт, орон нутгийн хөгжил, усан хангамж, гудамж талбайн гэрэлтүүлэг, орон сууц, нийтийн тохижилт зэрэгт хамаарах төсвийн зардлын нийлбэрийг төрийн нийт зардлын хувиар илэрхийлнэ. Засгийн газрын зардлыг “Classification of Expenditure by Functions of Government”-ын дагуу бүлэглэсэн. “Орон сууц, нийтийн тохижилт” гэсэн ангилалд Нийгмийн хамгааллын бүрэлдэхүүн хэсэг болох орон сууцны татаасыг оруулаагүй болно.</p> <p>Тооцооллын аргачлал. Орон сууц, нийтийн тохижилтод зориулсан засгийн газрын зардлын хувь = $\frac{\text{Орон сууц, нийтийн тохижилтод зориулсан засгийн газрын зардал}}{\text{Засгийн газрын нийт зардал}}$</p> <p>Үзүүлэлт.</p> <table border="1" data-bbox="252 1644 1501 1901"> <thead> <tr> <th>Дүүрэг</th> <th>Тохижилтын зардал</th> <th>Эзлэх хувь</th> <th>Нийт төсөв</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Багануур дүүрэг</td> <td>3,14 тэрбум</td> <td>2,9 хувь</td> <td>13.696.294000</td> </tr> <tr> <td>Багахангай дүүрэг</td> <td>0,25 тэрбум</td> <td>0,4 хувь</td> <td>5.342.256200</td> </tr> <tr> <td>Баянгол дүүрэг</td> <td>10,0 тэрбум</td> <td>5,9 хувь</td> <td>168.658.900000</td> </tr> <tr> <td>Баянзүрх дүүрэг</td> <td>14,8 тэрбум</td> <td>10,8 хувь</td> <td>137.871.803500</td> </tr> <tr> <td>Налайх</td> <td>1,3 тэрбум</td> <td>12,08 хувь</td> <td>10.864.836800</td> </tr> <tr> <td>Сонгинохайрхан дүүрэг</td> <td>15,4 тэрбум</td> <td>22,1 хувь</td> <td>69.633.424000</td> </tr> </tbody> </table>	Дүүрэг	Тохижилтын зардал	Эзлэх хувь	Нийт төсөв	Багануур дүүрэг	3,14 тэрбум	2,9 хувь	13.696.294000	Багахангай дүүрэг	0,25 тэрбум	0,4 хувь	5.342.256200	Баянгол дүүрэг	10,0 тэрбум	5,9 хувь	168.658.900000	Баянзүрх дүүрэг	14,8 тэрбум	10,8 хувь	137.871.803500	Налайх	1,3 тэрбум	12,08 хувь	10.864.836800	Сонгинохайрхан дүүрэг	15,4 тэрбум	22,1 хувь	69.633.424000
Дүүрэг	Тохижилтын зардал	Эзлэх хувь	Нийт төсөв																										
Багануур дүүрэг	3,14 тэрбум	2,9 хувь	13.696.294000																										
Багахангай дүүрэг	0,25 тэрбум	0,4 хувь	5.342.256200																										
Баянгол дүүрэг	10,0 тэрбум	5,9 хувь	168.658.900000																										
Баянзүрх дүүрэг	14,8 тэрбум	10,8 хувь	137.871.803500																										
Налайх	1,3 тэрбум	12,08 хувь	10.864.836800																										
Сонгинохайрхан дүүрэг	15,4 тэрбум	22,1 хувь	69.633.424000																										

Сүхбаатар дүүрэг	9,2 тэрбум	3,04 хувь	302.634.000000
Хан-Уул дүүрэг	8 тэрбум	3,3 хувь	241.870.643000
Чингэлтэй дүүрэг	18,2 тэрбум	10,2 хувь	177.243.775500
Нийслэл хот			482.043.798000
Нийт	80,29 тэрбум	4,99 хувь	1.608.270000000

44. **Нийтийн тээврээр зорчиж буй иргэдийн эзлэх хувь**

Тодорхойлолт.

Тодорхой хугацаанд ажилдаа явахдаа нийтийн тээврээр зорчиж явсан 15 ба түүнээс дээш насны зорчигчдын хувь. Тээврийн үндсэн хэлбэр нь ажлын байр руугаа хамгийн урт замыг туулахад ашигладаг тээврийн хэлбэр юм. Зорчигч гэж лавлах хугацаанд ажилд тээврээр явсан 15 ба түүнээс дээш насны ажил эрхэлдэг хүмүүс юм. Нийтийн тээвэрт автобус, галт тэрэг болон нийтийн зорчих боломжтой, тогтоосон тарифаар үйлчилдэг, тогтсон маршрутаар явдаг бусад тээврийн хэрэгсэл багтана.

Тооцооллын аргачлал.

Нийтийн тээврээр зорчиж буй иргэдийн эзлэх хувь=

$$100 * \frac{\text{Нийтийн тээврийг үндсэн тээврээ болгон ашигладаг зорчигчдийн тоо}}{\text{Нийт зорчигчдийн тоо}}$$

Үзүүлэлт. 98 чиглэлд 1000 гаруй автобусаар хоногт 630 мянга орчим иргэдэд үйлчилж байгаа

45. Жижиг, дунд үйлдвэрийн ДНБ-д эзлэх хувь

Тодорхойлолт.

Уг үзүүлэлт нь ДНБ-д эзлэх жижиг, дунд үйлдвэрүүдийн эзлэх хувийг илэрхийлдэг. Жижиг, дунд үйлдвэр (ЖДҮ) нь 250-иас цөөн хүн ажилладаг аж ахуйн нэгж юм. Жижиг, дунд үйлдвэрүүд томоохон аж ахуйн нэгжүүдээс ялгаатай сорилтуудтай тулгардаг. Тиймээс тэдний ДНБ-д эзлэх хувийг хянах шаардлагатай байдаг.

Тооцооллын аргачлал.

$$= 100 * \frac{\text{ДНБ-д эзлэх жижиг, дунд үйлдвэрийн хувь нэмэр}}{\text{Нийт ДНБ}}$$

Үзүүлэлт. ЖДҮ-ИЙН ДНБ-Д ЭЗЛЭХ ХУВЬ

	Дүүргийн ДНБ тооцдоггүй
Бага-Нуур дүүрэг	
Багахангай дүүрэг	
Баянгол дүүрэг	
Баянзүрх дүүрэг	
Налайх	
Сонгинохайрхан дүүрэг	
Сүхбаатар дүүрэг	
Хан-Уул дүүрэг	
Чингэлтэй дүүрэг	
Нийслэл хот	6.9%

46. Соёлын болон бүтээлч үйлдвэрлэлийн салбарт хөдөлмөр эрхлэлтийн нийт ажил эрхлэлтийн эзлэх хувь

Тодорхойлолт.

Энэ үзүүлэлтийг нийт ажил эрхлэлтэд соёл, бүтээлч үйлдвэрлэлийн салбарын ажил эрхлэлтийн эзлэх хувь хэмжээгээр төлөөлдөг.

Тооцооллын аргачлал.

Соёлын болон бүтээлч үйлдвэрлэлийн салбарт хөдөлмөр эрхлэлтийн нийт ажил эрхлэлтийн эзлэх хувь = $100 * \frac{\text{Соёлын болон бүтээлч үйлдвэрлэлийн ажил эрхлэлт}}{\text{Эдийн засгийн бүх үйл ажиллагаанд ажил эрхлэлт}}$

Үзүүлэлт. Соёлын салбарт ажиллагсдын нийт ажил эрхлэлтэд эзлэх хувь

Бага-Нуур дүүрэг		
Багахангай дүүрэг		
Баянгол дүүрэг		
Баянзүрх дүүрэг		
Налайх		
Сонгинохайрхан дүүрэг		
Сүхбаатар дүүрэг		
Хан-Уул дүүрэг		

	Чингэлтэй дүүрэг		
	Нийслэл хот	10433	2.07 хувь
Тайлбар: Соёлын салбарт ажиллагсдыг дүүргээр ялгах боломжгүй байна.			
47.	<u>Жилд мэргэжлийн болон техникийн боловсрол эзэмшиж буй хүний тоо</u>		
Тодорхойлолт			
Энэ үзүүлэлт нь тухайн жилийн хугацаанд мэргэжлийн болон техникийн сургалтад хамрагдсан хүмүүсийн тоог илэрхийлдэг.			
Тооцооллын аргачлал.			
Жил бүрийн хугацаанд мэргэжлийн болон техникийн боловсрол эзэмшсэн нийт иргэдийн тоог авна.			
Үзүүлэлт.			
	Хот дүүрэг	Суралцагчийн тоо	
	Багануур дүүрэг	264	
	Багахангай дүүрэг	0	
	Баянгол дүүрэг	5930	
	Баянзүрх дүүрэг	3257	
	Налайх	753	
	Сонгинохайрхан дүүрэг	1180	
	Сүхбаатар дүүрэг	3217	
	Хан-Уул дүүрэг	4591	
	Чингэлтэй дүүрэг	442	
	Нийслэл хот	19634	
48.	<u>Тусгай хамгаалалттай байгалийн газар нутгын эзлэх хувь</u>		
Тодорхойлолт.			
Энэ үзүүлэлт нь тусгай хамгаалалттай байгалийн бүсэд байгаа газрыг хотын нутаг дэвсгэрт эзлэх хувь хэмжээгээр хэмждэг. Тусгай хамгаалалттай газар нутаг гэдэг нь тухайн улсын хууль тогтоомжийн дагуу хуулиар хамгаалагдсан байгалийн нөөц газар юм.			
Байгалийн тусгай хамгаалалттай газар гэдэг нь байгаль орчныг хамгаалахад чиглэсэн экосистемийн үйлчилгээ, соёлын үнэт зүйлсийн хамт урт хугацааны туршид байгаль орчныг хамгаалахад чиглэсэн хууль эрх зүйн болон бусад төрлийн үр ашигтай арга хэрэгслээр хүлээн зөвшөөрөгдсөн, тусгайлан зориулсан, удирддаг газар зүйн орон зай юм. [ЭХ СУРВАЛЖ: ISO 18065:2015(en), 3.6].			
Ia ангилал: Дархан цаазат газар			
Ib ангилал: Онгон байгаль			
II ангилал: Үндэсний цэцэрлэгт хүрээлэн			
III ангилал: Байгалийн дурсгалт газар			
IV ангилал: Амьдрах орчин/төрөл зүйлийн менежментийн бүс			
V ангилал: Хамгаалагдсан ландшафт/далайн ландшафт			
VI ангилал: Байгалийн нөөцийг зохистой ашигласан тусгай хамгаалалттай газар нутаг			
Тооцооллын аргачлал.			
Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн долоон ангилал тус бүрд эзлэх талбайг хэмжинэ. Тус бүр болон нийт тусгай хамгаалалттай газар нутгийг хотын эзэлсэн талбайн хувиар илэрхийлнэ.			
Үзүүлэлт. Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн тухай хуулийн 3 дугаар зүйл. Тусгай хамгаалалттай			

газар нутгийн ангилал:

1/ Улсын тусгай хамгаалалттай газар нутгийг дараахь байдлаар ангилна:

1/ дархан цаазат газар;

2/ байгалийн цогцолборт газар;

3/ байгалийн нөөц газар;

4/ дурсгалт газар.

Тусгай хэрэгцээний газар

Бага-Нуур дүүрэг		
Багахангай дүүрэг		
Баянгол дүүрэг		
Баянзүрх дүүрэг		
Налайх		
Сонгинохайрхан дүүрэг		
Сүхбаатар дүүрэг		
Хан-Уул дүүрэг		
Чингэлтэй дүүрэг		
Нийслэл хот	810.3 км кв	17.2%

Нийслэлийн нутаг дэвсгэрт улсын тусгай хамгаалалтад авсан дархан цаазат Богд хан уул, Горхи-Тэрэлжийн байгалийн цогцолборт газар хамаарагддаг бөгөөд Монгол Улсын “Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн хууль”-ийн дагуу дээрх газруудад хамгаалалтын захиргаад ажиллаж үйл ажиллагаа явуулдаг. Үүнээс гадна НИТХТ-ийн 1999 оны 05 сарын 19-ны 39-р тогтоолоор Сонгинохайрхан дүүргийн нутаг дэвсгэр Баянголын хөндийг, НИТХТ-ийн 1997 оны 07 сарын 23-ны 50-р тогтоолоор Баянзүрх уулыг байгалийн цогцолборт газрын ангиллаар орон нутгийн тусгай хамгаалалтанд тус тус авсан.

НИТХТ-ийн 2003 оны 11 сарын 27-ны 169-р тогтоолоор Түүл голын зарим хэсэг, түүний цутгал Улиастай Хуандай Дээндий, Гачууртын голуудын хөндийн ус хураах талбайг хамарсан 11630 га газар нутгийг, Чингэлтэй дүүргийн ИТХ-ын 2006 оны 05 сарын 19-ны 22-р тогтоолоор Чингэлтэй хайрхан уулын 767,6 га газар нутгийг байгалийн нөөц газрын ангиллаар орон нутгийн тусгай хамгаалалтанд авсан.

Нийслэлийн газар нутгийн 227263 мянган га нь ойн сан бүхий газарт хамаарагддаг бөгөөд үүнээс Богд уулын дархан цаазат газар 22129 га, Горхи Тэрэлжийн байгалийн цогцолборт газар 70546 га, тусгай хамгаалалтанд ороогүй ойн сан 134588 га талбайг тус тус эзэлдэг.

Ойн сангийн талбай 115998 га, үүнээс ойгоор бүрхэгдсэн талбай 93613 га, ойгоор бүрхэгдээгүй талбай 18519 га, ойн бус талбай 3866 га байна.

Ногоон бүсийн нутаг дэвсгэрт түймэрт өртөж шатсан талбай 1585 га, 0.2 ба түүнээс доош өтгөрөлттэй тармаг модод 5386 га, мод бэлтгэсэн талбай 3901 га бүртгэгдсэн байна.

Дүүрэг	Ойн сан га талбайгаар
Баянзүрх	38939
Налайх	9846
Сүхбаатар	9526
Сонгинохайрхан	18715
Хан-уул	6935
Чингэлтэй	3171
Нийт дүн	87132

49.

Үндэсний стратегитай уялдуулан орон нутгийн гамшгийн эрсдэлийг бууруулах стратегийг батлан хэрэгжүүлж буй орон нутгийн засаг захиргаа (LG)-ын хувь.

Тодорхойлолт.

Энэ үзүүлэлт нь үндэсний стратегитай уялдуулан орон нутгийн гамшгийн эрсдэлийг бууруулах стратегийг баталж, хэрэгжүүлж буй нутгийн захиргааны байгууллагуудын хувийг хэмждэг. Орон нутгийн гамшгийн эрсдэлийг бууруулах, дасан зохицох стратеги нь орон нутгийн хөгжлийн хүрээнд гамшгийн эрсдэлийг бууруулах хандлагыг нэгтгэх, голчлон хэрэгжүүлэх, орон нутгийн төлөвлөгөө, үйл ажиллагааг уялдуулан чиглүүлэх, хэрэгжүүлэх төлөвлөлтийн хэрэгсэл юм.

Тооцооллын аргачлал.

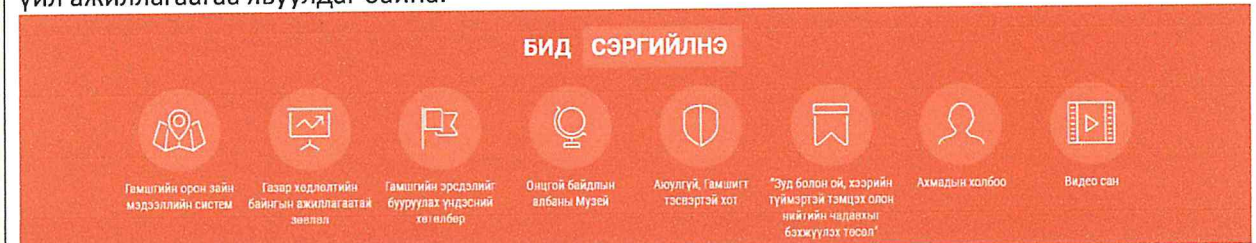
үндэсний стратегитай уялдуулан орон нутгийн (DRR) стратегийг баталж хэрэгжүүлдэг орон нутгийн засаг захиргааны хувь=100 *

Үндэсний стратегитай уялдуулан орон нутгийн гамшгийн эрсдэлийг бууруулах стратегийг батлан хэрэгжүүлж байгаа нутгийн захиргааны байгууллагуудын тоо.
Нийт орон нутгийн засгийн газрын тоо

Үзүүлэлт.100%

Багануур дүүрэг	Байгаа
Багахангай дүүрэг	Байгаа
Баянгол дүүрэг	Байгаа
Баянзүрх дүүрэг	Байгаа
Налайх	Байгаа
Сонгинохайрхан дүүрэг	Байгаа
Сүхбаатар дүүрэг	Байгаа
Хан-Уул дүүрэг	Байгаа
Чингэлтэй дүүрэг	Байгаа
Нийслэл хот	Байгаа

Нийслэлийн дүүрэг бүрт Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах орон нутгийн зөвлөл ажилладаг бөгөөд Гамшгаас хамгаалах тухай хууль, Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах үндэсний хөтөлбөрийн хүрээнд үйл ажиллагаагаа явуулна. Үүнээс гадна НҮБ-ын “Аюулгүй, гамшигт тэсвэртэй хот” санаачилгад нэгдэн онцгой байдлын албан хаагчдыг сургаж, дадлагжуулах, орон зайн системийг нэвтрүүлэх ажлууд хийгдэж байгаа. Дүүрэг бүрт байрлах Онцгой байдлын хэлтэс нь нэгдсэн хууль, журмын хүрээнд үйл ажиллагаагаа явуулдаг байна.

“Аюулгүй, гамшигт тэсвэртэй хот” санаачилгын хүрээнд хэрэгжүүлэх арван үндсэн чиглэл:

- ✚ Бүтэц, зохион байгуулалтын тогтолцоо
- ✚ Өнөөгийн болон ирээдүйн эрсдэлийн нөхцөл байдлыг тодорхойлох, ойлгох, ашиглах
- ✚ Гамшгийг тэсвэрлэх чадавхыг сайжруулахын тулд санхүүгийн чадавхийг дээшлүүлэх
- ✚ Гамшгийг тэсвэрлэх чадавхтай хотыг хөгжүүлэх
- ✚ Хүрээлэн буй орчныг хамгаалж, эко системийг сайжруулах нь
- ✚ Гамшгийг тэсвэрлэх чадавхыг сайжруулахын тулд бүтэц, зохион байгуулалтын чадавхийг

- бэхжүүлэх нь
- ✚ Гамшгийг тэсвэрлэх чадавхыг сайжруулахын тулд нийгмийн чадавхийг ойлгож, бэхжүүлэх нь
- ✚ Дэд бүтцийн гамшгийг тэсвэрлэх чадавхыг сайжруулах нь
- ✚ Гамшгийн хор уршгийг арилгах арга хэмжээг үр дүнтэй зохион байгуулах нь
- ✚ Сэргээн босгох үйл ажиллагааг шуурхайлж, илүү сайжруулан барих

50. Уур амьсгалын өөрчлөлтийг сааруулах, дасан зохицох арга хэмжээнд зориулагдсан төсөвтэй орон нутгийн засгийн газруудын хувь.

Тодорхойлолт.

Энэ үзүүлэлт нь уур амьсгалын өөрчлөлтийг сааруулах, дасан зохицох арга хэмжээнд зориулагдсан төсөвтэй үндэсний/орон нутгийн засаг захиргааны эзлэх хувийг хэмждэг. Сааруулах арга хэмжээ нь хүлэмжийн хийн ялгарлыг бууруулдаг бол дасан зохицох арга хэмжээ нь уур амьсгалын өөрчлөлтийн нөлөөллийг зохицуулдаг.

Тооцооллын аргачлал.

Уур амьсгалын өөрчлөлтийг сааруулах, дасан зохицох арга хэмжээнд зориулагдсан төсөвтэй орон нутгийн засгийн газруудын хувь= $100 * \frac{\text{ССА болон ССМ-д арга хэмжээний төсөвтэй орон нутгийн захиргаа}}{\text{Нийт орон нутгын захиргаанууд}}$

Үзүүлэлт.

Хот дүүрэг	Төлөвлөсөн төсөв	Нийт төсөвт эзлэх хувь
Багануур дүүрэг	39 сая	0.3%
Багахангай дүүрэг	42 сая	0.8%
Баянгол дүүрэг	2.790 сая	1.6%
Баянзүрх дүүрэг	2.740 сая	2.0%
Налайх	227 сая	2.0%
Сонгинохайрхан дүүрэг	0	
Сүхбаатар дүүрэг	280 сая	0.1%
Хан-Уул дүүрэг	356 сая	
Чингэлтэй дүүрэг	250 сая	0.14%
Нийслэл хот	6.724 сая	1.4%

51. Төрөл бүрийн аюулын зураглалтай хотуудын хувь

Тодорхойлолт.

Энэ үзүүлэлт нь тухайн улс орны олон аюулын газрын зурагтай хотуудын эзлэх хувийг тодорхойлох зорилготой юм. Олон төрлийн аюулын газрын зураг нь янз бүрийн хэмжигдэхүүн, давтамж, нөлөөллийн бүс дэх байгалийн аюулын нийлмэл зургийг харуулахын тулд хотын аюултай холбоотой өөр өөр мэдээллийг нэгтгэдэг.

Тооцооллын аргачлал.

Олон аюултай газрын зураг бүхий хотуудын хувь= $100 * \frac{\text{Олон аюулын зураглалтай хотуудын тоо}}{\text{Нийт хотын тоо}}$

Үзүүлэлт. 100%

Багануур дүүрэг	Байгаа
Багахангай дүүрэг	Байгаа
Баянгол дүүрэг	Байгаа
Баянзүрх дүүрэг	Байгаа
Налайх	Байгаа
Сонгинохайрхан дүүрэг	Байгаа
Сүхбаатар дүүрэг	Байгаа
Хан-Уул дүүрэг	Байгаа
Чингэлтэй дүүрэг	Байгаа
Нийслэл хот	Байгаа

Монгол Улсад байнгын ажиллагаатай Онцгой комисс ажилладаг бөгөөд үүний харъяанд Газар хөдлөлтийн байнгын ажиллагаатай зөвлөл, "Зүд болон ой, хээрийн түймэртэй тэмцэх олон нийтийн чадавхыг бэхжүүлэх төсөл" аюулын зураглалыг гаргах үүрэгтэй байнгын ажиллагаатай байгууллагууд бий. Эдгээр байгууллагууд нь нийслэл болон дүүрэг бүрт салбар зөвлөлтэй байдаг болно.

Монгол улсын газар хөдлөлтийн гамшгаас хамгаалах төлөвлөгөө боловсруулах зааврыг нэгдсэн журмаар боловсруулж мөрдүүлдэг бөгөөд үүнд азар хөдлөлтийн гамшгийн аюул, мэдээ, мэдээллийг олон нийтэд хүргэх арга хэмжээ, газар хөдлөлтийн гамшгаас хамгаалах сургалт, дадлага, сурталчилгаа,г азар хөдлөлтийн гамшгаас урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг хэрэгжүүлэхэд холбогдох талуудын оролцоог нарийвчлан тусгаж өгдөг. Мөн газар хөдлөлтийн тэсвэржилтийн үнэлгээ, барилга байгууламжийн хийц бүтээц, норм, дүрэм, журам, стандарт газар хөдлөлтөд тэсвэртэй хөдөлгөөнт болон суурин удирдлагын байрыг бэлтгэх,хувийн болон олон нийтийн барилга байгууламжийн газар хөдлөлтийн тэсвэржилтийг хангах, шуурхай тээвэрлэлт хийх автозамыг тогтоох, зам болон замын байгууламжийг сэргээн засварлах, бэлтгэх арга хэмжээ, цэвэр, бохир усны шугам хоолойн байгууламж, эрчим хүчний байгууламж, ахуйн хэрэглээний хийн байгууламж, телефон утасны байгууламж, хөдөлгөөнт холбооны байгууламж, нийтийн тээвэр, төмөр замын газар хөдлөлтийн тэсвэржилт болон аюулгүй байдлыг хангах арга хэмжээ зэрэг шаардлагатай бүх ажлуудыг нарийвчлан тусгадаг юм.

Газар хөдлөлтийн үеийн дасгал, сургууилт**52. Улсад тань олон төрлийн аюулыг хянах, урьдчилан таамаглах систем бий юу?****Тодорхойлолт.**

Энэ нь тухайн улс олон төрлийн аюулыг хянах, урьдчилан таамаглах системтэй эсэхийг харуулдаг үзүүлэлт юм. Эрт сэрэмжлүүлэх нь гамшгийн эрсдэлийг бууруулах гол элемент юм. Парисын

хэлэлцээрт эрт сэрэмжлүүлэх систем нь уур амьсгалын өөрчлөлттэй холбоотой байгалийн гамшигт дасан зохицох чадавхийг нэмэгдүүлэх, тэсвэр тэвчээрийг бэхжүүлэх, эмзэг байдлыг бууруулах, улмаас учирсан хохирол, хохирлыг багасгахад чухал үүрэгтэй гэж заасан.

Аюулын олон талт хяналт-шинжилгээ, урьдчилан таамаглах систем нь гамшгийн эрсдэлийн үнэлгээг хянах, бэлтгэх, аюулыг илрүүлэх, урьдчилан таамаглах, өртөж болзошгүй бүс нутгийг зураглах, сэрэмжлүүлгийг цаг тухайд нь, үнэн зөв түгээх, аюулын эсрэг хариу арга хэмжээ авах янз бүрийн түвшний засгийн газар болон бусад оролцогчдод үүрэг хуваарилахаас бүрдэнэ.

Тооцооллын аргачлал.

Улсад тань олон төрлийн аюулыг хянах, урьдчилан таамаглах систем бий юу?

Тийм

Хэрэв тийм бол сүүлийн таван жилд шинэчлэгдсэн үү?

Үгүй

Үзүүлэлт. Гамшгаас урьдчилан сэргийлэх газар нь 2015 оноос онцгой байдлын албаны бүтэц зохион байгуулалтын өөрчлөлтийн хүрээнд “ гамшгаас урьдчилан сэргийлэх, сургалт, сурталчилгаа, олон нийттэй харилцах үндсэн чиг үүрэг” бүхий ОБЕГ-ын бүтцийн нэгж болон ажиллаж байна. Энэхүү газар нь дүүрэг бүрт салбар хэлтэстэй байдаг.

Одоогийн байдлаар гамшгийн аюулын зарлан мэдээллийн систем (51 цамхаг, 2 телевиз, 7 FM радио)-ээр зарлан мэдээллийг хүргэж байна.

Түүнчлэн зарлан мэдээллийн дуут дохиоллын цамхагийн хамрах хүрээ нь нийслэл хотын нутаг дэвсгэрийн 30 хувийг хамарч байгаа бөгөөд хотын дуу шуугиан, өндөр барилга байгууламж зэргээс шалтгаалан нийт иргэдэд хүртээмжтэй хүрч чадахгүй байгаа юм.

Үүний хүрээнд Гамшгийн аюулыг зарлан мэдээлэх нэгдсэн системийг улсын хэмжээнд байгуулах замаар бэлэн байдлын чадавхыг бэхжүүлж, гамшгаас учрах хохирлыг бууруулах төлөвлөлтийг хийж байна.

53. Аюулаас урьдчилан сэргийлэх олон талт системд хамрагдсан хотын хүн амын тоо / хувь

Тодорхойлолт.

Энэхүү үзүүлэлт нь 2036 он гэхэд олон төрлийн аюулаас урьдчилан сэргийлэх системийн хүртээмж, хүртээмж, гамшгийн эрсдэлийн мэдээлэл, үнэлгээний өөрчлөлтөд хяналт тавихад ашиглагдана. Тодруулбал, аюулаас урьдчилан сэргийлэх олон талт системд хамрагдсан хотуудын тоо, хотын хүн амын хувь.

Тооцооллын аргачлал.

Олон тооны аюулыг урьдчилан мэдээлэх системтэй хотуудын тоо хэд вэ?

Хотын хүн амын хэдэн хувь нь аюулаас урьдчилан сэргийлэх олон талт системд хамрагддаг вэ?

Олон төрлийн аюулын урьдчилан сэргийлэх системд хамрагдсан хотын хүн амын хувь=

$$100 * \frac{\text{Олон аюулын эрт сэрэмжлүүлэх системд хамрагдсан хотын хүн ам}}{\text{Нийт хотын хүн ам}}$$

Үзүүлэлт. Монгол Улсын хэмжээнд галын аюулаас урьдчилан сэргийлэх стандарт болон төлөвлөгөөг гарган ажилладаг.

Нийслэлийн Онцгой байдлын газраас үер усны аюулаас хамгаалах хяналтын камеруудыг

	байршуулан, урьдчилан сэргийлэх системүүдийг ажиллуулж байна. Мөн гамшгаас урьдчилан сэргийлэх орон зайн мэдээллийн системийг нэвтрүүлэхээр зорилт тавин ажиллаж байгаа болно.
54	<p><u>Улсад далайн эргийн болон/эсвэл газрын менежментийн төлөвлөгөө байгаа эсэх</u></p> <p>Тодорхойлолт. Уг үзүүлэлт нь тус улсад мөрдөгдөж буй үндэсний далайн эрэг, газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөө байгаа эсэхийг тодорхойлох зорилготой юм. Далайн эргийн нэгдсэн удирдлага, төлөвлөлт нь далайн эрэг, далай тэнгисийн нөөц, орон зайг хамгаалах, тогтвортой ашиглахад чиглэдэг. Энэ нь далайн тусгай хамгаалалттай газар нутаг, газар ашиглалтын хяналт, далайн бүсчлэл, зөвшөөрлийн систем, зөрчилдөөнийг шийдвэрлэх, төлөвлөлт, загас агнуурын менежмент зэрэг олон хэрэгслийг ашигладаг. Тусгай хамгаалалттай газар нутаг гэдэг нь экосистемийн, соёлын үнэт зүйлсийн хамт байгалийг урт хугацаанд хамгаалах зорилгоор хууль эрх зүйн болон бусад үр дүнтэй арга хэрэгслээр хүлээн зөвшөөрөгдсөн, тусгайлан зориулсан, удирддаг газарзүйн тодорхой орон зай юм. Хамгаалалт, нөхөн сэргээлт, тогтвортой ашиглалтыг хамарсан олон төрлийн менежментийн зорилтуудыг энэхүү тодорхойлолтод багтаасан нь чухал юм.</p> <p>Ia ангилал: Дархан цаазат газар Ib ангилал: Онгон байгаль II ангилал: Үндэсний цэцэрлэгт хүрээлэн III ангилал: Байгалийн дурсгалт газар IV ангилал: Амьдрах орчин/төрөл зүйлийн менежментийн бүс V ангилал: Хамгаалагдсан ландшафт/далайн ландшафт VI ангилал: Байгалийн нөөцийг зохистой ашигласан тусгай хамгаалалттай газар нутаг</p> <p>Тооцооллын аргачлал. Уг үзүүлэлт нь газар зохион байгуулалтын хоёр үндсэн бүрэлдэхүүн хэсэгтэй бөгөөд үүнд; эрэг орчмын газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөө; газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөө нь эрэг орчмын газрыг хамаарсан үед, эсхүл ашиглах боломжгүй орнуудын хувьд ашиглана. Үндэсний хэмжээнд дараахь зүйлийг баталгаажуулахын тулд богино хэмжээний асуулгын хуудсыг төвлөрсөн агентлагууд эсвэл хариуцсан яаманд илгээнэ. Улсад далайн эргийн газар зохион байгуулалтын мөрдүүлсэн үндэсний төлөвлөгөө бий юу? Тийм-Үгүй Хэрэв тийм бол энэ төлөвлөгөөг сүүлийн таван жилд шинэчилсэн үү? Тийм-Үгүй</p> <p>Үзүүлэлт. Монгол Улс нь далайд гарцгүй орон болно.</p>
55.	<p><u>Ухаалаг хяналтын систем ашиглан орон сууцны жилийн эцсийн эрчим хүчний хэрэглээн бүүралт</u></p> <p>Тодорхойлолт. Ухаалаг гэрийн технологи нь цахилгаан хэрэгслийн ашиглалтын цаг хугацаа, зохицуулалтыг хянадаг (гэрийн янз бүрийн хэсэгт температурыг тохируулах гэх мэт).</p> <p>Тооцооллын аргачлал. Эрчим хүчний хангамжийн компаниуд ухаалаг эрчим хүчний менежментийн систем суурилуулсан орон сууцны хэрэглэгчдийн хэдэн хувьтай байгааг судалж, ухаалаг эрчим хүчний менежментийн</p>

системийг суурилуулж эхлэхээс өмнөх үеийнхтэй харьцуулахад эрчим хүчний хэмнэлтийг тодорхойлох судалгааг жил бүр явуулах.

ухаалаг хяналтын систем ашиглан гэрт жилийн эцсийн эрчим хүчний хэрэглээ бүүрсан хувь=100 *
Ухаалаг хяналтын системийг ашигласнаар эрчим хүчний хэрэглээ буурах таамаглал

Гэрт ухаалаг эрчим хүчний систем холбохоос өмнөх эрчим хүчний хэрэглээ

Үзүүлэлт. Өнөөгийн байдлаар эрчим хүчний хяналтын ухаалаг системийн стандарт тогтоогдоогүй байгаа бөгөөд хийгдсэн судалгаа байхгүй байна.

56. **Замын хөдөлгөөний удирдлагын системд холбогдсон гэрлэн дохио бүхий гудамжны үүлзварын хувь**

Тодорхойлолт.

Замын түгжрэл нь дэлхийн олон том хотуудын бохирдлын гол шалтгаан болдог. Энэ нь эдийн засгийн гарц багасч, чөлөөт цагаа өнгөрөөх, дасгал хөдөлгөөн хийх цаг багасахаас гадна амьсгалын замын өвчлөл нэмэгдэхэд хүргэдэг. Тиймээс хотын оршин суугчдын амьдралын чанар бүүрч байна. Шинэ хотын хөтөлбөрт гишүүн улсууд замын түгжрэлийг шийдвэрлэх нэг шийдэл болох дижиталчлал, цэвэр эрчим хүч, технологийг хөшүүрэг болгон ухаалаг хотын хандлагыг нэвтрүүлэхийг дэмжсэн. Энэ үзүүлэлт нь хотуудад замын хөдөлгөөний удирдлагын системд холбогдсон гэрлэн дохиотой, эрх бүхий гудамжны үүлзваруудын тоог хянах болно.

Тооцооллын аргачлал.

Замын хөдөлгөөний удирдлагын системд холбогдсон гэрлэн дохио бүхий гудамжны үүлзварын эзлэх хувийг=
$$\frac{\text{Гудамжны гэрлэн дохионы систем суурилсан, дөрөв ба түүнээс дээш үүлзвартай гудамжны тоо} \times 100}{\text{Хотын дөрөв ба түүнээс дээш үүлзвартай гудамжны тоо}}$$

Үзүүлэлт.

Улаанбаатар хотын дөрөв ба түүнээс дээш үүлзвартай гудамжны тоон мэдээлэл байхгүй байна. Тухайн үзүүлэлтийг тооцоход бас нэгэн хүндрэл байгаа нь хороололын доторхи зам болон нийтийн эзэмшлийн зам хэмээн ялгаж өгөөгүй байгаа юм
Нийслэлийн салбар бүрт мэдээллийн технологийн шийдлүүдийг ашиглан нийслэлийн нутгийн захиргааны байгууллагуудын засаглалыг сайжруулах, иргэн аж ахуйн нэгж байгууллагуудад үзүүлэх төрийн үйлчилгээний шат дарааллыг багасгах, үйлчилгээг цахимжуулах, нийслэлийн харьяа газруудын үйл ажиллагаандаа ашиглаж буй мэдээллийн системийг дахин төлөвлөх, орчин үеийн ухаалаг нэгдсэн системд шилжүүлэх Улаанбаатар хотын “Нэг тархи нэгдсэн систем” төслийг боловсруулан 2020-2024 онд хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж байна. Төсөл нь: ❖ “Цахим засаглал” дэд төсөл ❖ “Зам, тээврийн нэгдсэн ухаалаг систем” дэд төсөл ❖ “Аюулгүй хот” дэд төслүүдээс бүрдэнэ. “ЗАМ, ТЭЭВРИЙН НЭГДСЭН УХААЛАГ СИСТЕМ” төсөл нь замын хөдөлгөөнд оролцож буй бүх талуудын хэрэгцээ шаардлагад нийцсэн орчин үеийн хиймэл оюун ухааны тусламжтайгаар тооцоолол хийх боломжтой бөгөөд дараах дэд системүүдээс бүрдэнэ.

- ✚ RFID суурилсан замын хөдөлгөөний систем
- ✚ Замын хөдөлгөөн зохион байгуулалтын систем,
- ✚ Гэрлэн дохионы удирдлагын систем,
- ✚ Авто зогсоолын удирдлагын нэгдсэн систем
- ✚ Нийтийн тээврийн ухаалаг систем
- ✚ Такси болон Тусгай тээврийн удирдлагын систем
- ✚ Тээврийн хэрэгслийн цахим үйлчилгээний нэгдсэн “Smartcar” систем сайжруулж жолооч нарыг бүхий л төрлийн мэдээллээр хангах;

57. Үндсэн хууль, хуульд заасан журмын дагуу орон нутгийн удирдлагууд бүрэн эрхээ хэрэгжүүлж, үүргээ биелүүлж байна үү?

Тодорхойлолт.

Уг индикатор нь орон нутгийн удирдлагууд хууль тогтоомж, үндэсний парламентаас баталсан хууль, үндсэн хууль зэрэг хууль тогтоомжийг дагаж мөрдөж байгаа эсэхийг хянадаг. Түүнчлэн орон нутгийн удирдлагуудыг ил тод ажиллуулж, сайн засаглалыг хэрэгжүүлж чадаж байгааг хянадаг.

Тооцооллын аргачлал.

Үндсэн хууль, хууль тогтоомж, дүрэмд заасан журмын дагуу орон нутгийн удирдлагад тавих хяналтыг хэрэгжүүлж байна үү?

Тийм-Үгүй

Хэд хэдэн хоттой улс орнуудын хувьд хотын түвшний мэдээллийг тооцоолохын тулд хотуудын үндэсний түүврийг ашиглахыг зөвлөж байна. Хотын түвшинд ижил асуултын хариултыг доорх хүснэгтэд бөглөнө үү.

Дүүргүүд	Тийм	Үгүй

Үндэсний түвшний судалгаанд оролцогчид "Тийм" гэж хариулсан хотуудын хувийг тооцоолж болно. =

$$\frac{\text{Тийм гэж хариулсан хотуудын хувь}}{\text{Нийт хотын тоо}} * 100$$

Үзүүлэлт. Уг үзүүлэлтийг тооцохдоо олон нийтийн санал асуулга явуулах социологийн судалгааны аргыг ашиглана. Ингэхдээ дүүргийн засаг дарга, голлох харъяа байгууллагуудын үйл ажиллагааг үнэлүүлж болно. Тухайлбал иргэдийн голлох үйлчилгээгээ авдаг тохижилт үйлчилгээ, эрүүл мэндийн байгууллагууд, боловсролын болон хууль хяналтын байгууллагууд, нэг цэгийн үйлчилгээ зэрэг байгууллагуудыг үнэлүүлж болох юм. Түүвэр нь санамсаргүй түүвэр байх шаардлагатай бөгөөд нэг дүүрэгт 450-500 орчим хүнийг хамруулбал тохиромжтой байдаг. Түүврийн хэмжээ үүнээс хэт их болон хэт бага байх ямарваа нэгэн субъектив нөлөөлөл орох магадлал өндөр болно.

58. Орон нутгийн / дэд / хотын засгийн газрын хүссэн чиглэлд бүрэн хэмжээгээр ашиглаж болох төсвийн эзлэх хувь (санхүүгийн бие даасан байдал)

Тодорхойлолт.

Санхүүгийн төвлөрлийг сааруулах нь төрийн үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг сайжруулах, төрийн хариуцлага, орон нутгийн санхүүгийн эх үүсвэрийг үр ашигтай ашиглах бодлогын үр дүнтэй хэрэгсэл болж чадна. Гэсэн хэдий ч санхүүгийн төвлөрлийг сааруулах ажлыг амжилттай хэрэгжүүлэхийн тулд төв болон орон нутгийн засаг захиргаа нь орон нутгийн засаг захиргааны санхүүгийн үүрэг хариуцлагыг орлого бүрдүүлэх, зарлагын аль алинд нь хэрхэн төвлөрүүлэх талаар стратегийн ач холбогдолтой байх ёстой. Түүгээр ч зогсохгүй, хотын засаг захиргаанд санхүүгийн эрх мэдлийн төвлөрлийг сааруулахдаа хотын захиргааны орон нутгийн чадавхи болон эдгээр үүрэг хариуцлагыг хэрэгжүүлэх хууль эрх зүй, зохицуулалтын тогтолцоог хоёуланг нь харгалзан үзэх ёстой. Орон нутгийн төсвийн зарлага, орлого бүрдүүлэх үүргийг хотын захиргаанд шилжүүлснээр

нийтийн бараа, үйлчилгээний хэрэглэгчдийг төсвийн хөрөнгийг хэрхэн хуваарилж, татварын ямар бодлого хэрэгжүүлж байгааг мэдэх орон нутгийн засаг захиргааны албан тушаалтнуудтай холбоо үүснэ. Сайн институци, сайн засаглал, дэмжлэг үзүүлэх эрх зүй, зохицуулалтын тогтолцоо бий бол төсвийн төвлөрлийг сааруулах нь хотын санхүүг дэмжиж, сайжруулах боломжтой. (НҮБ-Амьдрах орчин, 2017).

Тооцооллын аргачлал.

Орон нутгийн / дэд / хотын засгийн газрын хүссэн чиглэлд бүрэн хэмжээгээр ашиглаж болох эрхтэй төсвийн эзлэх хувь = $100 * \frac{\text{Орон нутаг/ хотын засгийн газар өөрөө шийдэх нийт төсөв}}{\text{Орон нутгын нийт төсөв}}$

Орон нутгийн нийт санхүү = Өөрийн эх үүсвэрийн орлого + орон нутагт төвлөрсөн засгийн газрын шилжүүлэг + хандивлагч, банк гэх мэтийн буцалтгүй тусламж, зээл + санхүүгийн бусад эх үүсвэр

Үзүүлэлт.

Нийслэл дүүрэг	Дүүргийн нийт төсөв	Хүссэн чиглэлд ашиглаж болох төсвийн хувь
Багануур дүүрэг	13.696.294000	9.8%
Багахангай дүүрэг	5.342.256200	21.6%
Баянгол дүүрэг	168.658.900000	0.8%
Баянзүрх дүүрэг	137.871.803500	3.9%
Налайх	10.864.836800	10.1%
Сонгинохайрхан дүүрэг	69.633.424000	4.4%
Сүхбаатар дүүрэг	302.634.000000	0.3%
Хан-Уул дүүрэг	241.870.643000	1.1%
Чингэлтэй дүүрэг	177.243.775500	1.1%
Нийслэл хот	482.043.798000	2.3%
НИЙТ	1.608.270000000	2.9

59.

Дотоод орлогын эх үүсвэрээс бүрдүүлсэн орон нутгийн засгийн газрын санхүүгийн эх үүсвэрийн хувь

Тодорхойлолт.

Дэлхийн өнцөг булан бүрт орон нутгийн эрх баригчид төрийн үндсэн үйлчилгээг хүргэхэд улам чухал үүрэг гүйцэтгэж байна. Гэхдээ тэд бас асар том сорилтуудтай тулгардаг. Ихэнх орон нутгийн эрх баригчдад, ялангуяа хөгжиж буй орнуудын хотуудыг удирдаж буй эрх баригчдад тулгардаг гол асуудал бол санхүүгийн эх үүсвэрийн хүртээмж болон хотын зардлын хэрэгцээ хоорондын зөрүү ихсэх явдал юм. Хөгжиж буй орнуудын ихэнх хотууд төвлөрсөн засгийн газрын шилжүүлэг, бага хэмжээгээр өөрийн эх үүсвэрээс олсон орлогоос хамаардаг. Өөрийн орлогын эх үүсвэрт үл хөдлөх хөрөнгийн татвар, хураамж, сайжруулалтын хураамж, тээврийн хэрэгсэл, тээврийн татвар, орон нутгийн бизнесийн татвар, онцгой албан татвар, борлуулалтын татвар, орлогын албан татвар, байгалийн нөөцийн татвар орно (НҮБ-ын Амьдрах орчин, 2014, 2017).

Тооцооллын аргачлал.

дотоод эх үүсвэрээс төвлөрүүлсэн орлогын хувь = $\frac{\text{Дотоод эх үүсвэрээс бүрдсэн орлого}}{\text{Орон нутгийн засаг захиргааны нийт санхүү}}$

Өөрийн эх үүсвэрийн орлого = Орон нутгийн өмчийн албан татвар + хураамж + сайжруулалтын хураамж + тээврийн хэрэгсэл, тээврийн татвар + орон нутгийн бизнесийн татвар + онцгой албан татвар, борлуулалтын татвар + орлогын албан татвар + байгалийн баялгийн татвараас авдаг нийт орлого

Орон нутгийн нийт санхүү = Өөрийн эх үүсвэрийн орлого + орон нутагт төвлөрсөн засгийн газрын шилжүүлэг + хандивлагч, банк гэх мэтийн буцалтгүй тусламж, зээл + санхүүгийн бусад эх үүсвэр

Үзүүлэлт.

Нийслэл дүүрэг	Нийт төсөв	Дотоод орлого	Хувь
Багануур дүүрэг	13.696.294000	806.100000	5.09%
Багахангай дүүрэг	5.342.256200	4.283.122000	80.2%
Баянгол дүүрэг	168.658.900000	4.347.367500	2.6%
Баянзүрх дүүрэг	137.871.803500	1.104.1500000	0.8%
Налайх	10.864.836800	8.610.657200	79.2%
Сонгинохайрхан дүүрэг	69.633.424000	1.147.740000	1.6%
Сүхбаатар дүүрэг	302.634.000000	3.016.015400	1.0%
Хан-Уул дүүрэг	241.870.643000	4.040000000	1.6%
Чингэлтэй дүүрэг	177.243.775500	2.216.815400	1.2%
Нийслэл хот	482.043.798000	204.587.655300	42.4%
НИЙТ	1.608.270000000	234.160.000000	14.5

60.

Хуулийн чанар

Тодорхойлолт.

Энэ үзүүлэлт нь засаглалын бүтцэд засгийн газрын хот байгуулалтын бодлогыг хэрэгжүүлэх чадавхийг нэмэгдүүлэх үр дүнтэй/дэмжих эрх зүйн болон бодлогын тогтолцоо байгаа эсэхийг хянах зорилготой.

Тооцооллын аргачлал.

Зөв хариултыг тэмдэглэ:

Дагалдах хуулиудад зорилгоо түүштай зааж, хуулийн эх сурвалжийг иш татдаг уу?

Тийм-Үгүй

Тодорхой байдал: гаргасан шийдвэр; хэрэглэх шалгуур; шийдвэр гаргагчдын хувийн мэдээлэл; болон цаг хугацааны хүрээ

Тийм-Дунд-Үгүй

Энэ салбар дахь институцийн үүрэг, хариуцлага нь нэг үр ашигтай институци эсвэл хэд хэдэн сайн зохицуулалттай байгууллагад төвлөрдөг.

Тийм-Дунд-Үгүй

Хууль тогтоомжийн бичвэрүүд нь мэргэжлийн хүмүүс болон энгийн иргэдэд ойлгомжтой, тодорхой, хоёрдмол утгагүй хэлээр бичигдсэн байдаг.

Тийм-Үгүй

Хэрэгжүүлэх чадвар

Сайн-Муу

Үзүүлэлт. Хуулийн чанарын үзүүлэлтийг тогтоохдоо:

Үнэлгээ хийх хүрээг тогтоож түүнд тохирсон шалгуур үзүүлэлтийг тодорхойлж, дараах алхмуудын хүрээнд гүйцэтгэнэ. Үүнд:

- ✓ Үнэлгээ хийх шалтгааныг тодорхойлох;
- ✓ Үнэлгээ хийх хүрээг тогтоох;
- ✓ Шалгуур үзүүлэлтийг сонгож томъёолох;
- ✓ Харьцуулах хэлбэрийг сонгох;
- ✓ Төрөл бүрийн эх сурвалжаас мэдээлэл цуглуулах аргыг сонгох;
- ✓ Судалгааны объектоо тогтоох;
- ✓ Түүврийн хэмжээг тодорхойлох;

Үнэлгээний хүрээ, онцлогоос шалтгаалан хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх аргачлалд заасан шалгуур үзүүлэлтээс хуулийн хэрэгжилтийн бодит байдлыг тодорхойлоход чиглэгдсэн үнэлэх зүйл, хэсэг, заалтын хэрэгжилтийг бодитойгоор илэрхийлж чадах дараах шалгуур үзүүлэлтийг энэ үе шатанд харгалзан сонгоно. Зорилгод хүрсэн түвшин, практикт нийцэж байгаа байдал, бусад үр дагавар гэсэн шалгуур үзүүлэлтүүдийг үнэлгээний хамрах хүрээнд тухайн зохицуулалтын хэрэгжилтийг шалгаж чадах, тэдгээрийг хэмжих боломжтой байдлыг харгалзан сонгож авна. Үүнд:

1. “Зорилгод хүрсэн түвшин” шалгуур үзүүлэлт нь хууль хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж эхэлснээс хойших хугацаанд хуулийн хэрэгжилтийн нөхцөл байдлыг тогтоох замаар хууль зорилгодоо хүрсэн эсэхийг үнэлэх юм.
2. “Практикт нийцэж байгаа байдал” шалгуур үзүүлэлт нь хуулийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдон гарч буй эерэг болон сөрөг үр дагаврууд, хэрэгжилтийн явцад гарч буй хүндрэл, бэрхшээлийг тодорхойлж үнэлэх юм.
3. “Бусад үр дагавар” шалгуур үзүүлэлт нь урьдчилан тооцоогүй болон шинээр гарч болзошгүй үр дагавар байгаа эсэхийг үнэлэх юм.

61. Үндэсний хэмжээнд нийтэлсэн гүйцэтгэлийн стандартын тодорхойлолт.**Тодорхойлолт.**

Орон нутгийн болон дэд засгийн газрууд үйлчилгээг хүлээн зөвшөөрөгдөхүйц чанарын түвшинд хүргэх нэг арга зам бол эдгээр засгийн газрууд гүйцэтгэлийн хүргэх стандартаа вэбсайтаа

урьдчилан нийтлэх явдал юм. Иргэд тухайн жилийн хугацаанд гүйцэтгэлийн стандартыг хангаж байгаа эсэхийг шалгах боломжтой.

Тооцооллын аргачлал.

Танай хот эсвэл дэд засгийн газар албан ёсны вэбсайтдаа гүйцэтгэлийн стандартыг нийтэлсэн үү?

Тийм-Үгүй

Гүйцэтгэлийн үзүүлэлтийн мэдээллийг санхүүгийн жилийн хугацаанд сар/улирал бүр шинэчилж байгаа юу?

Тийм-Үгүй

Гүйцэтгэлийн хүргэх стандартыг нийтэлсэн дэд засгийн газар болон хотуудын хувь=100 *

Гүйцэтгэлийн хүргэх стандартыг үндэсний хэмжээнд нийтэлсэн засгийн газрын тоо

Нийт дотоод засгийн газар, хотууд

Үзүүлэлт. 100%

Бага-Нуур дүүрэг	Тийм	
Багахангай дүүрэг	Тийм	
Баянгол дүүрэг	Тийм	
Баянзүрх дүүрэг	Тийм	
Налайх	Тийм	
Сонгинохайрхан дүүрэг	Тийм	
Сүхбаатар дүүрэг	Тийм	
Хан-Уул дүүрэг	Тийм	
Чингэлтэй дүүрэг	Тийм	
Нийслэл хот	Тийм	100%

62. Төлөвлөгөө, дизайныг олон нийтэд нээлттэй(онлайн) бөгөөд ямар ч үед зөвлөгөө авах боломжтой улс орон, бүс нутгийн засаг захиргаа, хотуудын тоо

Тодорхойлолт.

Сайн төлөвлөж, хэрэгжүүлсэн хот, нутаг дэвсгэрийн төлөвлөлт нь хөгжиж буй болон хөгжингүй орнуудад тогтвортой хөгжлийг бий болгох болно. Энэ үзүүлэлт нь Төлөвлөгөө, дизайныг олон нийтэд нээлттэй(онлайн) бөгөөд ямар ч үед зөвлөгөө авах боломжтой улс орон, бүс нутгийн засаг захиргаа, хотуудын тоог үзүүлсэн байх болно.

Тооцооллын аргачлал.

Яамны төвлөрсөн бүлэг хүмүүс бүх хотын вэб сайтууд болон орон нутгийн засаг захиргаа хариуцсан яамны цахим хуудсуудыг үзэж аль нь хот, нутаг дэвсгэрийн төлөвлөгөөтэй байгааг олж мэдэж болно.

Мэдээллийг үндэсний, аймаг, хотын хэмжээнд өгөх ёстой. Зарим улс орон аймаг эсвэл хот суурин газрын төлөвлөлттэй байж болно, харин бусад нь аймагийн төлөвлөгөөгүй байж болно.

Улс орон, бүс нутаг, хотын нэр	Хотын төлөвлөгөө вэбсайт дээрээ байгаа юу?	
	Тийм	Үгүй

хотын төлөвлөлтөө интернетэд байршуулсан хотуудын эзлэх хувийг тооцоол.

Хотын төлөвлөлт нь интернетэд байршсан хотын эзлэх хувь

$$= 100 * \frac{\text{Хотын төлөвлөлт нь интернетэд байршсан хотын тоо}}{\text{Нийт хотуудын тоо}}$$

Нийт хотуудын тоо

Бүс нутаг/аймаг, муж улсын засаг захиргаа чухал тохиолдолд интернетэд хотын төлөвлөгөө нь байршсан хотуудын эзлэх хувийг ол.

Хэд хэдэн хоттой улс орнуудын хувьд хотуудын үндэсний түүврийн аргачлалыг ашиглаж хотын түвшинд мэдээллэн тооцоолохыг зөвлөж байна.

Үзүүлэлт. 100%

Дүүргүүд	Дүүргийн хөгжлийн төлөвлөгөө вэбсайт дээрээ байгаа юу?	
	Тийм	Үгүй
Бага-Нуур дүүрэг	Тийм	
Багахангай дүүрэг	Тийм	
Баянгол дүүрэг	Тийм	
Баянзүрх дүүрэг	Тийм	
Налайх	Тийм	
Сонгинохайрхан дүүрэг	Тийм	
Сүхбаатар дүүрэг	Тийм	
Хан-Уул дүүрэг	Тийм	
Чингэлтэй дүүрэг	Тийм	
Нийслэл хот	Тийм	
Нийт	100%	

63. Төлөвлөгөө эсвэл хотын өргөтгөлд "байрлуулсан" шинэ хүн амын тоо, хувь
Өргөтгөсөн үзүүлэлт: Төлөвлөгөө эсвэл хотын шинэ хүн амыг тооцоолох нөөцтэй орнуудад хамаарна

Тодорхойлолт.

Энэ үзүүлэлт нь төлөвлөлт, хотын өргөтгөл эсвэл дүүргэлтэд "байрлуулсан" шинэ хүн амын тоо, хувийг хэмжинэ. Гишүүн улсууд нийтийн тээвэр зэрэг үндсэн үйлчилгээг үзүүлэх авсаархан хотын дизайныг дэмжихээр тохиролцов. Авсаархан хотуудыг "дүүргэлт" болон төлөвлөсөн хотын өргөтгөлөөр бий болгож болно.

Тооцооллын аргачлал.

Хот төлөвлөсөн өргөтгөл буюу дүүргэлт дэх хүн амыг тоолж, дараа нь нийт хүн амын хувиар илэрхийлнэ үү.

$$= 100 * \frac{\text{Хот төлөвлөсөн өргөтгөл буюу дүүргэлт дэх хүн амын тооны эзлэх хувь}}{\text{Нийт хүн амын тоо}}$$

Үзүүлэлт.

Бага-Нуур дүүрэг	Шинэ суурьшлын бүс байхгүй
Багахангай дүүрэг	12000
Баянгол дүүрэг	Шинэ суурьшлын бүс байхгүй
Баянзүрх дүүрэг	461
Налайх	Шинэ суурьшлын бүс байхгүй
Сонгинохайрхан дүүрэг	2420
Сүхбаатар дүүрэг	Шинэ суурьшлын бүс байхгүй
Хан-Уул дүүрэг	29384
Чингэлтэй дүүрэг	Шинэ суурьшлын бүс байхгүй
Нийслэл хот	44260

64.

100 мянган хүнд ногдох хот төлөвлөлтийн ажилтны тоо
Тодорхойлолт.

Шинэ хотын хөтөлбөр нь орон зайн хот байгуулалтын төлөвлөлт, менежментийг шаарддаг. Хот төлөвлөлтийг бэлтгэх, хэрэгжүүлэх улс орны төлөвлөлтчид хангалттай байх ёстой. Үүнтэй холбогдуулан Шинэ хотын хөтөлбөрт хот төлөвлөлт, дизайны чадавхи, засгийн газрын бүх түвшинд хот төлөвлөлтийн мэргэжилтнүүдийг сурган сайжруулах шаардлагатай Энэ үзүүлэлт нь 100 мянган хүнд ногдох хот төлөвлөлтийн мэргэжилтнүүдийн тоог хянадаг.

Тооцооллын аргачлал.

Хот төлөвлөлтийн мэргэжилтнүүдийн жагсаалтыг гаргах хэд хэдэн арга бий. Үүнд үндэсний хот төлөвлөлтийн мэргэжилтнүүдийн холбоо, түүнчлэн хот төлөвлөлтийн мэргэжилтнүүдийг ажиллуулдаг орон нутгийн болон төв засгийн газрын хэлтэс, хот төлөвлөлтийн зөвлөх үйлчилгээ үзүүлдэг пүүсүүдээс мэдээлэл хүсэмжлэж болно.

Мэдээллийг үндэсний хэмжээнд өгөх ёстой.

Хот төлөвлөлтийн ажилтны тоог төрийн болон хувийн хэвшлээр нь ангилж, 100,000 хүнд ногдох нийт төлөвлөгчдийн тоог тооцоолно.

Үзүүлэлт.

Нийслэл дүүрэг	Нийт мэргэжилтэн	100 мянган хүнд ногдох
Багануур дүүрэг	6	20.3
Багахангай дүүрэг	3	89
Баянгол дүүрэг	16	6.7
Баянзүрх дүүрэг	14	3.6
Налайх	4	10
Сонгинохайрхан дүүрэг	11	3.2
Сүхбаатар дүүрэг	15	10
Хан-Уул дүүрэг	12	5.8
Чингэлтэй дүүрэг	8	3.1
Нийслэл хот	64	4.1
Нийт	154	10

Үзүүлэлтийг тооцохдоо Нийслэлийн харьяа агентлагууд болон дүүргүүдийн хот төлөвлөлтийн мэргэжилтний орон тоог оруулан тооцсон болно.

Нийслэлийн хот байгуулалт хөгжлийн газрын хамт олон

Шинэ хотын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх үндэсний бүтэц, алба, хороо байгаа эсэх**Тодорхойлолт.**

UN-НАВИТАТ нь тухайн улсын хотжилтын асуудал эрхэлсэн яам нь удирдаж шинэ хот байгуулалтын хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн тайланг бэлтгэхийг зөвлөж байна. Амьдрах орчны үндэсний хороо (ННС) болон Үндэсний Хотын форумууд (NUF) байгаа газартаа томоохон үүрэг гүйцэтгэх эсвэл тайланг бэлтгэх ажлыг удирдан чиглүүлэх ёстой.

Энэ үзүүлэлт нь Шинэ хотыг хэрэгжүүлэх ажлын алба, хороо, ажлын хэсэг байгаа эсэхийг тодорхойлох зорилготой. Шинэ хотын хөтөлбөрийг үндэсний хотжилт болон дэд бүтцийн төлөвлөгөөтэй нэгтгэсэн байх нь зайлшгүй шаардлагатай.

Тооцооллын аргачлал.

Хотжилтын асуудал эрхэлсэн яам нь НҮБ-ХАБИТАТ-д Шинэ хот байгуулалтын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх ажлын алба, хороо, ажлын хэсгийн талаар болон Шинэ хотын хөтөлбөрийг үндэсний хотжилт болон дэд бүтцийн төлөвлөгөөтэй нэгтгэсэн байдлыг үзүүлэн харуулах шаардлагатай. Мэдээллийг үндэсний хэмжээнд, шаардлагатай нөхцөлд бүс нутаг, хотын түвшинд өгөх ёстой. Хэд хэдэн хоттой улс орнуудын хувьд хотуудын үндэсний түүврийн аргачлалыг ашиглаж хотын түвшинд мэдээлэн тооцоолохыг зөвлөж байна.

Үзүүлэлт. Шинэ хотыг хэрэгжүүлэх ажлын алба, хороо, ажлын хэсэг байгаа эсэх

Багануур дүүрэг	Байхгүй
Багахангай дүүрэг	Байхгүй
Баянгол дүүрэг	Байхгүй
Баянзүрх дүүрэг	Байхгүй
Налайх	Байхгүй
Сонгинохайрхан дүүрэг	Байхгүй
Сүхбаатар дүүрэг	Байхгүй
Хан-Уул дүүрэг	Байхгүй
Чингэлтэй дүүрэг	Байхгүй
Нийслэл	Байхгүй

Сүүлийн 5 жилд томоохон өөрчлөлтгүйгээр “шилжүүлэх томъёо” тогтвортой оршин тогтносон, ба энэ нь бууралт 10% -иас дээш гэсэн үг юм.**Тодорхойлолт.**

Ихэвчлэн орон нутгийн засаг захиргаа нь засгийн газар хоорондын шилжүүлгийн хэлбэрээр дэмжлэг авдаг бөгөөд үүний дагуу үндэсний засгийн газрууд орлогынхоо тодорхой хэсгийг орон нутгийн түншүүддээ хуваарилдаг (НҮБ-Амьдрах орчин, 2017).

Тооцооллын аргачлал.

Сүүлийн 5 жилд томоохон өөрчлөлтгүйгээр “шилжүүлэх томъёо” тогтвортой оршин тогтносон уу?
Бууралт 10%-иас дээш байсан уу?

Тийм	
Үгүй	

Энэ үзүүлэлтийн талаар мэдээлэл авах шаардлагатай яам нь бүх хот, дэд үндэстний засгийн газрууд болон "Тийм" гэж хариулсан хотуудын хувийг тооцоолно.
тогтвортой томъёотой хотууд болон дэд үндэстний засгийн газруудын хувь

$$= 100 * \frac{\text{тогтвортой томъёотой хотууд болон дэд үндэстний засгийн газруудын тоо}}{\text{Нийт хот болон дэд үндэстний засгийн газруудын тоо}}$$

Үзүүлэлт. Нийслэл Улаанбаатар хот нь улсын Нэгдсэн төсвөөс татаас авдаггүй. Төсвийн тухай хуулийн 23 дугаар зүйлд заасан төсвийн орлогын ангиллын дагуу нийслэлийн төсвийн орлого нийтдээ 24 нэр төрлийн татварын болон татварын бус орлогын нэр төрлөөс бүрдэж байгаагаас 17 нэр төрөл нь татварын орлогоос, 5 нь татварын бус орлогоос, 2 нь хөрөнгийн түрээс болон өмч хувьчлалын орлогын нэр төрлөөс бүрдэж байна.

Нийслэлийн төсвийн орлогын дийлэнх хувийг буюу 62.3 хувийг Хувь хүний орлогын албан татвар бүрдүүлж байгаагийн 50 орчим хувийг Цалин хөлс болон түүнтэй адилтгах ХХОАТ дангаар эзэлж, үлдэх хувийг үл хөдлөх хөрөнгө, буу, авто тээвэр болон өөрөө явагч хэрэгсэл, газар, үс гэх мэт тодорхой нэг объектод хуулиар тогтоосон хувь хэмжээгээр ногдуулдаг хязгаарлагдмал эх үүсвэр бүхий орлого бүрдүүлж байна.

2022 онд нийслэлийн төсөвт 1 их наяд 705.7 тэрбум төгрөгийн орлого төвлөрч, 821.8 тэрбум төгрөгийн үрсгал зардал, 716.0 тэрбум төгрөгийн хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг санхүүжүүлж, нийслэлийн төсвөөс улсын төсөвт 167.9 тэрбум төгрөгийг төвлөрүүлэхээр батлагдсанаас эхний 10 сарын байдлаар нийслэлийн төсөвт 1 их наяд 226.2 тэрбум төгрөгийн орлого төвлөрч, 895.4 тэрбум төгрөгийн зарлага, санхүүжилтийг хийгээд байна.

2022 оны эхний 10 сарын төсвийн гүйцэтгэлийн мэдээгээр нийслэлийн төсвийн орлогын төлөвлөгөө 156.6 тэрбум төгрөгөөр буюу 11.3 хувиар тасарсан дүнтэй байна. Төсвийн орлогын гүйцэтгэл дүүрэг бүрээр:

Нийслэлийн 2022 оны эхний 10 сарын төсвийн орлогын гүйцэтгэл /сая төгрөгөөр/

	Хот дүүрэг	2022 оны батлагдсан төлөвлөгөө	10 дугаар сарын гүйцэтгэл			
			Төлөвлөгөө	Гүйцэтгэл	Давалт тасралт	Хувиар
1	Хотын шууд	539,850.4	420,060.7	413,248.4	(6,812.3)	98.4

2	Налайх	10,451.2	8,515.2	8,813.9	298.7	103.5
3	Багануур	12,493.6	9,626.3	10,892.0	1,265.6	113.1
4	Багахангай	1,051.9	832.6	947.9	115.2	113.8
5	Сонгинохайрхан	66,603.6	56,293.1	53,573.2	(2,719.9)	95.2
6	Баянгол	167,269.1	139,983.4	98,901.8	(41,081.6)	70.7
7	Чингэлтэй	155,578.9	118,951.6	114,505.3	(4,446.2)	96.3
8	Сүхбаатар	300,005.2	233,543.8	221,364.3	(12,179.6)	94.8
9	Хан-Уул	232,291.7	202,085.3	184,084.6	(18,000.7)	91.1
10	Баянзүрх	220,056.5	192,951.5	119,887.4	(73,064.1)	62.1
	НИЙТ ДҮН	1,705,652.3	1,382,843.5	1,226,218.6	(156,624.9)	88.7

Хотын шуудын төсвийн орлого бүрдүүлэлтэд дамжуулан зээлийн хүүгийн орлого болон өмч хувьчлалын орлогын тасалдал голлох сөрөг нөлөөллийг үзүүлж байгаа бол Цалин хөлс болон түүнтэй адилтгах ХХОАТ, Үл хөдлөх хөрөнгийн албан татвар, Газрын төлбөрийн давалт төсвийн орлого бүрдүүлэлтэд эерэг нөлөөллийг үзүүлж байна.

Нийслэл, дүүргийн 2022 оны орон нутгийн төсөвт нийт 821.8 тэрбум төгрөгийн үрсгал зардал санхүүжүүлэхээр батлагдснаас 505.3 тэрбум төгрөг буюу 61.5 хувийг хотын шууд үрсгал зардал, 316.5 тэрбум төгрөг буюу 38.5 хувийг дүүргүүдийн үрсгал зардал эзэлж байна.

Эх үүсвэр. НЗДТГ

67. [Орон нутгийн засаг захиргааны дор хаяж нэг хотын санхүү эсвэл дэд бүтцийн сан байгаа эсэх](#)

Тодорхойлолт.

Орон нутгийн засаг захиргаанаас бараа, үйлчилгээний тогтвортой байдлыг хангахад хотын санхүү чухал үүрэгтэй. Орон нутгийн засгийн газрууд ядуурал, боловсрол, ус, байгаль орчны сорилтод хариу үйлдэл үзүүлэхэд онцгой тохиромжтой; төв засгийн газар болон олон улсын байгууллагуудад хэт найдах нь хариу арга хэмжээ авах боломжгүй болох эрсдэлтэй тул хэрэгжүүлэхэд хэцүү байдаг. Хүчтэй, тогтвортой орлогын үрсгал байхгүй бол тогтвортой хот, хотуудыг хөгжүүлэх нь боломжгүй юм. Үүний нэг үр дагавар нь хотын удирдлагуудад хотжилтын нөлөөллийг үр дүнтэй төлөвлөх хомс байх болно. Энэ нь иргэдийн амьжиргаанд төдийгүй шилжилт хөдөлгөөний өндөр түвшин байгаль орчинд хэрхэн нөлөөлөхөд сөрөг нөлөө үзүүлэх магадлалтай. Эргээд энэ оршин суугчдын амьдралын чанар, тухайн бүс нутгийн хөрөнгө оруулалтыг татах чадварт урт хугацааны нөлөө үзүүлж болно. Тиймээс илүү үр дүнтэй хотын санхүүжилт эсвэл дэд бүтцийн сангуудыг хөгжүүлэх нь чухал юм (UNHabitat, 2017).

Тооцооллын аргачлал.

Орон нутгийн засаг захиргаанд дор хаяж 1 хотын санхүү эсвэл дэд бүтцийн сан бий юу?

Тийм	
Үгүй	

Мэдээллийг үндэсний хэмжээнд өгөх ёстой.

Үзүүлэлт.

Багануур дүүрэг	Байхгүй
Багахангай дүүрэг	Байхгүй
Баянгол дүүрэг	Байхгүй
Баянзүрх дүүрэг	Байхгүй
Налайх	Байхгүй
Сонгинохайрхан дүүрэг	Байхгүй
Сүхбаатар дүүрэг	Байхгүй
Хан-Уул дүүрэг	Байхгүй
Чингэлтэй дүүрэг	Байхгүй
Нийслэл хот	НИЙСЛЭЛИЙН ХӨГЖЛИЙН САН УЛААНБААТАР ХОТЫН ХӨГЖЛИЙН КОРПОРАЦИ

68. Орон нутгийн/дэд үндэсний засгийн газрын санхүүгийн эх үүсвэрийн санхүүгийн зуучлагчдаас бүрдүүлсэн хувь, жишээлбэл, олон талт байгууллага, бүс нутгийн хөгжлийн банк, дэд болон орон нутгийн хөгжлийн сан, эсвэл нэгдсэн санхүүжилтийн механизм

Тодорхойлолт.

Дэлхийн өнцөг булан бүрт орон нутгийн эрх баригчид нийтийн үйлчилгээний үндсэн суурь мэдлэгийг хүргэхэд чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. Гэхдээ тэд бас асар том сорилтуудтай тулгардаг. Хөгжиж буй орнуудын ихэнх хотууд төвийн засаглалын шилжилтээс ихээхэн, өөрийн орлогын эх үүсвэрээс олсон орлого (хөрөнгийн татвар, үйлчилгээний төлбөр)-оос бага зэргийн хамааралтай байдаг. Хангалттай санхүүгийн эх үүсвэрийг дайчлах асуудлыг үр дүнтэй шийдвэрлэхийн тулд хотын удирдлагууд санхүүгийн зуучлагчдаас зээл, тусламж авах механизмыг ашиглах ёстой (жишээлбэл, олон талт институциуд, бүс нутгийн хөгжлийн банкууд, дэд үндэстний болон орон нутгийн хөгжлийн сангууд) болон нэгтгэсэн санхүүжилтийн механизм (НҮБ-Хабитат 2014, 2017).

Тооцооллын аргачлал.

орон нутгийн засаг захиргааны санхүүгийн эх үүсвэрийн санхүүгийн зуучлагчдаас бүрдүүлсэн хувь

$$= 100 * \frac{\text{Орон нутгийн эрх бүхий байгууллагаас санхүүгийн зуучлагчдаас бий болгосон санхүүгийн эх үүсвэр}}{\text{Орон нутгийн засаг захиргааны нийт санхүүжилт}}$$

Үзүүлэлт.

Багануур дүүрэг	Дүүргийн хөгжлийн сан, бүрдүүлсэн хөрөнгө байхгүй
Багахангай дүүрэг	Дүүргийн хөгжлийн сан, бүрдүүлсэн хөрөнгө байхгүй
Баянгол дүүрэг	Дүүргийн хөгжлийн сан, бүрдүүлсэн хөрөнгө байхгүй
Баянзүрх дүүрэг	Дүүргийн хөгжлийн сан, бүрдүүлсэн хөрөнгө байхгүй

Налайх	Дүүргийн хөгжлийн сан, бүрдүүлсэн хөрөнгө байхгүй
Сонгинохайрхан дүүрэг	Дүүргийн хөгжлийн сан, бүрдүүлсэн хөрөнгө байхгүй
Сүхбаатар дүүрэг	Дүүргийн хөгжлийн сан, бүрдүүлсэн хөрөнгө байхгүй
Хан-Уул дүүрэг	Дүүргийн хөгжлийн сан, бүрдүүлсэн хөрөнгө байхгүй
Чингэлтэй дүүрэг	Дүүргийн хөгжлийн сан, бүрдүүлсэн хөрөнгө байхгүй
Нийслэл хот	НИЙСЛЭЛИЙН ХӨГЖЛИЙН САН

Монгол Улсын төсвийн тухай хуулиар төрийн захиргааны байгууллагууд хандив түслэмжийн орлогыг Төрийн сангийн нэгдсэн дансанд байршуулна.

НИЙСЛЭЛИЙН ХӨГЖЛИЙН САН нь Улаанбаатар хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөнд нийцсэн, нийгэм эдийн засгийн үр ашигтай, дунд болон урт хугацааны төсөл, хөтөлбөрүүдэд мэргэжлийн хөрөнгө оруулагчидтай хамтран хөрөнгө оруулж, нийслэлийн бүтээн байгуулалт, хөгжилд хувь нэмэр оруулах хөрөнгө оруулалтын сан юм.

69. Хотоос хот хоорондын хамтын ажиллагааны хөтөлбөрт хамрагдсан хотуудын тоо

Тодорхойлолт.

Энэ үзүүлэлт нь хот хоорондын хөтөлбөрт хамрагдаж буй хотуудын тоог тооцдог. Жишээлбэл, United Cities and Local Government (UCLG), Eurocities болон SisterCities International. Ах дүү хотууд бол хоёр улсын нийгэмлэгүүдийн урт хугацааны хамтын ажиллагаа юм.

Тооцооллын аргачлал.

НҮБ-ХАБИТАТ нь хотоос хот руу чиглэсэн хөтөлбөрүүдийн жагсаалтийг ашиглан хот хоорондын түншлэлд оролцож буй хотуудыг тоолох болно, үүнд: UCLG, SisterCities International, Eurocities, the Euro-Latin American Alliance of Cooperation among Cities (AL-LAs), MedCities, Cities Alliance, the International Association of Educating Cities (IAEC), the World Association of the Major Metropolises (Metropolis), C40 Cities Climate Leadership Group (C40) and 100 Resilient Cities (100RC) гэх мэт. Мэдээллийг үндэсний хэмжээнд өгөх ёстой.

Үзүүлэлт. Улаанбаатар хот болон харьяа агентлагууд, дүүргүүд нь ямар улсын ямар хотууд болон байгууллагуудтай хамтын ажиллагаатай ажиллаж байгаагаар тайлангаа ирүүлэх хүсэлтийг явуулсан боловч нэгдсэн байдлаар дүгнэсэн, статистик үзүүлэлт гаргасан байгууллага байхгүй байна. Тухайн цаг хугацаанд гадаад болон дотоодын хот, байгууллагуудтай хамтын ажиллагаа явуулдаг боловч чухам хэдэн хот, байгууллагатай хамтран ажиллаж байсан тухай мэдээллээ бэлтгээгүй байна.

70. Байгууллагын чадавхийг хөгжүүлэх хөтөлбөрүүдэд оролцож буй нийтийн ус, ариун цэврийн байгууллагын тоо

Тодорхойлолт.

Орон нутгийн ус, ариун цэврийн байгууламжийн ханган нийлүүлэгчид дэлхийн ус, ариун цэврийн байгууламжийн зорилтод хүрэхэд чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. Эдгээр чухал төрийн байгууллагуудын институцийн болон хүний чадавхийг бэхжүүлэх өргөн хэрэгцээтэй байгаа юм.

Энэ үзүүлэлт нь чадавхийг хөгжүүлэх чиглэлээр ажиллаж буй нийтийн ус, ариун цэврийн байгууламжийн тоог хэмжих зорилготой юм. Жишээлбэл, олон улсын сургалтын хөтөлбөр, усны операторын түншлэл, ихэр нөхөрлөл, тогтвортой хэрэглээний түншлэл гэх мэт.

Тооцооллын аргачлал.

Уг үзүүлэлтэд усны тогтвортой менежментийн системийг хэрэгжүүлэх зорилготойгоор чадавхийг бэхжүүлэх сургалтын хөтөлбөр/түншлэлд хамрагдсан аж ахуйн нэгжүүдийг үзүүлсэн байна. Мэдээллийг үндэсний хэмжээнд өгөх ёстой.

Үзүүлэлт.

Улаанбаатар хотын ус сувгийн удирдах газар нь 1959 онд анх байгуулагдан, Улаанбаатар хотын хэрэглэгчдийг ахуйн шаардлагад нийцсэн үндны усаар хангаж, экологийн тэнцвэрийг хадгалах шалгуурт тохирсон усыг байгальд нийлүүлэн ажилладаг. Хоногт 150000-160000 мкуб цэвэр ус олборлон түгээж, 160000-170000 мкуб бохир ус татан зайлуулдаг. Ус түгээх шугамын урт 568 км. Нийт ажилчдын 20 хувь нь мэргэжлийн инженерүүд байдаг бөгөөд олон улсын стандарт, шинэ технологиудыг нэвтрүүлэхээр ажилладаг.

Ус хангамжийн үндсэн 7 эх үүсвэр, 3 жижиг эх үүсвэрээс 56.29 сая шоо метр ус олборлож хотын хэрэглээнд нийлүүлсэн байна. Шахсан борлуулсан усны харьцааг 2021 онд 14.2%-хувиас хэтрүүлэхгүй байх зорилго тавьж ажилласнаас гүйцэтгэлээр 16.0%-тай, усны бодит алдагдал 11.8%-тай байна.

71. Хот байгуулалтын бодлого боловсруулах, хэрэгжүүлэх чиглэлээр бэлтгэгдсэн ажилтнуудтай хотууд болон дэд бүсийн засгийн газруудын хувь

Тодорхойлолт.

Хотууд бол орчин үеийн эдийн засгийг хүчирхэгжүүлдэг хөдөлгүүр юм. Сайн төлөвлөсөн бол хотууд илүү түлхүү хөгжиж, илүү хурдан хөгжиж, илүү их бүтээгдэхүүн бий болгодог. Чанартай боловсруулсан хот төлөвлөлт нь нөөцийн үр ашигтай, тогтвортой хот бий болоход шаардлагатай нөхцөл юм. Хот/дэд үндэстний мэргэшсэн ажилтнууд салбар дундын нэгдсэн урт хугацааны төлөвлөгөө боловсруулж, чанартай төлөвлөгөө, бодлогыг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай.

Энэ үзүүлэлт нь хот, бүс нутгийн засаг захиргааг боловсруулах, хот байгуулалтын бодлогыг хэрэгжүүлэх, удирдах, хянах, үнэлэх чадвартай боловсон хүчний хувийг хэмжих болно.

Тооцооллын аргачлал.

Хот боловсруулах, хөгжлийн бодлого хэрэгжүүлэх чиглэлээр бэлтгэгдсэн ажилтнуудтай

$хотууд\ болон\ үндэстний\ засгийн\ газруудын\ хувь = 100 *$
 $\frac{хот\ байгуулалтын\ бодлого\ боловсруулах,\ хэрэгжүүлэх\ чиглэлээр\ бэлтгэгдсэн\ боловсон\ хүчинтэй\ хотын\ тоо}{тухайн\ улсын\ хотууд\ болон\ дэд\ үндэстний\ засгийн\ газрын\ нийт\ тоо}$
 Өгөгдлийг үндэсний түвшинд өгнө.

72. Нутгийн удирдлагын холбоодын төсвийн хэмжээ

Тодорхойлолт.

Нутгийн удирдлагын холбоо нь орон нутгийн засаг захиргааг төлөөлж, орон нутгийн засаг захиргааны байр суурийг зохицуулдаг. Холбоод тэргүүлэх чиглэлүүдэд анхаарал, нөөцийг татахын тулд төв засгийн газартай хамтран ажиллана.

Холбооны үндсэн үүрэг нь орон нутгийн засаг захиргааны эрх ашгийг үг хэлэх, үндэсний улс төрийн яриа хэлэлцээнд оролцох, төрийн бодлогыг тодорхойлох зэрэг арга замаар хамгаалах юм. Мөн гишүүдэд туслаж хууль эрх зүйн чадамжаа хэрэгжүүлэх, хотын захиргаа түршлага солилцох, түршлага судлах форум бий болгох юм.

Үзүүлэлт нь ам.доллараар “Нутгийн төр захиргааны байгууллагуудын төсвийн хэмжээ” юм.

Тооцооллын аргачлал.

Нутгийн засаг захиргааны бүх холбоодын төсвийн нийлбэрийг ам.доллараар танилцуулна.

= Нутгийн засаг захиргааны төсвийн нийлбэр

Өгөгдлийг үндэсний түвшинд өгнө.

Үзүүлэлт.

Багануур дүүрэг	
Багахангай дүүрэг	Улаан загалмайн хороо, Ахмадын хороо, ХБИ -ийн авдаг нийт төсөв - 46.0 сая төгрөг
Баянгол дүүрэг	
Баянзүрх дүүрэг	Ахмадын хороо 350,0 сая
Налайх	Ахмадын хороо 36,0 сая
Сонгинохайрхан дүүрэг	
Сүхбаатар дүүрэг	Ахмадын хороо 165.0
Хан-Уул дүүрэг	Ахмадын хороо 181,4 сая
Чингэлтэй дүүрэг	Ахмадын хороо 177,0 сая
Нийслэл хот	

73. Газарт суурилсан орлого, санхүүжилтийн арга хэрэгслийг ашиглах сургалтад хамрагдсан иргэдийн тоо

Тодорхойлолт.

Газарт суурилсан санхүүжилт нь тогтвортой, тэгш шударга хот болон зөв үйлчилгээтэй нийгэмлэгүүдийг бий болгоход чухал хувь нэмэр оруулж чадна. UN-Habitat болон Global Land Tool Network (GLTN) нь дараах хэрэгслүүдийг энэ сэдвийн дор боловсруулсан:

1. Шинэлэг газар, хөрөнгийн татварын тухай нийтлэл
2. Газарт суурилсан санхүүжилтийн долоон хэрэгслийн талаар сургагч гарын авлага
3. Бүртгэлгүй газар, үл хөдлөх хөрөнгийн үнэлгээний бодлогын гарын авлага

Уг үзүүлэлт нь газар дээр суурилсан орлого, НҮБ-ын амьдрах орчин эсвэл бусад байгууллагуудын багаж хэрэгслийг ашиглан санхүүжилтийн чиглэлээр сургагдсан иргэдийн тоог хянах зорилготой. Уншигч нь модуль бүрийн ном зохиолыг дэлхийн өнцөг булан бүрээс 21 кейс судалгааг иш татан тодорхойлж, хэлэлцэж, хянан үзнэ.

Тооцооллын аргачлал.

Үндэсний багууд газар дээр суурилсан орлого, санхүүжилтийг ашиглах чиглэлээр сургагдсан хүмүүсийн тоог хоёр жил тутамд нэгтгэж, хуваалцах болно.

Мэдээллийг хот, улсын хэмжээнд өгөх бөгөөд үүнд үндэсний болон орон нутгийн түвшинд ажиллаж буй ажилтнууд багтах ёстой

Бага-Нуур дүүрэг	
Багахангай дүүрэг	3 албан хаагч
Баянгол дүүрэг	
Баянзүрх дүүрэг	
Налайх	
Сонгинохайрхан дүүрэг	
Сүхбаатар дүүрэг	
Хан-Уул дүүрэг	
Чингэлтэй дүүрэг	
Нийслэл хот	

74. Санхүүгийн төлөвлөлт, менежментэд бэлтгэгдсэн ажилчдын хувь

Тодорхойлолт.

Уг үзүүлэлт нь бакалаврын зэрэгтэй эсвэл мэргэшсэн нягтлан бодогчоор бэлтгэгдсэн ажилчдийг орон нутгийн засаг захиргааны нийт ажиллагсдын хувиар хэмждэг.

Хотын санхүү нь хот суурин газрын орон нутгийн засаг захиргааны орлого, зарлагаас бүрддэг. Орон нутгийн засаг захиргааны санхүүжилтийн сайн менежмент нь орон нутгийн засаг захиргаа оршин суугчдыг бараа, үйлчилгээгээр хангахад шаардагдах нөхцөл юм.

Тооцооллын аргачлал.

Доорх хоёр асуултыг хотын зөвлөл эсвэл үндэсний засгийн газрын ахлах ажилтанд тавих ёстой, жишээ нь хэлтсийн дарга.

a) Санхүүгийн төлөвлөлт, менежментэд бэлтгэгдсэн ажилчдын хувь

$$= \frac{\text{Санхүүгийн төлөвлөлт, менежментэд бэлтгэгдсэн ажилчдын тоо}}{\text{Нийт ажилчдын тоо}} * 100$$

b) Хот эсвэл тус улсын засгийн газар санхүүгийн төлөвлөлт, менежментийн чиглэлээр бэлтгэгдсэн хангалттай боловсон хүчинтэй юу?

Тийм	
Үгүй	

Бага-Нуур дүүрэг	
Багахангай дүүрэг	10 албан хаагч
Баянгол дүүрэг	
Баянзүрх дүүрэг	
Налайх	
Сонгинохайрхан дүүрэг	
Сүхбаатар дүүрэг	
Хан-Уул дүүрэг	
Чингэлтэй дүүрэг	
Нийслэл хот	

75. Цахим засаглал болон иргэн төвтэй дижитал засаглалын хэрэгсэл ашигладаг хотуудын хувь

Тодорхойлолт.

Цахим засаглал нь Мэдээлэл, харилцаа холбооны технологи (МХТ)-ийн хэрэглээ, хэрэглээний талаарх засаглал хоорондын харилцаа, сүлжээг авч үздэг. Энэ нь илүү ашигтай, илүү хариуцлагатай, илүү хүртээмжтэй ардчилалыг бий болгодог. Энэ агуулгад төрийн үйлчилгээг дараах таван бүлэгт хувааж болно: Засгийн газар-Иргэн(G2C), Засгийн газар-бизнес(G2B), Төр-ТББ(G2N), Засгийн газар-Засгийн газар(G2G), Засгийн газар-ажилчид(G2E).

Иргэн төвтэй цахим засгийн үйлчилгээ нь илүү хэмнэлттэй, хувь хүний онцлогт тохирсон үйлчилгээ үзүүлэхээс гадна иргэд болон засгийн газар хоорондын ардчилсан харилцааг бэхжүүлнэ. Ингэснээр нийгэм дэхь иргэншлийн арга сайжирна.

Тооцооллын аргачлал.

- а) Танай хотод оршин суугчид өөртөө үйлчилж төлбөр тооцоогоо шийдэх албан ёсны цахим засгийн газрын портал байдаг уу? Бүгдийг жагсааж бичнэ үү.

Хэрэв өөртөө үйлчлэх портал байдаг бол дараах үйлчилгээ тус бүрт 1 оноо өгнө үү.	1/0
Порталын баталгаажуулалт	
Хувийн мэдээлэл шинэчлэх	
Цахим худалдан авалт	
Хаяг өөрчлөлтийн мэдэгдэл	
Цахим төлбөр	
Цахим иргэдийн оролцоот төсөвлөлт	
Нийт оноо	

Цахим засаглалын цар хүрээ нь интернетийн хэрэглээнээс хамаарч хот хооронд ялгаатай байна.

1. Танай улс дахь хотуудын дундаж оноо $= \frac{\text{Нийт оноо}}{\text{Нийт хотын тоо}}$

2. Үйлчилгээ үзүүлдэг хотуудын эзлэх хувь $= \frac{\text{Үйлчилгээ үзүүлдэг хотын тоо}}{\text{Нийт хотын тоо}} * 100$

Үзүүлэлт. 6>5 оноо. 100%

Хэрэв өөртөө үйлчлэх портал байдаг бол дараах үйлчилгээ тус бүрт 1 оноо өгнө үү.	1/0
Порталын баталгаажуулалт	1
Хувийн мэдээлэл шинэчлэх	1
Цахим худалдан авалт	1
Хаяг өөрчлөлтийн мэдэгдэл	1
Цахим төлбөр	1
Цахим иргэдийн оролцоот төсөвлөлт	0
Нийт оноо	5

Нийт оноо 6>5 дүүрэг бүрт. “Нэг хот-нэг стандарт” хөтөлбөрийн хүрээнд нийслэл хотын бүх дүүрэг, албан байгууллагууд нэгдсэн цахим засаглалын стандарттай байх ёстой учир дүүрэг тус бүрийг тусад нь үнэлэх боломжгүй. Нийслэлийн Засаг даргын 2020 оны А/785 дугаар захирамжаар нийслэлийн орон нутгийн хөгжлийн сангийн хөрөнгөөр 2020 онд санхүүжүүлэх хот тохижилт, нийтийн аж ахуйн салбарын жагсаалтын түлхүүр гардуулах гэрээний нөхцөлтэй “Иргэдийн оролцоог дэмжих, зайнаас мэдээллээр хангах цахим технологийг нэвтрүүлэх төслийг хэрэгжүүлэн ажиллаж байна. Нийслэлийн салбар бүрт мэдээллийн технологийн шийдлүүдийг ашиглан нийслэлийн нутгийн захиргааны байгууллагуудын засаглалыг сайжруулах, иргэн аж ахуйн нэгж байгууллагуудад үзүүлэх төрийн үйлчилгээний шат дарааллыг бүх төрлийн хэвшлийн байгууллагуудын хэрэгжүүлж байгаа үйл ажиллагааны уялдаа холбоог сайжруулж, хамтарч ажиллах; хүнд суртлыг багасгах, үйлчилгээг цахимжуулах, нийслэлийн харьяа газруудын үйл ажиллагаандаа ашиглаж буй мэдээллийн системийг дахин төлөвлөх, орчин үеийн ухаалаг нэгдсэн системд шилжүүлэх, Улаанбаатар хотын “Нэг тархи нэгдсэн систем” төслийг төр хувийн хэвшлийн байгууллагуудтай хамтран дараахь ажлуудыг хэрэгжүүлж байна. Үүнд:

- ✚ Нийслэлийн Засаг даргын 2021 оны А/50, А/216 дугаар захирамжуудын хүрээнд ТЕГ, УБЕГ, ГЗБГЗЗГ, НТГ, НГЗБА -тай хамтран нийслэлийн татварын бааз суурийг бэхжүүлэх, татвар хураамжийн нэгдсэн тогтолцоог бий болгох зорилгоор газрын татвар, төлбөрийг ногдуулж, нэхэмжлэх мэдээллийн системүүд /TAIS, Land manager, eGazag/-ийн үйл ажиллагааг судалж, сайжруулах төлөвлөгөө гарган ажиллаж байна.
- ✚ НЗДТГ, НХААГ, ННЗБ-уудын хөрөнгө оруулалт төсөл хөтөлбөрийн дэд систем хөгжүүлэх төслийн баримт бичгийг боловсруулсан бөгөөд НХААГ-аас 2021 онд шинээр нэвтрүүлсэн системийг сайжруулах санал зөвлөмж өгч, системийг сайжруулах,
- ✚ Нийслэлд бизнес эрхлэгч иргэн ААН-д олгож буй үйлчилгээ эрхлэх зөвшөөрлийг

	<p>цахимжуулах ажлыг эрчимжүүлэх, үр өгөөжийг танилцуулах, санал тусган хамтран ажиллах хүрээнд НЗДТГ, ЗАА, ННЗБ-уудын холбогдох албан тушаалтнуудыг хамруулсан үүлзалт, хэлэлцүүлгийг зохион байгуулах. Үйлчилгээ эрхлэх 55 төрлийн зөвшөөрлийг цахимжуулах ажлыг зохион байгуулах,</p> <ul style="list-style-type: none"> ✚ Азийн сангийн Хотын засаглалыг сайжруулах төслийн хүрээнд нийслэлийн нутгийн захиргааны байгууллагаас иргэн, аж ахуй нэгж байгууллагад үзүүлж буй нийт 28 төрлийн үйлчилгээг цахимжуулан Төрийн үйлчилгээний нэгдсэн портал https://e-mongolia.mn системд нэвтрүүлэх, ✚ ННЗБ-ууын хөрөнгө оруулалт төсөл хөтөлбөрийн хяналт, удирдлага, мэдээллийн цогц систем хөгжүүлэх төслийн баримт бичгийг боловсруулж, нийслэлийн худалдан авах ажиллагааны процессын шинжилгээ хийж, НХААГ-аас 2021 онд шинээр нэвтрүүлсэн https://www.report.ub-procurement.mn системийг Нийслэлийн дотоод удирдлагын нэгдсэн портал https://erp.ulaanbaatar.mn , Нээлттэй Улаанбаатар https://open.ulaanbaatar.mn/ системүүдтэй мэдээлэл солилцох холболт хийх, <p>Нийслэлийн салбар бүрт мэдээллийн технологийн шийдлүүдийг ашиглан нийслэлийн нутгийн захиргааны байгууллагуудын засаглалыг сайжруулах, иргэн аж ахуйн нэгж байгууллагуудад үзүүлэх төрийн үйлчилгээний шат дарааллыг багасгах, үйлчилгээг цахимжуулах, нийслэлийн харьяа газруудын үйл ажиллагаандаа ашиглаж буй мэдээллийн системийг дахин төлөвлөх, орчин үеийн ухаалаг нэгдсэн системд шилжүүлэх Улаанбаатар хотын “Нэг тархи нэгдсэн систем” төслийг боловсруулан 2020-2024 онд хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж байна. Төсөл нь: ❖ “Цахим засаглал” дэд төсөл ❖ “Зам, тээврийн нэгдсэн ухаалаг систем” дэд төсөл ❖ “Аюулгүй хот” дэд төслүүдээс бүрдэнэ.</p> <p>“ЦАХИМ ЗАСАГЛАЛ” төсөл нь мэдээллийн технологийн ухаалаг шийдлүүдийг ашиглан хотын цогц үйлчилгээнүүдийг цахим хэлбэрээр (интернет болон цахим төхөөрөмж ашиглан) иргэдэд хүртээмжтэй, нээлттэй чирэгдэлгүй хүргэх ба дараах дэд системүүдээс бүрдэнэ.</p> <p>Бизнес эрхлэгч иргэн аж ахуйн нэгж байгууллагуудад зориулсан үйлчилгээ эрхлэх зөвшөөрлийг цахимжуулах платформ “ОНЛАЙН БИЗНЕС ТӨВ”</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Татвар, төлбөр хураамжийн нэгдсэн тогтолцоог бий болгох; ✓ Хэсгийн ахлагчийн үйл ажиллагааг сайжруулах; ✓ Орон зайн дүн шинжилгээний төв (их өгөгдлийн сан) ✓ Нийслэлийн хөрөнгө оруулалт, худалдан авалтын нэгдсэн хяналтын систем; 				
76.	<p><u>Газарзүй орон зайн мэдээллийн систем ашигладаг хотуудын хувь</u></p> <p>Тодорхойлолт. Газарзүйн Мэдээллийн Системийг (ГМС) үйл ажиллагаандаа ашигладаг хотуудын эзлэх хувь, тухайлбал Шинэ хотжилтын хөтөлбөрийг хянах тогтолцоонд ГМС-ийг ашиглах шаардлагатай болно. Газарзүйн Мэдээллийн Систем (ГМС) нь газарзүйн байршлын талаарх мэдээлэл цуглуулах, хадгалах, дүн шинжилгээ хийх болон харуулахад зориулагдсан компьютерийн мэдээллийн систем юм.</p> <p>Тооцооллын аргачлал.</p> <table border="1" data-bbox="252 1733 1517 1872"> <thead> <tr> <th data-bbox="252 1733 1342 1809">Танай хотод дараах зүйлс бий юу:</th> <th data-bbox="1342 1733 1517 1809">Тийм/Үгүй</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td data-bbox="252 1809 1342 1872">Техник хангамж Зориулалтын компьютер</td> <td data-bbox="1342 1809 1517 1872"></td> </tr> </tbody> </table>	Танай хотод дараах зүйлс бий юу:	Тийм/Үгүй	Техник хангамж Зориулалтын компьютер	
Танай хотод дараах зүйлс бий юу:	Тийм/Үгүй				
Техник хангамж Зориулалтын компьютер					

ГМС Зайнаас судлах систем: ArcGis, QGIS гэх мэт.		
ГМС-ийн талаар мэдлэгтэй ажилчид		
Өгөгдөл ГМС-ийн мэдээллийн сан, шинэчлэгддэг газрын зураг, дижиталчилсан гудамжууд, бохирын болон борооны усны систем, цэцэрлэгт хүрээлэн гэх мэт.		

Дээрх дөрвөн шаардлагыг хангасан хотуудыг ГМС үйл ажиллагаандаа ашигладаг гэж дүгнэнэ.

Газарзүй орон зайн мэдээллийн систем ашигладаг хотуудын хувь

$$= \frac{\text{Газарзүй орон зайн мэдээллийн систем ашигладаг хотуудын тоо}}{\text{Нийт хотуудын тоо}} * 100$$

Мэдээллийг улсын түвшинд өгөх шаардлагатай

Үзүүлэлт. 100%

- ✓ Техник хангамж Зориулалтын компьютер **Тийм**
- ✓ ГМС Зайнаас судлах систем: ArcGis, QGIS гэх мэт. **Тийм**
- ✓ ГМС-ийн талаар мэдлэгтэй ажилчид **Тийм**
- ✓ Өгөгдөл ГМС-ийн мэдээллийн сан, шинэчлэгддэг газрын зураг, дижиталчилсан гудамжууд, **тийм**
- ✓ Бохирын болон борооны усны систем, цэцэрлэгт хүрээлэн гэх мэт. **тийм**

77. Шинэ хотжилт хөтөлбөрийн хүрээнд чадвар ахиулах семинарт оролцсон улс орнуудын тоон үзүүлэлт

Тодорхойлолт.

Шинэ хотжилт хөтөлбөрийн хэрэгжүүлэлтэд хяналт тавихад улс орнууд чанартай, харьцуулагдахуйц мэдээлэл цуглуулах шаардлагатай. Хэрэгжүүлэлтэд хяналт тавихад шаардлагатай мэдээллийг цуглуулах чадамжаа ахиулах нэг арга бол НҮБ-ХАБИТАТ, бусад агентлагууд болон хамтрагчид уг чадамжийг бэхжүүлэх семинар зохион байгуулж болно. Тиймээс семинарт оролцсон улс орнуудын тоог тоолох шаардлагатай.

Тооцооллын аргачлал.

Уг үзүүлэлтэд чадавхийг бэхжүүлэх семинарт оролцсон улс орнуудын тоог үзүүлсэн байна. Мэдээллийг улсын түвшинд өгөх шаардлагатай.

Улс орнуудыг Шинэ хотжилт хөтөлбөрийн хүрээнд ямар нэгэн чадавхи ахиулах семинар, дэмжлэг авсан эсэхийг лавлаж тодруулах

Багануур дүүрэг	Байхгүй
Багахангай дүүрэг	
Баянгол дүүрэг	Байхгүй
Баянзүрх дүүрэг	Байхгүй
Налайх	Байхгүй
Сонгинохайрхан дүүрэг	Байхгүй
Сүхбаатар дүүрэг	Байхгүй
Хан-Уул дүүрэг	Байхгүй

	Чингэлтэй дүүрэг	Байхгүй
	Нийслэл хот	1

дараалан тогтвортой хийснээр динамик үзүүлэлт нь харагдах бөгөөд нэг удаагийн үзүүлэлт нь шаардлагатай арга хэмжээг авах, бодлого боловсруулахад төдийлөн дэмжлэг болж чадахгүй гэдгийг анхаарна уу. Чухам аль бүс нутагт оршин сууж байгаа өрх иргэдийн тээвэр, болон орон байранд зарцуулж байгаа зардлын хэмжээний тухай бүрэн зураглалтай болоход энэхүү үзүүлэлт дэмжлэг болно.

32.

Орон сууцны чөлөөт зах зээлийн медиан үнэ болон өрхийн жилийн дундаж орлогын харьцаа

Тодорхойлолт.

Орон сууцны чөлөөт зах зээлийн медиан үнийг өрхийн жилийн медиан орлогод хуваана. Медиан нь эрэмбэлэгдсэн өгөгдлийн багцын дундаж өгөгдлийн утга юм.

Тооцооллын аргачлал.

Жил	2016	20..	
Байрны медиан үнэ			A
Өрхийн жилийн медиан орлого			B
Байрны үнэ / өрхийн орлого			A/B

Түрээсийн орлогын харьцааг тооцоходоо орлого нь хувийн болон нийтийн түрээслэгч өрхийн дундаж нийт орлого байх ёстой. Түрээслэгч өрхийн орлогын мэдээлэл байхгүй тохиолдолд бүх өрхийн дундаж орлогыг ашиглаж болно. Мэдээллийг хотын түвшинд өгөх ёстой.

Үзүүлэлт. А.ШИНЭ ОРОН СУУЦНЫ ДУНДАЖ ҮНЭ1, 2022 оны 12 дугаар сард, Улаанбаатар хотын төвийн 6 дүүргээр, сая төгрөгөөр, м2.

Орон сууцны үнийн индексийн өөрчлөлт. 2013-2022 онд